kafkasya yazıları

TARİH EDEBİYAT KÜLTÜR VE SANAT DOSYASI
HISTORY, LITERATURE, CULTUR AND ART MAGAZINE

YIL: BİR, SAYI: ÜÇ
SONBAHAR / KIŞ: DOKSANSEKİZ
FİYATI: 450.000

Azımlık ve azımlık dilleri

Adığe müziğinin dünü ve bugünü

Kafkasya konusunda yanılgılar ve yanlışlar

Kafkasya ve Ortadoğu'da Çerkesler

18. yüzyılda Çeçenya

Gürcü şiirinde gezintiler

Lazca yer adları

Abhazlar

Çerkesler

Çeçenler

Gürcüler

Lazlar

Ubıhlar

Dağıstanlılar

ÖTEKİ: Küçük Asya'nın sevilmeyen konukları; Çingeneler

Kafkasya'dan Karadeniz'e Lazların Tarihsel Yolculuğu, araştırmacı yazar Ali İhsan Aksamaz'ın, Lazlarla ilgili Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış yüzlerce kitap, broşür, ansiklopedi maddesi ve makaleyi tarayarak; Kafkasya ile ilgili çalışmaları olan İngiliz, Fransız, Alman, Rus, Amerikalı, İtalyan araştırmacılarla dolaylı veya doğrudan bağlantı kurarak hazırladığı zengin bir çalışma.

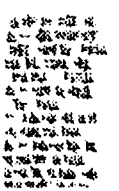
Yazarımız, ele aldığı konudaki tartışma alanının yeni yeni oluşmaya başladığının farkında olarak, kitabının, Lazların tarihi, dili, edebiyatı gibi konularda geniş bilgi sahibi olmak isteyenler için bir girizgah sayılması gerektiğini söylüyor.

Kafkasya'dan Karadeniz'e Lazların Tarihsel Yolculuğu

Çiviyazıları

Kafkasya Yazıları

Çiviyazıları

1998 Sonbahar-Kış *Üç* / 1998 Winter *Three*

Bu dosya Çiviyazıları tarafından yayınlanan Kafkasya tarihi, edebiyatı, politikası, sanatı ve kültürü üzerine telif ve çeviri yazıları içerir.
This magazine is published by Çiviyazıları and includes translated articles about the history, literature, politics art and culture of caucasians.

Kafkasya Yazıları'nda şiddeti ve savaşı kışkırtan, şoven bir terminolojiyle halkların kardeşliğine zarar veren yazılar yayımlanmaz.
The articles that provoke violence and war and written in a chauvinist terminology can not be published.

Yayına Hazırlayan / Editorial Board
Özcan Sapan, Özalp Göneralp, Sezai Sarıoğlu

Danışma Kurulu / Consultative Committee
Hayri Ersoy, Ömer Büyüka, Yaşar Bağ, Ali Çurey
Tarıl Cemal Kutlu, Fahrettin Çiloğlu, Ali İhsan Aksamaz
Özalp Göneralp, Semih S. Dağıstanlı

Dizgi, Sayfa Düzeni / Typography
Handan Atacık

Hukuk Danışmanı / Law Consultant
Av. Mercan Polat 0212. 245 02 31

Adres / Address
Caferağa Mah. Sakız Sok. 6/9 Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Tel-Fax: 0216. 349 98 41 - 349 98 05 - 347 05 62 - 347 34 64
E-mail: civiyazl @ atlas. net. tr.

Kapak / Cover Designer
Ali Uğur Alpaslan

Abonelik / Subscription
Yılda 4 sayı yayınlanır / Kafkasya Yazıları is published four times a year
4 sayı için abonelik ücreti; 1.800.000 TL. Yurtdışı, 65 DM veya 70 Hollanda Florini
TL için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 0031877-4
TL için Posta Çeki; Özcan Sapan, Hes. No, 1052470
Hollanda Florini için; Ziraat Bankası, Menkul Kıymetler Şb. Hes. No, 30100/507-5
DM için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 3000987-8

Basıldığ Yer / Printing House
Ceylan Matbaacılık
Tel. 0212. 284 37 21-22

İçindekiler

About Kafkasya Yazıları *5*

Kafkasya Yazılarından *7*

Azınlık ve Azınlık Dilleri *11*

Adığe Müziği'nin Dünü ve Bugünü *21* Lh'ıhuç Anzavur

Ölüm / Şiir *35* M. Recai Özgün

Her Yol Mubah mı? *36* Fahrettin Çiloğlu

Nartlardan Beri / Şiir *39* Nuray Gök Aksamaz

Kafkasya Konusunda Yanılgılar ve Yanlışlar *40* Fahrettin Çiloğlu

Kuzey Batı Kafkasya'da Avcılık Anıları *45* Clive Philips-Volley

Moskova Nereye Koşuyor? *52* Ali Çurey

Kafkasya ve Ortadoğu'da Çerkesler *56* Yaşar Bağ

18. yy. Çeçenya'daki Toplumsal İlişkilerin *67* Orga Dergisi

Endirey Köylü Çeçen Naibi *75* Hacı Murat

Artvin-Yusufeli'nde Yer Adları Üzerine Bir Deneme *77* Erdal Sürmeli

Gürcüstan, Gürcistan Hangisi Doğru? *84* İberya Özkan

Gürcü Şiirinde Gezintiler *89* Fahrettin Çiloğlu

Lazca Yer Adları İade Edilmelidir *100* Selma Koçiva

"Lazebura" Sizleri Ortak Çalışmaya Çağırıyor *104* Şükrü Aksoy

Dağıstan Efsane ve Olguları *107* Bulaç Gaciev

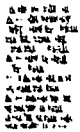
Ubıhlarla İlgili Önemli İki Yayın *109* J. Jedliçka

Çingeneler *113* Ludwig Klemens

Bibliyografya/ Eurasia Septentrionalis Antiqua *119* Gönül Fuat Faug

Küpe Çiçeği Behzat ve Efraim *121* Levent Sergin

Kafkasya İle İlgili Kitap, Dergi, Kaset, Kısa Değinmeler, Kısa Haberler *126*

Çiviyazıları

KAFKASYA YAZILARI OKURLARI İÇİN ÖZEL FİYAT LİSTESİ

FİYAT	KİTAP	İŞARETLEYİN	ÖZEL FİYAT
3.500.000 TL	Che / Bir Fotoğraf Albümü	☐	**2.800.000 TL**
5.500.000 TL	Che / Bir Fotoğraf Albümü CD ROM	☐	**3.500.000 TL**
650.000 TL	Latinoamericana / Bir Mot. Gezisi Günlüğü / ***E. Che Guevara***	☐	**500.000 TL**
1.300.000 TL	Oğlum Che / ***Che Guevara Lynch***	☐	**1.000.000 TL**
450.000 TL	Caz / Dün, Bügün, Yarın / ***Charlie Hore***	☐	**350.000 TL**
400.000 TL	Adresi Bilinmiyor / ***Kresmann Taylor***	☐	**300.000 TL**
1.200.000 TL	Beyaz Ölümün Güncesi / ***Özcan Sapan***	☐	**900.000 TL**
1.100.000 TL	İnsan Hakları Tarihi / ***Erol Anar***	☐	**800.000 TL**
750.000 TL	Lazlar / ***M. Recai Özgün***	☐	**550.000 TL**
950.000 TL	Kafkasyadan Karadenize Lazların Tar. Yol.. / ***A. İhsan Aksamaz***	☐	**750.000 TL**
650.000 TL	Şeyhülislam Fetvalarında Kadın ve Cinsellik / ***Gökçen Art***	☐	**500.000 TL**
400.000 TL	Şarlo / Bir Karakafa İçin Balad / ***Ahmet Halûk Ünal***	☐	**300.000 TL**
450.000 TL	Doğusu Batısı Olmayan Sözcükler / ***Sezai Sarıoğlu***	☐	**350.000 TL**
1.000.000 TL	Şark Çıbanı / ***Tomris Özden***	☐	**750.000 TL**
1.250.000 TL	Gerçeklerin Üzerinden Uç / ***Mehmet Gün***	☐	**900.000 TL**
900.000 TL	Gözaltında Tecavüz / ***Meryem Erdal***	☐	**700.000 TL**
900.000 TL.	Türkler. ve Çerkes. İslam Ön. Kültür Din Tanrı / ***Yaşar Bağ***	☐	**700.000 TL**
1.250.000 TL	Aşkta ve Savaşta Mustafa Kemal / ***Catherine Gavin***	☐	**1.000.000 TL**
550.000 TL	Marcos Dünyayı Selamlıyor / ***Danielle Mitterrand***	☐	**450.000 TL**
900.000 TL	Müziğin Tarihsel Evrimi / ***Fırat Kutluk***	☐	**700.000 TL**
450.000 TL	Geçkin Bir Kadın / ***Altay Martı***	☐	**400.000 TL**
750.000 TL	Yüreğim Rehin / ***Naşide Göktürk***	☐	**650.000 TL**
350.000 TL	Kafkasya Yazıları 1	☐	**300.000 TL**
350.000 TL	Kafkasya Yazıları 2	☐	**300.000 TL**

* Sol tarafta yayınlanan liste 10. 11. 1997 tarihinde geçerli olan fiyat listemizdir. Yeni fiyat listemiz Dergi yayınından hemen sonra yayınlanacaktır. Bu durumda yapılan Özel Fiyat yaklaşık % 50 oranında indirim demektir.

** İsteğiniz için kitapların karşısında bulunan kutuları işaretleyin, hemen yanındaki Özel Fiyatlarımızla toplayın, aşağıda vermiş olduğumuz Hesap numaralarından birine tutarı yatırdıktan sonra Dekontla birlikte bize postalayın veya fakslayın, vermiş olduğunuz adresinize en kısa zamanda kitapları ulaştıracağız..

- TL için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 0031877-4
- TL için Posta Çeki; Özcan Sapan, Hes. No, 1052470
- DM için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 3000987-8

Adresimiz; Caferağa Mah. Sakız Sok. No: 6/9 Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Fax Numaralarımız; 0216. 39 98 41 - 349 98 05 - 347 05 62 - 347 34 64

Kafkasya Yazıları

1998 Sonbahar-Kış *Üç*

Bu Dosya; ***Azınlık***

Alboni

İskender Ǯitaşi

Lazca Okullar Direktörü

Lazca ve Megrelce dilbilimciler tarafından Antik Kolheti (Zanuri) dilinin süreç içinde ayrılmış iki ayrı kolu olarak tanımlanır.

Yapılan tahminlere göre; Türkiye'de 250.000 kişi Lazcayı yoğun olarak hayatın her alanında konuşmaktadır. Sovyetler Birliği (Acaristan ve Abhazya) Lazları, Sovyet yönetiminin ilk yıllarında kültürel haklara sahipti. Lazca, 1920'li yıllarda yazı ve eğitim dili haline geldi. Lazlar, nüfus kayıtlarına kendi etnik kimlikleriyle kaydedildiler. Laz okullarında, Laz çocukları kendi anadillerinde eğitim görmeye başladı. Ders kitaplarının yanısıra, Lazca tiyatro eserleri sergilendi, gazete ve broşürler yayımlandı. Bu süreç içinde Mçita Muruʒxi (Kızıl Yıldız) adlı bir Lazca gazete yayına başladı.

Alboni, Lazların kültürel haklara sahip oldukları dönemlerde okullarda okutulan Lazca ders kitaplarından sadece bir tanesidir.

Orijinal Tıpkı Basım 2. Baskısı
Yakında kitapçınızda...

Çiviyazıları

About Kafkasya Yazıları

The articles that provoke violence and war and written in a chauvinist terminology can not be published.

Greetinps from Kafkasya Yazıları after a long time... As chiristmas follows up Tüyap Book Fair, we had to publish autumn and winter edition together.

There is a great interest to Kafkasya Yazıları by telephones, foxes and letters of the readers. We request you to let us know the places where Kafkasya Yazıları does not reach.

In this edition, you will find an article named "minority" which consists of news and the comments about minority. This article will continue in the following editions.

The article "History of Adyghey Music" belongs to Lh'ıhuç Anzavur and translated from Western Circassian Adyghey Dialect. (p.g: 24)

The articles "Is Everything Permissible" and "Mistakes about Caucasia" were written by Fahrettin Çiloğlu. The writer ciriticizes the conceptual mistakes. As Kafkasya Yazıları is criticized by a member of our consultative committee for the first time, we recommend you to read the critics carefully. (p.g: 36)

Clive Philip Valley's "Hunting Memories At North-West Caucasia" was translated by Aydın O. Erkan who supports Kafkasya Yazıları with his articles and translations at each edition. (p.g: 45)

Ali Çurey, one of the member of con-

sultative committee, has a "reminder" article about Moscow. (p.g: 52)

The article "circassians in Caucasia and Middle East" is on language, literature and history. It was written by Yaşar Bağ, one of the consultative committee of Kafkasya Yazıları. (p.g: 56)

"About the structure of Social Relations in Tchetchenia in 18th century" is taken from the magazine Orga and translated from Tchetchen language by Müzeyyen Özdemir. The article is about the traditions of Tchetchens social relations. (p.g: 67)

Erdal Sürmeli has an article about the names of places. The writer sent his article to Kafkasya Yazıları by mail. We will be pleased to publish the articles sent by you in the following editions. (p.g: 77)

The article on language mistakes belongs to İberya Özkan. (p.g: 84)

Fahrettin Çiloğlu has another article about Georgian Literature and Georgian Poetry. (p.g: 89)

"The name of the places in Laz Language Must Be Given Back" is an article written by Selma Koçiva. (p.g: 100)

Şükrü Aksoy has an article as "Lazebura Calls You To Work Together". The branch founded in Germany are awaiting for your help about Laz Language and Literature. (p.g: 104)

The introduction of Bulaç Gaciev's book "Daghestan Legends and Facts" was translated by Sefer Aymerger. (p.g: 107)

There is a mysterious story named as "Fuchsia Behzat and Efraim". The story was written by Levent Sergin. (p.g: 121)

Under the headline "Another"; Gypsies written by Ludwig Klemens takes place. The translation was made by Özalp Göneralp, member of consultative committee of Kafkasya Yazıları. "Gypsies" is not a detailed article, but gives us the chance to meet with Gypsies. (p.g: 113)

Additionally in this edition; you will find poems, short news, demonstrations of books and cassettes.

With all the best wishes... ▲

Kafkasya Yazıları'ndan

Uzunca sayılabilecek bir süreden sonra tekrar merhaba... Bu klasik girişten sonra bir de özür dileyeceğiz sizlerden. Tüyap Kitap Fuarı ile yeni yıl hazırlıkları çakışınca; Sonbahar sayımız yaklaşık 2 aylık bir gecikmeyle Sonbahar-Kış sayısı olarak elinize ulaşmış oldu.

Kafkasya Yazıları'nın özgül alanında bir boşluğu doldurmaya çalıştığını düşünüyoruz. Telefon, faks ve mektuplarınız gün geçtikçe çoğaldığımızın açık bir kanıtı. 2. sayımızda yaptığımız çağrıyı yinelemek istiyoruz; dergimizin ulaşmadığı noktaların bildirilmesi konusunda duyarlılığınıza olan gereksinimimiz devam ediyor.

Bu sayımızda yeni bir dosya çalışması başlattık. "Azınlık" adı altındaki haber ve değerlendirmelerin toplamı olan yazımız bundan sonraki sayılarda da devam edecektir.

Lh'ıhuç Anzavur'a ait "Adığe Müziği'nin Dünü ve Bugünü" adlı çeviri, Adığe müziğinin değişik/bilinmeyen yönleriyle geçmişten geleceğe bir tarih, müzik niteliğinde bir yazı. Yazıyı okurken kulaklarınızdaki keyifli ezgileri şimdiden duyuyoruz.

Fahrettin Çiloğlu'nun "Her Yol Mubah mı?" ve "Kafkasya Konusunda Yanılgılar ve Yanlışlar" adlı iki yazısı, isminden de anlaşılacağı gibi kavramsal yanılgılar ve yanlışlar üzerine bir eleştiri yazısıdır. Aynı zamanda 2. sayımızın da eleştirilerinin yapıldığı, dikkatlice okunması gereken bir yazıdır. Şimdiye dek ilk denebilecek bir süreç yaşanıyor. Dergi ilk kez içeriden, bir Danışma Kurulu üyemiz tarafından eleştiriliyor... Bizim açımızdan sevindirici bir olay... Eleştiri konusu olan ve bizim yapamadıklarımız ayrıca üzücü... Ama yolumuz uzun... Unutmamak gerek; bizler mütevazi bir tırmanışı gerçekleştiriyoruz.

Clive Philips-Volley'e ait "Kuzey Batı Kafkasya'da Avcılık Anıları" adlı çeviri yazısı, başladığımız mütevazi tırmanışta bizleri yalnız bırakmayan, her sayımızda yazı/çevirileriyle destekleyen Aydın O. Erkan'nın çevirisi. Yazı, sizleri Çerkes efsaneleri ve zengin bir tarihsel avcılık anılarıyla başbaşa bir Kafkasya gezisine çağırıyor.

Danışma Kurulu üyelerimizden Ali Çurey, "Moskova Nereye Koşuyor?" diye kaleme aldığı yazısı bir hatırlatma niteliğinde. "Kafkasya ve Ortadoğu'da

Çerkesler" adlı yazı, Danışma Kurulu üyemiz araştırmacı yazar Yaşar Bağ'ın dil, edebiyat ve tarih üzerine bir araştırma yazısı. Eski yerleşim yerlerinden yenilerine tarihi bir gezinti yapıyor.

Orga Dergisinden alınan ve Müzeyyen Özdemir tarafından çevrilen "18. yy.'da Çeçenya'daki Toplumsal İlişkilerin Yapısı Hakkında" adlı makale Çeçenlerin toplumsal ilişkilerindeki gelenek/göreneklerine değiniyor.

Erdal Sürmeli'ye ait yazı Yer Adlarıyla ilgili bir çalışma. Erdal Sürmeli bu özgün çalışmasını bize mektupla iletti, daha önceki çağrımızda belirttiğimiz gibi okur mektupları, belgeleri vb. elimize ulaştıkça yayınlamayı sürdüreceğiz. İşte bunlara bir örnek...

Dil yanlışları üzerine bir yazı İberya Özkan'dan. "Gürcüstan, Gürcistan, Hangisi Doğru?" bu yazıyla birlikte bu konuda yazılanlar artık kulağa küpe olmaktan çıkmış durumda... Bu hatayı okurların yapması anlaşılır bir durum, yazar ve gazetecilerin yapması akıllara durgunluk verir derecede...

Gürcü edebiyatı ve Gürcü şiirinde şöyle bir gezintiye ne dersiniz? Danışma kurulu üyemiz Fahrettin Çiloğlu, Gürcü şiirinden örneklerle bir gezi düzenliyor... 19. yüzyıl başından günümüze dek Gürcü şiirinde ve dosyasında yaşanan değişiklikler "Gürcü Şiirinde Gezintiler" yazısında.

Selma Koçiva "Lazca Yer Adları İade Edilmelidir" adlı makalesinde eski yerleşim bölgelerinden ismi değiştirilen yeni yerleşim bölgelerini sıralıyor. "Lazebura Sizleri Ortak Çalışmaya Çağırıyor" adlı yazı Şükrü Aksoy'dan. Almanya'da kurulan bu kürsü, Laz dili ve edebiyatı konusunda yardımlarınızı bekliyor.

Kültür köşesinde iki yazımız var. İlki "Dağıstan Efsane ve Olguları" adlı kitabın tanıtım yazısı, Bulaç Gaciev'in yazdığı kitabın çevirisini Sefer Aymergen gerçekleştirdi. "Küpe Çiçeği Behzat ve Efraim" adlı öyküyü ise Levent Sergin'in gizemli kaleminden okuyacaksınız...

Öteki köşesinin konuğu "Çingeneler" Ludwig Klemens'e ait. Danışma Kurulu üyemiz Özalp Göneralp tarafından çevrildi. Çingenelerle ilgili çok kapsamlı olmasa da "Çingeneler"i tanımaya yeterli bir yazı.

Ayrıca bu sayımızda da şiirler, kısa haberler, dergi, kaset ve kitap tanıtımlarını sunmaya devam ediyoruz.

Kafkasya Yazıları'nda keyifli yolculuklar...▲

Azınlık ve Azınlık Dilleri

Bu yazı, kavga öngörmeyen bir konuşma ve anlaşma zemininde, kişinin bildiğini anlatabilmesi ve ikna etme yeteneğini geliştirebilmesi için kaleme alınan bir düşünceler toplamıdır. Belki de böylece, "yabancılar"dan arkadaşlar veya dostlarımız diye söz edebiliriz.

Özcan Sapan

Birden fazla dili konuşmak -ya da en azından anlamak- günümüzde artık özel birşey değildir. Ama bu durum için "yabancı dil" ifadesini kullanmak dikkat çekicidir. Bu, tamamiyle ana dil değildir; kişi diğer dilin konuşulduğu ülkede sadece misafir olur. Ev sahipleri için, misafirlerin yaşamını kolaylaştırmak ve ricalarını ciddiye almak daha önemlidir.

Çoğu yerde konuşmanın ve anlamanın yerine şiddet baş gösterdiğinde, barışçıl uzlaşmayı ve kardeşliği hatırlamak; "yabancıların" da konuşmasını sağlamak mutlaka gereklidir.

Bir kültür mozayiği olan yaşadığımız coğrafyayı, bir "mermer" olarak tanımlamak, halkları ve dilleri yok saymaktır. Zorunlu tercih(!)lerin veya zoraki boyun eğmelerin olmayacağı/olamayacağı bir kültürel ve sosyal yaşam içinde, barıştan söz etmemiz mümkün olacaktır. "Ya sev ya terket" gibi, sevgi ve milliyetçilik adına, kendisi gibi düşünmeyenleri uzaklaştırmak için söylenen bir tümce, ancak kışkırtma ve kargaşayı alevlendirecektir...

Bu yazı, kavga öngörmeyen bir konuşma ve anlaşma zemininde, kişinin bildiğini anlatabilmesi ve ikna etme yeteneğini geliştirebilmesi için kaleme alınan bir düşünceler toplamıdır. Belki de böylece, "yabancılar"dan arkadaşlar veya dostlarımız diye söz edebiliriz.

Kişi ne zaman iki dilde yaşar veya yaşamaya mahkum edilir? Doğup büyüdüğü

topraklarda ne zaman "yabancı", "azınlık" veya "öteki" muamelesi ile karşılaşır? Heinrich Heine'nin Fransa'ya iltica ederken yaptığı gibi "...vatanı ayakkabı tabanlarında kendisiyle birlikte çekerse" ne diyeceksiniz, veya topluca ne diyebiliriz?..

"Azınlık", "yabancı", "öteki" kavramlarının birçoğu Lozan'dan bu yana konuşma hayatımıza girmişti. Azınlık kavramları üzerinde; sonuca varılamayan, hayata geçirilmemek için alınan ve okunan deklarasyon ve kararları tartışarak 20. yüzyılı geride bıraktık. Şimdi yeni tarihlerin, yeni sayfaların açılacağı, yeni boğazlaşmaların, etnik çatışmaların yaşanacağı bir dünya bizi bekliyor. İnsanlık tarihi, yeni ödevleri çözmemiz için geçmiş çabamızın! yeterli olmadığını bir kez daha hatırlatıyor.

İnsanın korkunç, kan dökücü, savaşçı ve saldırgan yanına tarih sahnesinde çok kez tanık olduk... İnsanı yeniden inşa etmek ihalesini üstlenebilecek sihirli bir güç henüz bulunmadı. İnsanın insanlaşma yolundaki mücadelesi yenile yenile devam ediyor...

Kazananlar cephesi bütün donanımlarıyla insanlık tarihini yok etmeye çalışıyor; geleneksel ahlâk, din, aile vb. Şiddet gösterileri, oturma odamızdan yatak odalarına kadar girmiş durumda... Bilmem kaç kanallı uzaktan kumandalı şiddet kutuları tarafından egemenlik altına alınmış olan insanlık, adeta insanlık tarihinin köle tacirlerine karşı başlatılan başkaldırıları türünden önemli sınavlara hazır olmalıdır...

1997'de yaşanan savaşların, boğazlaşmaların, göçlerin, sürgünlerin ve vahşetin yaşanmaması için yeni bir yıl dilerken sağlık ve barış vazgeçilmez tümcelerimizdi. Kardeş kanıyla sulanan vatan toprakları "Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır." tümcesine çoktan rahmet okutmuş durumdadır. Karşılıklı ölümleri, karşılıklı inanışları göz önüne alırsak, kim vatanseverdir, kim hain?.. Artık yaşanması güç olan eski dönemler gibi bu sözcük de miyadını doldurmuştur. Yeni tarihler ve tariflerin öncesindeyiz...

1998 yılında **Avrupa Bölge ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi** yürürlüğe giriyor. Önümüzdeki sayıda bu sözleşmenin tam metnini yayınlayacağız. Azınlıklar ve dilleri için, 1998 belki daha iyi bir yıl olur... Kimbilir?... Ama biz yine de iyi olması için hazırlanalım... Yürürlüğe girmesi için

5 üye devletin onayına ihtiyaç duyan Avrupa Bölge ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi, son olarak İsviçre tarafından da onaylanınca, onay veren devlet sayısı 5'e yükseldi. Çünkü Finlandiya, Macaristan, Hollanda ve Norveç sözleşmeyi daha önce onaylamışlardı.

Azınlık Dilleri Çalışma Grubu 1998'-de yeni başkanından daha umutlu: "Avrupu Parlamentosu içersinde bulunan Azınlık Dilleri Çalışma Grubu, 18 Eylül 1997 günü Strassburg'ta yeni başkanını seçti. Bir Katalan olan yeni başkan Prof. Joan Vallve, eski başkan Bernd Posselt'ten görevi devraldı."[1]

Bu arada sözleşmeler yürürlüğe giriyor... Avrupa'da yeni kıpırdanmalar oluyor ve yeni başkanlar görevlerine başlıyor... Çok dilliliğe saygı temelinde çalışmalar ve yeni organizasyonlar için start verildi: "Merkezi Fransa'da bulunan Language Watch adlı kuruluş, Avrupa'nın kültürel geleceği üzerine çeşitli araştırmalar yapıyor. Merkez yetkilileri tarafından modern dillerin geliştirilmesi yanında, çok dilliliğin ve dillerin küçük yaştan itibaren öğrenilmesinin teşvik edilmesi gerektiği açıklandı.

Language Watch, merkezi Cressenville'de (Fransa) olup iki yıl önce 1901 sayılı Fransız Yasası gereğince kurulan kamu yararına bir kurumdur.

Amaçlarını, "1- Modern dillerin geliştirilmesi; 2- Çokdilliliğin ve dillerin küçük yaşlardan itibaren öğrenilmesini teşvik etmek; 3- Çeşitli dil toplulukları arasında kültürel köprüler kurulmasına yardımcı olmak" şeklinde açıklayan kuruluş, dil konusundaki çalışmasını yelpazeyi genişleterek sürdürüyor. 'Özgürlüğün Dilleri' üst başlığıyla kaleme alınan yazı, iki dilli gezici sergiden bizleri haberdar ediyor:

"Britanya ve Fransa vatandaşı dilbilimci David Dalby ile genç dilbilimci ve Provans şairi Philippe Blanchet yönetiminde Language Watch şimdiden uluslararası prestij kazandı. Onun 'Özgürlüğün Dilleri' adlı iki dilli gezici sergisi ilk kez geçen yıl Paris'te, George Pompidou Merkezi'nde açıldı, daha sonra Rouen'deki Hotel de Region'a getirildi ve geçen mayısta Liege'deki Kongre Sarayı'nda (Palais de Congres) izlenebildi. Aynı sergi, 1990 sonbaharında Londra'-daki Commonwealth Enstitüsü'nde ve gelecek yıl da Cenova'da gösterime sunulacak." Ayrıca Language Watch, diller konusunda açık tartışmalar dizisi düzenli-

yor. 'Avrupa'nın Geleceği Üzerine' üst başlıklı makale ise, tartışmanın başlıca sorunları üzerine kısa değinmelerde bulunuyor; "Günümüzde Avrupa beklenmedik değişiklikler geçirdiğinden, geniş kamuoyu arasında, ayrıca hükümet ve kurumlar temelinde bugünden birtakım tartışmaların başlatılmasının gerekliliği ortaya çıktı. Bu nedenle Language Watch "Bizim Dillerimiz ve Avrupa Birliği" konusunda açık tartışmalar dizisi düzenliyor.

Tartışma ile ilgili başlıca sorun şu:

Hatırı sayılır değişimler yaşayan büyük Avrupa'da, dil çeşitliliği zenginliğin ve rekabetin sürekli bir kaynağı olarak en iyi şekilde bu birliğe nasıl hizmet edebilir?

Bu tartışmaların odak noktasını; herkesin kendisini kendi dilinde ifade edebileceği, yöntemlerini tartışabileceğimiz, komşularımızın kültürleri ile ilgili izlenimleri düzeltebileceğimiz ve özgür bir Avrupa için tüm kıta üzerine arzularımızı dile getirebileceğimiz, insan hakları ve her dilsel-kültürel topluluğun hakları için saygı içerisinde birleşmiş, Avrupa düzeyinde "Açık Forum" oluşturuyor.

Burada somut hedefi, dillerimizi ve halkları ayıran duvarları ve sınırları yıkmaya yardımcı olmak oluşturuyor.

Bu dizi içerisindeki her tartışma, uzmanları (dil, eğitim vs. uzmanlarını) uzman olmayanları, tek dilli ve çok dilli kimseleri bir araya getirecek ve tartışmalarda mıntıka dili kullanılacak. Tartışmalar için seçilecek olan yerler, bir Avrupa başkenti veya büyük bir üniversite kenti yerine, daha ziyade Avrupa'nın bir taşra kenti olacak.

Çeşitli tartışmaların sürekliliği video ile alt yazılı olarak sağlanacak; her katılımcı hali hazırdaki ve önceki konuları izleyebilecek ve bunları ele alabilecek. Bu dizinin sonunda tüm süreçleri içeren ve tüm Avrupa tartışmalarının sonuçlarını gösteren bir film yapılacak.

Fieury-Sur-Andelles'de 12 Mayıs 1990'da başlayan bu dizi, Rusya Federasyonu, Belçika, Almanya ve Macaristan'daki tartışmalarla sürdürülecek.

Uzmanlar tarafından bir anket yapıldı ve bunu açık bir tartışma izledi. Avrupa Komisyonu'ndaki yerel ve bölgesel hükümetlerin daimi konferansının sekreteri M. Locatelli özellikle, "Bölgesel Diller" diye adlandırılan dillerin korunması ile ilgili şarta -ki o, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmış olup, Avrupa Topluluğu Bakanlar Komitesi'nin şimdi iyice düşünüp

taşındığı, üye devletlerin imzasına önerilme öncesi son adımdır- dikkat çekti.

Yukarıdaki tartışmadan sonra dört önemli nokta açıklığa kavuştu:

1- İşitsel ve görsel endüstri, yazılı dille konuşulan dili, dil ile ulus ve taşra ile metropol arasındaki ilişkiyi devrime uğrattığından, Avrupa'nın düzenini şimdi daha yakından esaslı bir şekilde incelemek gerekiyor. Avrupa'nın en büyük kısmı üç büyük "aileden" birine ait olan bir dil konuşuyor: Latin, kıtasal Cermence ve Slav.

2- "Azınlık" bölgesel veya göçmen dillerindeki ifade özgürlüğüne saygı göstermek ve bu dillerin pek çoğunda zaten işlemekte olan edebi ve kültürel rönesansı desteklemek gerekiyor.

3- Dilsel ve kültürel kimlikleri uluslararası bir dilin tehlikelerinden korumak için derste amaca uygun çokdilliliği desteklemek (en azından üç dilde) gerekiyor.

4- Hâlâ görülebilen ve Latin, Cermen, Slav ve Macar halklarını ayıran dilsel engelleri yıkmak için kültürel ve eğitsel etkinlikleri harekete geçirmek gerekiyor."[2]

Avrupa ve dillerden bahsetmişken çok önemli bulduğumuz **Daha Az Yaygın Olan Diller** konusunda Diermaid Breathnach'ın makalesini yayınlamadan geçemeyeceğiz; "Bu onun ölümünün kaçınılmaz oluşundan değil, bilakis onu yaşatmak için sizin uzakgörüş ve cesaretinizin eksik olmasından kaynaklanıyor" diye başlayan makale, Daha Az Yaygın Olan Diller Avrupa Bürosu'nun kurucu üyesi ve ilk başkanı, 1984'den bu yana genel sekreteri olan Donall O. Riagain'in büro ve kendi çalışmalarıyla ilgili bir konferanstaki konuşmasından alınmış bazı sözlerle devam ediyor:

"Daha az yaygın olan dillerden birini konuşan 40 milyondan fazla insan için bir ses olan bu Avrupa bürosu, kuruluşunun onuncu yılını kutluyor. Büyük bir kıvançla geriye, Avrupa'nın varsıl dilbilimsel ve kültürel çeşitliliğini geliştirmek için yaptığı üstün katkılara bakıyor.

Donall O. Riagain büronun gelişmesinde başlangıcından bugünkü organizasyona, -On beş AT üyesi devletten onunda komiteler mevcuttur- önemli bir rol oynadı.

Başlangıçta, 1979 yılında, Kuzey İrlanda temsilcisi Avrupa Parlamentosu üyesi John Hume, daha az yaygın olan dillerden birini konuşan insanlar için bazı temel hakları talep eden bir teklifi Avrupa Parlamentosu'na sundu.

Başka teklifler bunu izledi. Bunun üzerine İtalya temsilcisi parlamento üyesi Gactano Arfe tüm teklifleri kapsayan bir rapor düzenlemekle görevlendirildi. Rapor ve onunla birlikte ilerleyen karar 16 Ekim 1981'de, ek bir teklif de 1983'te Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı.

Ne var ki, kabul edilsin veya kabul edilmesin, herhangi bir nedenle alınan kararlar uygulamaya geçirilmezse etkisinin az olacağını biliyoruz.

1982 Mayıs'nda Arfe'nin teklifinin en iyi şekilde nasıl uygulamaya konabileceğini tartışmak üzere Brüksel'de bir kollokyum toplandı. Kollokyuma katılanların çoğu Avrupa Topluluğu düzeyinde hem söz hem icraat olarak kendilerini temsil edecek bir organizasyon talebinde bulundular. Daha Az Yaygın Olan Diller Avrupa Bürosu böylelikle kuruldu.

Merkezi Dublin'de bulunan Daha Az Yaygın Olan Diller Avrupa Bürosu ile kısa bir süre önce Brüksel'de açılmış olan Enformasyon Merkezi, Avrupa Topluluğu'nun daha az yaygın olan dillerini bilhassa üç şekilde koruyup geliştiriyor: Hukuksal ve kurumsal destek/strüktürleri, pratik çalışma programları ve deneyimlerle enformasyonların değişimi.

Zahmet Niye?

Daha Az Yaygın Olan Diller Avrupa Bürosu, şayet önce bazı temel haklarla birlikte gerçekler olduğu gibi kabul edilirse, bizim dillerimizin de bir geleceğe, hatta çok uzun sürecek bir geleceğe sahip olacağı görüşünde.

Dillerimiz ülkemizin, mirasımızın ve hepimizin ait olduğu Avrupa'nın kültürel mirasının önemli bir parçası.

Dillerimiz geçmişte Avrupa kurumları tarafından ihmal edilmiş olsalar da bugün artık durum çok farklı.

Avrupa Topluluğu soruna olumlu bakıyor, bütçesinden bölgesel ve azınlık dillerinin ve kültürlerinin geliştirilmesi için 3.5 milyon ECU'yu ayırıyor. Pratik projelerde Büro ile yakın bir şekilde çalışıyor.

Bu projelerin bazıları (inceleme programları, bilgisayar enformasyon ağı, çocuk edebiyatı sekreterliği gibi) büronun kendisi tarafından yönetilirken, diğerleri daha az yaygın olan dillerin toplulukları tarafından organize ediliyor. Contact Bulletin'in önümüzdeki sayısında kapsamlı bir şekilde büronun pratik çalışma programı tartışılacak.

Büro böylece basit bir laklakhane değil, gerçek kazanımları olan bir kurum olacak. En önemli Avrupalı ve uluslararası

kurumlar artık buna dikkat ediyorlar. Ve büro kısa bir süre önce, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Bölgesel ve Azınlık Dilleri Sözleşmesi görüşmelerine büyük ölçüde katkıda bulunmuştur.

Çünkü geçen elli yılda dillerin korunması için ilk uluslararası hukuk aygıtı olan bu sözleşme, geniş kapsamlı bir gelişme oluşturuyor.

Avrupa Topluluğu dilsel ve kültürel bir örnek olmayı reddediyor. Şimdi Avrupa'nın düşü çeşitlilik aracılığıyla birlik hayali.

Daha az yaygın olan dilleri konuşan bizler, net bir katkı sağlayabiliriz. Büro bunu başarmamız için bütün çabaları göstermekte. Bugüne değin ulaştıklarımızı, önümüzdeki on yılda da aynı bilinç ve anlayışla sürdüreceğiz.

EBLUL önümüzdeki on yılda, bizim Avrupa'ya ait mirasımızın önemli bir parçası olan harika dilbilimsel ve kültürel mozayiğin daha önce hiçbir zaman olmadığı kadar güçlü olmasını temin edecektir."[3]

Donall O. Riagain, Avrupa Topluluğu ve Daha Az Yaygın Olan Diller'in topluluklarından katılanlarca organize edilen Brüksel'deki bir kollokyum sırasında böyle söylüyordu.

Şimdi daha çok tartışmalı ve spesifik bir dil ile ilgili kısa bir makeleyi, -Bask Ülkesinin İkinci Sosyo-Dilbilimsel Araştırması- yayınlıyoruz;*

"Yaşları 16'dan yukarı olan toplam 359 kişi ile görüşüldü. Araştırmanın ilk sonuçları, Bask dilinin konuşulmasının, Bask Özerk Topluluğu'nda hızla, Navarre'de giderek arttığını, Fransız Bask Bölgesi'nde açıkça gerilediğini gösteriyor.

Şayet kişileri yaşlarına ve yaşadıkları yerlere göre dikkate alacak olursak, çift dilli kimselerin sayısının Bask Özerk Topluluğu'nda, Navarre'de sabit kaldığını, Fransız Bask Bölgesi'nde hızla eridiğini görürüz.

Bu sonuçlar, Bask dilinin kullanımında çift dilli kimselerin aileleri ile ve yerel toplulukta özel çevrelerde, başka dillerden önce özellikle Baskça konuştuklarını gösteriyor.

Öte yandan, Baskça konuşanların artması ile Bask dilinin de kullanım alanının genişlediği görülüyor.

Kişi Baskçayı, İspanyolca ya da Fransızca kadar kolaylıkla hatta onlardan da-

(*) Bask Ülkesi'nin ikinci sosyo-dilbilimsel araştırması 1996 yılında Bask Özerk Topluluğu, Navarre, Fransız Bask Bölgesi'nde yapıldı

ha güzel konuşabilirse ya da sosyo-dilbilimsel alan daha çok Baskça konuşanlardan (Baskafon) oluşmuş ise bu durum ortaya çıkıyor."[4]

Basklar ve Baskça sorununu bakınız bizim tarihçilerimizin nasıl çözüyorlar. Bir kültür ve halklar mozayiğini bir mermere dönüştürenler Basklar ve Baskça'ya da çözüm ürettiler;

"... günümüzde Fransa ve İspanya'da yaşayan Bask dilinin menşei sorusu hâlâ çözülememiştir. Ona şeytan dili olarak bakılmış yahut paleoloitik çağdan kalan insanların dili olarak defter kapanmıştır. Oysa Bask dili gözden geçirildiğinde Türkçe'ye çok yakın olduğu gözlenmektedir"* Yazar merak içinde hâlâ niye çözülmemiş olabilir? Fransa ve İspanya acaba bu sorunu neden çözmemiş dersiniz? İş bize ihale edilmiş mi? Bizimkiler ihale konusunda oldukça başarılılar.. Hazırlıklar yapılmış bile; "Bask dili sorunu ancak Türkoloji biliminin ışığı altında çözümlenebilir. Hun beylerinden birinin oğlunun adı da Basık'tır"** böylesi bir çözümlemeye ne denebilir...

Örneğin bindiğimiz arabanın Arabıstan'la, Taunus markasının Tunus'la, giydiğimiz kazağın Kazakıstan'la, hindinin Hindistan'la veya bostanın Bosna ile acaba bir ilgisi olmasın sakın...

Hınalıg Halkı ve Friz Halkı ile ilgili kısa tanıtım yazımızdan sonra, haber değeri bizce önemli olan Romanya'daki Macar Azınlığının iktidara ortak olmasıyla ilgili -ki bu haber, azınlıklar için 1998 kutlaması niteliğindedir- haberimizi, Almanya'da açılan Çingenelerin (bu sayımızın Öteki adı altında yayınladığımız bölümünün konuğu) Dokümantasyon ve Kültür Merkezi'nin açılışıyla ilgili haberle bitireceğiz.

Hınalıg Halkı*

"Hınalıg Sovyeti'nin merkezidir. Rayon merkezinden 60 km. mesafede, asıl Kafkas ile onun yan silsileleri arasındadır. Nüfusu 1986 yılında 2070'ti. Ortaokul, klüp, kütüphane, tıbbi bölgeler mevcuttur.

Hınalıg Köyü'nün erken ortaçağda kurulduğu sanılıyor. Hınalıg aslında, dağ köyleri için iyi bir şekilde planlanmıştır. Bir evin çatısından öteki evin balkonu gibi yararlanılır. Köylüler Hınalıg dilinde konuşurlar. Hınalıg köyü'nün güneydo-

(*) Hamid Zübeyir Koşay, Makaleler ve İncelemeler, s. 342 - Aktaran Prof. Dr. Orhan Türkdoğan/ Tarih ve Medeniyet dergisi Sayı 44 s. 24

(**) Aynı Dergi- İbrahim Kafesoğlu, Türk Milli Kültürü, s. 69-70 Keza A. Himmetoğlu, s. 8

(*) Azerbaycan Guba Rayonu'nda (bölge) bir köydür.

ğusunda, tarımsal çalışmalar sırasında ortaya çıkmış mezarlarda ortaçağa ait kilden kap, boncuk vs. bulunmuştu.

Kafkasya'nın en yüksek dağ köylerinden olan Hınalıg, öteki yerleşim bölgeleriyle esasen yaz aylarında ilişki kurar.

Dağlarda otların fazla oluşu, eskiden beri hayvancılığın gelişmesine olanak sağlamıştır. Halk esasen koyunculukla uğraşır, dokumacılık (halı, kilim, çorap) ileridir."[5]

Friz Halkı

"Hollanda'da yaşayan 400.000 kadar Batı Friz resmi olarak tanınan bir konuma sahipken -dilleri olan Vesterlauversk Friz Dili (Werterlauwersk Frysk) Hollanda dilinin yanısıra ikinci resmi dildir- Alman 60.000 Friz, yıllardan beri "Ulusal Azınlık" olarak tanınma mücadelesi veriyor.

Sözkonusu olan, Oldenburg kenti, ayrıca Borkum adasından Wangerooge adasında ve özellikle Schleswig-Holstein'ın kuzey kıyısında yaşayan Kuzey Frizlerdir. Almanya'da hâlâ sadece 12.000 kişi tarafından konuşulan Friz dili, bir Alman lehçesi olarak bilinirken, Flensburglu dilbilimci Nils Arhammar'a göre o, kendi ulusal devletinden destek almaksızın varlığını günümüze kadar koruyabilen kendine özgü bir Germen boyunun yegane dilidir.

Danimarkalı azınlıktan farklı olarak Frizlerin kendilerini destekleyen bir devlete sahip bulunmamaları, onları Sorb halkı, keza Sinti ve Roman halkları ile birbirine bağlıyor.

Uzun yıllar süren görüşmelerden sonra Almanya, Frizler ile birlikte Sinti ve Romanların "geleneksel olarak Almanya'da yaşayan etnik gruplar" olarak resmen tanındığı, Avrupa Ulusal Azınlıkların Korunması Sözleşmesi'ni imzalamış bulunuyor. Almanya'daki Danimarkalılar ile Sorblar gelecekte "ulusal azınlıklar" olarak kabul edilecekler/ sayılacaklar."[6]

Romanya'daki Macar Azınlığı İktidara Ortak Oldu*

"Turizm Bakanlığı ile yedi adet devlet sekreterliğinin yanısıra DMDSZ, Azınlık Sorunları Bakanlığı yönetiyor. Böylece Macar ulusal azınlığı, 1920'den bu yana ilk kez ülkenin yazgısını belirlemeye ortak oluyor."[7]

■

(*) Romanya'daki Macar azınlığının siyasal partisi (Romaniai Magyar Demokrata Szovetseg RMDSZ) Ciorba hükümetinde yer alıyor.

Çingenelerin Dokümantasyon ve Kültür Merkezi Açıldı

"Almanya Sinti ve Romanlarının (Almanya'da Çingeneler iki farklı şive ile konuşur. Bunlar Sinti ve Roman olarak adlandırılıyor.) Dokümantasyon ve Kültür Merkezi'nin resmi açılışı 16 Mart günü Heidelberg'te yapıldı.

Federal Almanya Cumhurbaşkanı Roman Herzog, federal meclis başkanı Rita Süssmuth, federal konsey başkanı Ervin Teufel, ayrıca Heidelberg kenti belediye başkanı Beate Weber gibi ünlü şahsiyetlerin açılışa katılmalarıyla bu olayın önemi vurgulandı."[8]

Azınlıklar ve Dilleri konusunda haber ve makalelerden oluşan derlememizin bundan sonra da süreceğini bildirir; azınlıklar vatanı ayakkabı tabanlarında kendisiyle birlikte çeken Heinrich Heine gibi uzaklaşmadan kucaklaşma arzusuyla, herşeyin barışça olmasını dileriz... ▲

■■

Kaynaklar

1) Kaynak/Source: FUEV-Aktuell (No. 61, 1997, 10) D- 24939 Flensburg

2) Çeviren: Raif Faugu,
Kaynak: Contact Bulletin, Nr. 2-1990- Dublin, İrlanda

3) Kaynakça Contact Bulletin (No. 3-1993, Dublin)
Translated by/Çeviren: Aptullah İ. Dipşov

4) Çeviren: Özalp Göneralp
Kaynak/Source: Euskararen Berripapera,
(Cilt/vol. 4, Nr. 2, 1996)

5) Kaynak: Azerbaycan Sovyet Ensiklopediyası
Cilt 10, sayfa 89, Baku-1987 Türkiye Türkçesine Uyarlayan: Ö. Faug

6) Source/Kaynak: Süddeutsche Zeitung (12 Eylül 1997) Translated by/ Çeviren: Ö. Faug

7) Kaynak: FUEV-Aktuell (No. 59, 1997) D- 24939 Flensburg

8) Kaynak: FUEV-Aktuell (No. 59, 1997)
D- 24939 Flensburg

Language Watch tüm ülkelerden üyeler ve sürekli işbirliği yapacak kimseler arıyor.
İlgilenenler şu adrese yazabilir:

Mr. David Dalby (Language Watch)
Cressenville F- 27440 Ecouis- France
Tel: 33 32 49 35 60

"Devletin, kurumların, zenginlerin şiddeti görünmez de, güçsüzleştirilmişlerin, halkların, kapitalsiz sınıfların haklarını elde etmek için yaptıklarına şiddet damgası vurulur. İktidar olanların şiddeti algılanmaz da, dışarıda kalanların en ufak saldırısı, bazen tek bir cümlesi derhal klasifikasyona sokulur. İcabına bakılır. Kendi kültüründeki şiddeti göremez insan, başka bir topluluğunkini ise hemen isimlendirir."

Semra Somersan

Adığe Müziği'nin Dünü ve Bugünü

Genç olsun, yaşlı olsun herkes isminin şarkıya konu olmasını en güzel hediye olarak kabul ederdi. Adığe insanı için en onursuz davranış olan korkaklık olgusu ile birlikte şarkılara konu olmak kadar utanç verici bir şey daha olamazdı. Mertlik ve kahramanlığın gerekli olduğu yerde korkaklık göstererek şarkılara konu olmak ve korkaklıkla birlikte anılmak kadar onursuz bir durumun olamayacağını düşünür Adığeler.

Lh'ıhuç Anzavur

Adığe ülkesinin güzelliğinin sadece yüksek dağlar, bereketli geniş ovalar, gür ormanlar ve akarsulardan kaynaklanmadığını, bu ülkeyi güzelleştiren, zenginleştiren önemli bir unsurun burada yaşayan insanlar olduğunu, geçtiğimiz yüzyıllarda ülkemizi ziyaret eden gezginlerin yazdıklarından anlamamız mümkündür. Bu mekan ve burada yaşayan insanların güzelliği ile uyumlu büyük bir Adığe kültürünün bu topraklarda yaşadığını, sözünü ettiğimiz gezginler önemle dile getirmişlerdir. Tabi ki bu gezginler sıradan insanlar değillerdi. Çoğu yüksek tahsilli ve bilgili insanlardı. Adığe halkının el sanatlarını, danslarını gördüklerinde, müziğini dinlediklerinde, bu sanatlardaki güzelliği ve estetiği anlayabilecek ve anladıklarını da çok iyi bir şekilde anlatabilecek insanlardı.

Makalenin Yazarı

Emidio Dortelli D' Askoli 1624-1634

yıllarında, Count Jean Potocki 1797 yılında yurdumuzda bulunmuş, Taitbout de Marigny 1818-1824 yıllarında ülkemizi gezmiş; Frédéric Dubois de Montpéreux 1833 yılında, James Stanislaus Bell 1837-1839 yıllarında Adığeler'le birlikte yaşamış gezginlerdir. İsmini saydığımız bu gezginler Avrupa'nın değişik ülkelerinden Adığey'e gelmiş eğitimli insanlardı. Adığey' i gezen gezginler sadece bu ismini saydığımız Avrupalı gezginlerden ibaret değildir. Rusya'nın birçok yüksek tahsilli insanı da Adığe kültürü ile tanışmıştır. Bunlar arasında Rus ordusunda görev yapan yüksek rütbeli bir asker olan General İ. Blaramberg, N. Dubrovin, L. Lopatinski ve başkaları da bulunmaktadır.

Yukarıda adlarını saydığımız gezginlerin aldığı notlardan da anlaşılacağı gibi Adığeler büyük bir kültür ve zengin bir folklora sahiptir.

Şevcenhable Köyü'nün Kültür Evi'nde yapılan bir program.

Geçmiş uzak yüzyılların birikimini ateşli ve fırtınalı savaş yıllarını aşıp günümüze ulaşan güzellikleri kendi gözlerimizle de görmüyor muyuz? Bu güzellikleri yaratan sanatçılar gerçekte sanatlarını

üzerinde icra ettikleri ürünlerinin sadece işe yarar birer elyapımı araç-gereç olarak kullanılmasından çok; onların görünüşleri itibariyle de estetik birer sanat eseri olmalarını amaçlamışlardır.

Değişik müzelerde bulunan farklı çizgi ve motiflerle süslenmiş altın ve gümüş

Değişik müzik aletlerinin kullanıldığı bir grup

silahlar, her eserdeki farklı çizgi ve süslemeleri ile elyapımı eserler bizim bu sözlerimizi kanıtlamaktadır.

19. yy.'ın ilk yarısında yaşamış ünlü ve eğitimli bir Adığe olan Han Ceri'nin notları bu düşüncelerimizi pekiştirmektedir. Han Ceri bir yazısında şöyle der: 'İran, Türkiye ve diğer Asya ülkelerinde çok güzel elyapımı silahları üstün ve benzersiz şekilde süslenmişlerdir.

17. yy.'da yaşamış M. Peyssonnel de bu konuda şunları söylemiştir: "Adığeler'in elyapımı kumaşlarını görünce bunların Fransa'da üretildiğini sandım." Bu sözler Adığeler'in yüzyıllar önce bile dünya görüşleri ve düşünceleri ile Avrupa'nın en ileri halklarından geri kalmadığı, onlarla aynı düzeyde oldukları düşüncesini uyandırır. Yaşayış tarzlarının büyük bir kültürle bezendiğini anlatır.

Adığeler'in zengin kültürü müzik kültürlerine de yansımıştır. Müzik, Adığe Halkının yoldaşı olmuş, acısını paylaşmış, sevincine ortak olmuştur. Halkın tarihinin ve tecrübelerinin yüzyıllar boyunca toplumun yaşadığı olayların yeni nesile ulaştırılmasında en önemli araç olagelmiştir.

1869 yılında Terske Vedomost'da yayımlanan "Adığe Şarkılarının Karakteristiği" adlı makalede bu konuda şöyle yazmaktadır: Adığe halkının, şarkılarından başka hiçbir kültürel değeri olmasa da halkın yaşantı ve varlığını yalnız bu şarkılardan anlamamız mümkündür." Bu sözlere katılmamak imkansızdır. Adığe

halkının tarihi ve kültürel varlığı, düşüncesi, idealleri ve dünya görüşü şarkılarına gerektiği şekilde yansımıştır.

Güzel huylu ve derin bir toplumsal terbiyeye sahip olan bir kızın, ismi unutulmasın ve herkes onu örnek alsın diye adı şarkılara konu edilir, esin kaynağı olurdu. "Hatramme Ya Paq" adlı şarkı bu tür şarkılara bir örnektir. Bu şarkı Nethuace köyünde bestelenmiştir. Hatram ailesinin Paq ismindeki güzel huylu kızı için methiyeler içeren şarkı, günümüze kadar ulaşan toplumsal içerikli eski bir şarkıdır. Bu şarkının sözlerinden birkaç satır alalım:

Hatramlerin güzel kızı Paq
Tahta takunyayla gezinir
Misafirhanesi dolu olan Paq
Altın işlemeli elbise giyinir
Parmakları iğneye şarkı söyletir
O İstanbul tüfeği gibi hızlıdır
Teni kuştüyü yumuşaklığında
Geyik boyunlu güzel Paq'ın
Olgun kızdır benim güzel Paq'ım.

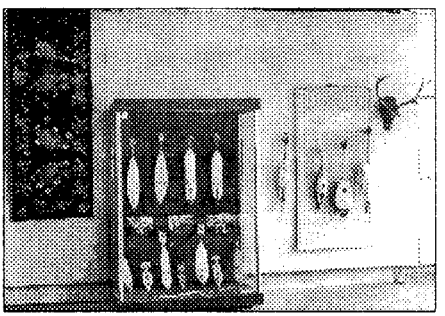
Genç olsun, yaşlı olsun herkes isminin şarkıya konu olmasını en güzel hediye olarak kabul ederdi. Adığe insanı için en onursuz davranış olan korkaklık olgusu ile birlikte şarkılara konu olmak kadar utanç verici bir şey daha olamazdı. Mertlik ve kahramanlığın gerekli olduğu yerde korkaklık göstererek şarkılara konu olmak ve korkaklıkla birlikte anılmak kadar onursuz bir durumun olamayacağını düşünür Adığeler. Onurlu bir Adığe, kahramanlığın gerektiği zamanlarda korkmadan kararlı bir şekilde, olaya sırtını dönmeden, gerektiğinde olayların içinde olmaya her an için hazır olmalıdır. Adığe tarihinde bu tür davranışlara verilecek birçok örnek vardır: 1843 yılındaki Kafkas Savaşları sırasında Pşıze ve Labe ırmaklarının birbirine karıştığı yerde bulunan Hatğujukuaye Köyü yakınlarında Adığe Süvari Birlikleri ile düşman süvarileri karşı karşıya gelirler. Bu savaş Ferze deresine yakın bir yerde olduğu için savaşın adı da Ferzepe Zavo (Ferze Önü Savaşı) diye anılır. Savaş sona erdiğinde ağıtlar yakılır. Bu ağıtlardan biri de Ferzepe Vored'dir* (Ferze Önü Şarkısı). Bu şarkı savaşta kahramanlık göterenlerin anısına bestelenmiştir.

Bu savaş sırasında Çeçanekho Ç'emguye, Hatğujukuaye köyünde değildi. O sıralar İstanbul'da bulunmaktaydı. Amacı İstanbul'da mal mülk edinip oraya yerleşmekti. Döndükten sonra savaşta bulunamayışının kendi elinde olmayan birtakım

■

(*) Vored: Şarkı

nedenlerden kaynaklandığını, bu yüzden savaşın anısına bestelenen şarkıda kendi ismine yer verilmemesini üzüntü ile karşıladığını bir toplantıda dile getirdiğinde: "Sen İstanbul'da gününü gün ederken a-

Maykop'ta Adiğe Müzik aletlerinin sergilendiği bir salon.

dının şarkıda anılması mümkün mü?" cevabını alır. Bu söz Çeçanekho Ç'emguye'nin oldukça zoruna gider. Kısa süre içinde 30 atlı toplar ve Pşıze ırmağının diğer tarafındaki düşmanla savaşarak onu ortadan kaldırır. Çeçanekho'nun gösterdiği bu kahramanlık daha önce bestelenmiş olan şarkıya şu şekilde geçer:

Kır atın ne güzel dansediyor
Ferzepe savaşını arzuluyor
Habe önünde kanı su gibi akıtıyor.

Adığeler'in dünya görüşleri berrak bir düşünce ile birlikte şarkılarında gerekli olan yeri alır. Özgürlüğü korumanın akla ve cesarete ihtiyaç duyduğunu, bunun esin kaynağının da gerçek ve humanizm olduğunu Adığe şarkılarını dinlediğinizde iliklerinize kadar duyumsarsınız.

Zaman zaman ülkemizi ziyaret eden müzik bilgisine sahip gezginlerin dikkatlerini ilk önce çeken müzik kültürümüz olmuştur. Böylelikle bestelerinde Adığe müziğine yer vermiş müzisyenler de vardır. Dünyaca ünlü Rus müzisyen ve bestecilerinden M. Glinke, M. Balakirev, A. Alyabev gibileri ve daha birçokları Adığe şarkı ve bestelerini biliyor ve eserlerinde kullanıyorlardı. Örneğin; M. Glinke 1823 yılında Kafkasya'ya gelmiş, Adığe müziği ile tanışmıştı. Onun yaptığı "Çerkesler'in Marşı" adlı beste Adığe müziğini, melodisini ve bestelerini çok beğendiğini ıspatlar niteliktedir. Bu kompozitör opera niteliğinde yazdığı en uzun şiiri olan "Ruslan ile Lyudmile"de de Adığe müziği ve melodisinden faydalanmıştır.

Kompozitör A. Alyabev'in 1832 ile 1839 yıllarında Kafkasya'da bir süre kaldıktan sonra yazdığı bestelerinden ikisi "Kabarteyevored" (Kabartay Şarkısı), "Çerkesvored" (Çerkes Şarkısı) adını taşır. M. Balakirev 1862-1863 ve 1869 yıllarında Kafkasya'yı ziyaret etmiş, Adığeler'le birlikte yaşamış, şarkılarını dinle-

miş ve derlemeler yapmıştı. Bu derlemelerden faydalanarak piyano için büyük bir beste yapmıştı. Avrupa'da da bilinen bu bestenin adını kompozitör Balakirev, İslamiy olarak belirlemişti. Adığe ülkesine

Maykop'ta Adığe aletlerinin sergilendiği bir salon

gelip şarkılarımızı dinleyen, kültürümüzü gören gezginlerin anlattıklarına göre, altın işlemeli silahları, el sanatları ve diğer sanat eserlerini ortaya çıkaran sanatçıların, bestecilerin ve saz ustalarının derin anlam ve bunun zengin mirası diğer birçok halklara ilham kaynağı olmuştur.

Adığe kültüründan söz ederken müzik kültürümüzün temelini şarkıların oluşturduğunu vurgulamakta yarar vardır. Çünkü şarkılar Adığeler için sadece bir eğlence ve zaman öldürme aracı değil, derin anlamı olan sanatsal bir uğraş idi. Bebek beşikte iken annesinin ninnisi ile (Bu müziğe Adığeler "Beşik Şarkısı" anlamına gelen "Kuşevored" derler), yürümeye başladığında ise, babasının misafirhanesinde (haçeş) söylenen kahramanlık şarkılarıyla ve eğitim amaçlı diğer şarkı türleriyle hayata hazırlanırdı. Sözler derin felsefi, düşünsel değerler taşır, yurtseverlik, kahramanlık, saygı ve insan sevgisi yeni yetişen gençlere Adığe voredleri

(Şarkıları) ile aşılanırdı.

Peki kimdi bu kadar güzel sözler söyleyip onlara bu kadar güzel besteler yapan insanlar? Bu sorunun cevabını vermek o kadar kolay değil elbette. Basit bir cevap vermek gerekirse onlar iyi birer Kamılepşe[1], Sıç'epşınewo[2] ve Voredio[3] idiler. Ancak belge eksikliği nedeniyle bu tür ustalardan ismini sayabileceğimiz kişi sayısı birkaç kişiyi geçmez. Herkes bilir ki, Adığeler özgürlük savaşları yüzünden tarih boyunca eğitim öğretime pek zaman bulamamışlardır. Bu nedenle tarihimizde meydana gelmiş pek çok sosyal-kültürel olay belgelere geçmemiştir. Halkımızın geçtiğimiz yüzyıllarda yaşadığı savaşlar yüzünden başına gelen olmadık işler Adığe kültürünün gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.

Stavropol'da bulunan lisede öğretmenlik yapan Kusikov 1860 yılında Adığe kültürü ile ilgili yazdığı makalelerde şöyle der: "Dağlılar özgürlüklerini kaybettiklerinde korkarım ki yavaş yavaş ulusal kimliklerini de kaybedeceklerdir. Bu uzun zaman alabilir. Ancak kimlik kaybının farkına vardıklarında geçmiş yüzyıllardaki kültürel yaşantıyı canlandıracak birçok eserin ortadan yok olduğunu anlayacaklar. Bu da ulusun tarihinde boşlukların doğmasına neden olacaktır.

Han Ceri'nin ilgi alanlarından biri de Adığe Müzik folklorü idi. Bu ilgisini 19. yüzyılın 30'lu yıllarında şu şekilde dile getirir: "Yüreğimi burkan bir şey vardır ki o da; Adığe halkının yaşadığı savaş ve felaketler yüzünden şarkıcılarımızın birer birer yok olmasıdır; bu yüzden o güzelim şarkılarımızın yavaş yavaş unutulmaya yüz tutmasıdır."

Han Ceri'nin de dediği gibi, savaş ve felaketlerin kültürel alanda meydana getirdiği yıkımı tamir etmek olanaksızdır. Adığe kültürünün canlandırılması doğrultusunda yıllarca hiçbir çalışma yapılmamıştır. Kültürel çalışmalar ancak 1922 yılında Adığe ülkesinin özerklik statüsüne kavuşmasından sonra yapılmaya başlandı. O zamanlar Adığe kültürünün benzersiz mirasını toplamak ve belgelemek ilk görev olarak ele alındı.

1925 yılında oluşturulan Etnografik Müzik Araştırma Grubu bu amaçla göre-

1 Kamilepşe: Kamil bildiğiniz sazdan yapılan bir çalgıdır. "Pşe" eki ise onu çalanı simgeleyen bir son ektir.

2 Şıç'epşinevo: Kabak kemaneye veya kemençeye benzeyen telleri at kuyruğundan yapılan bir mızrapla çalınan bir çalgıdır. Zaten anlamı da at kuyruğu çalgısıdır. Sonundaki wo eki de onu çalan anlamında bir son ektir.

3 Voredio: Şarkıcı. Ses sanatçısı

ve başladı. Bu, Adığe kültürünün müzik alanındaki mirasını derlemek için atılan ilk adımdı. Sonraları bu tür araştırma grupları çoğalarak çalışmalarını yoğunlaştırdı.

Köylerde müzik derlemeleri yapan bu grupların elemanları müzik eğitimi almış kişilerdi. Bu eğitimli müzisyenlerden biri de Mihail Gnesin idi. Bu ünlü profesör araştırma grubunda çalışmalarını tamamladıktan sonra, "Çerkes Voredher" (Çerkes Şarkıları) adlı bir makale yazdı. Aşağıdaki cümleler bu makaleden alınmıştır: "Çerkesler'in müzik kültürü ilginç bir yapı arz eder. O ulusun sahip olduğu büyük bir müzik kültürünün varlığını kanıtlar." Gnesin, Adığeler'in müzik sanatına profesyonelce yaklaşmalarının Adığe kültürünü daha da geliştireceğine inanıyordu... Nitekim böyle oldu ve her geçen gün müzik kültürümüz bir adım daha ilerledi. Adığe müzik sanatının günümüzde ulaştığı düzey bunun kanıtıdır.

Herkes bilir ki bugün büyük bir kültüre sahip olmanın kuralı o ülkede sanatçıların iyi bir sanat eğitiminden geçmesine bağlıdır. Bunun farkında olan Adığe Özerk Yönetimi 1953 yılında bir grup genci müzik eğitimi almaları gayesiyle Petersburg'daki konservatuvara göndermiştir. Bu genç grup 1959 yılında konservatuvarı bitirdikten sonra yüksek tahsilli bir ses sanatçısı olarak ülkemize dönmüşlerdir. Adığe halkının onlara olan güvenini boşa çıkarmadan kültürümüzün zenginleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Rusya'daki başarılı şarkıcılar listesinde adı

Thabısım Vumar (İcracı, besteci)

geçen Semegu Goşnağo, Şeoj Roze'yi, Peneşu Raye'yi ve ismini sayamadığımız diğer ünlü sanatçıları Adığeler'den hemen hemen bilmeyen yoktur. Bu sanatçıların her biri Adığe kültürü açısından birer ekol olarak tarihe geçmişlerdir. Bu sanatçıların

kimi sahneyi seçmiş, kimi de kendini gençlerin müzik eğitimine adamıştır.

Peneşu Raye ve Ahcego Şeban 1960 yılında açılan Adığe Müzik Okulu'nda görev almışlardır. Bu iki sanatçı birçok gence örnek olarak onların müzik sanatına bağlanmalarını sağlamışlardır. Onlardan etkilenerek müzik hayatına atılan bir-

Anzereko Vyaçeslav (İcracı, besteci)

çok sanatçı günümüzde birçok başarılar elde ederek Adığe müziğinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu genç sanatçılardan en ünlüsü Lhetseriko Kime, Maykop Sanat Okulu'nda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Aynı okulun eski müdürü olan piyano hocası Henehu Adam şimdi Adığe Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı görevini yürütmektedir. Besteci ve ses sanatçısı olan Andzereko kardeşlerden Çeslav ve Viyaçeslav gençlere müzik eğitimi vermektedirler. Aynı şekilde Ç'iç His de müzik hocalığı yapmaktadır. Besteci Nehaye Aslan, İslamiy Dans ve Müzik Grubu'nun başkanlığını yürütmektedir.

Ses sanatçılığı dalındaki yarışmalarda dünya birinciliğini kazanan genç sanatçı Şaguc Marine, Saint Petersburg'daki opera tiyatrosunda görev yapmaktadır. Hala orta ve yüksek düzey müzik tahsili yapan birçok Adığe genci değişik okullarda eğitimini sürdürmektedir. Bu gençler Adığey'in yeni kuşak müzisyenlerini temsil etmektedirler. Önümüzdeki yıllarda onların önde gelen görevlerinden biri de Adığe müzik kültürünün tarihini araştırmak olacaktır. Çünkü müzik ve folklorumuz birçok kısımdan oluşan araştırmaya muhtaç bir özellik taşır.

Bu kısımları şöyle sıralayabiliriz:

Nart voredleri

Konulu voredler

Kahramanlık voredleri

İş voredleri

Şaka-Alay voredleri

Yaralı ve hastaları tedavide kullanılan voredler

Ağıtlar-Ğıbze voredleri
Dans voredleri ve diğerleri...

Adığe kültürünü zenginleştiren farklı konulardaki voredlerin farklılığı sadece melodi ve sözlerden kaynaklanmaz. Aynı zamanda müzik aletlerinin farklılığı açısından da kısımlara ayrılır:

Bjemıy • Kamıl • Sırın • Şıç'epşın • Pşınakheb • Pşınet'arku • Epepşın • Pheç'iç' • Şot'ırıp' • Adığe Pşın • Nakıre.

İsmini saydığımız bu müzik aletleri günümüze kadar gelmiştir. Ancak artık kullanılmayan birçok müzik aleti de bulunmaktadır. Bütün bu müzik aletlerinin ayrı ayrı hikayeleri vardır. Bunların birkaçından kısaca bahsetmek istiyorum:

Adığeler'in çok değer verdiği ve herkesin çok severek dinlediği müzik aletleri Kamılepş, Sıç'epşın ve Pheç'iç'tir. Adığe müzik kültüründe Kamılepş'in her zaman için belirgin bir yerinin olduğu herkesçe bilinir. Bu çalgı eskiden düğünlerin en gözde çalgısı idi. Bunu kanıtlayan birçok örnek bulunur. Tevçoj Tzığo, en ünlü şiirlerinden olan "Mefeko Vurısbiy" adlı şiirinde Kamilepş'den şöyle söz eder.

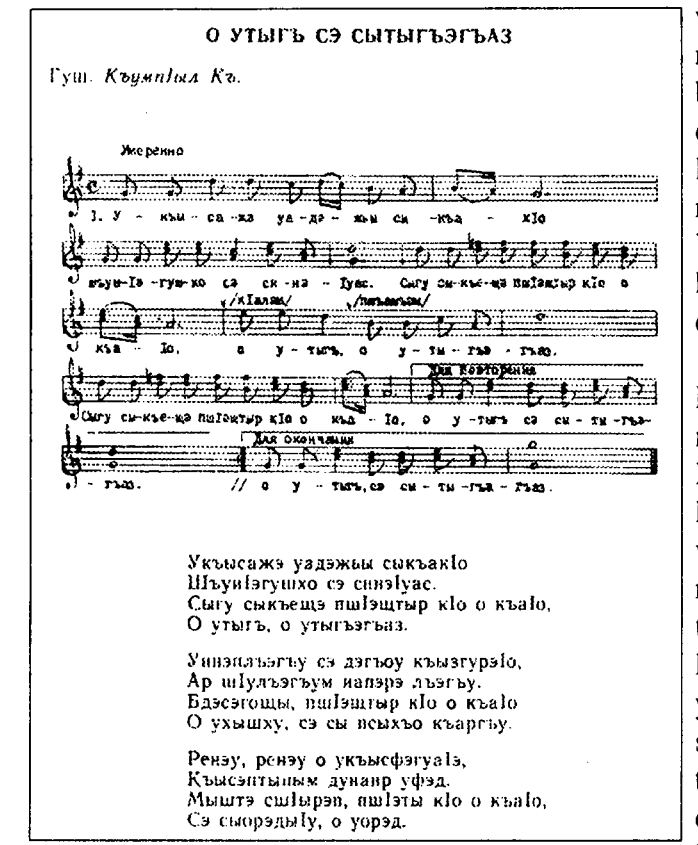
Kamilepş'ler yarışır
Yırtılırcasına çalınır
Ceguak'olar canlanır
Vokalistleri bağırır
Hatıyak'o kızları oyuna çıkarır
Sanırsın ki düğün yeni başlıyor.

Tevçoj Tsığo bu şiirinde Kamılepş'in önemini ve bu çalgıyı çalan sanatçının değerini vurgulamış olur. Kamıl böylelikle Adığe müzik aletlerinin başını çeker. Bilimadamlarının söylediklerine göre, Kamıl enstrümantal değer olarak Adığeler'e toplayıcılık döneminden sonra gelen çobanlık döneminin ileri zamanlarında girmiştir. Onlar, Kamıl'ı icat edip Adığeler'e kazandıranın çobanlar olduğunu kabul ederler. O, adını bir bataklık bitkisi olan Kamıl'den (Türkçesi, saz) alıyor olsa da; sonraki yüzyıllarda bu çalgının daha da mükemmelleştirilmesi ve uzun süreli kullanımının mümkün kılınması için odundan ve metalden yapılması, gümüş gibi değerli madenlerle de süslenmeye başlanması gündeme gelmiştir.

Adığeler'in bunca sevdikleri Kamıl, ne yazık ki, uzun zamandır kullanılmamaktadır. Bunun nedeni Adığeler'in, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Pşıne'yi kullanmaya başlamalarıdır. Günümüzde düğünlerin yegane çalgısı Adığe Pşınesi ise de, Kamıl, Adığe düğünlerinin yüzyıllar boyunca yükünü taşımış ulusal bir çalgıdır.

Değişik Adığe enstrümanlarından oluşan orkestrayı kurma çalışmalarına başla-

dığımızda Kamıl, Pşınekeb ve Epepşın'ı orkestraya katmayı ve bu enstrümanları müzik kültürümüze yeniden kazandırmayı ilk görevimiz saydık. Bu görevi başarıyla gerçekleştirdiğimizi kanıtlayacak birçok grup ortaya çıkarmış bulunuyoruz. Sözgelimi, Kozet ve Tehutemıkuaye köylerinin folklor gruplarında bugün Kamıl, dans müziğinin icrasında başarıyla kullanılmaktadır. Başarılı Kamıl ustası Şevopç'eko Adam Tehutemıkuaye Kültür Evi'nde bu çalgıdan müziğimizde en iyi şekilde faydalanmanın yollarını aramış ve bulmuştur. Ç'irğ Yuri de Kamıl'ı en iyi kullanan müzisyenlerden biridir.

Укъысажэ уадэжьы сыкъакIо
Шъунэгушхо сэ сшэIуас.
Сыгу сыкъещэ пшIэщтыр кIо о къало,
О утыгъ, о утыгъэгъаз.

Унэплъэгъу сэ дэгъоу къызгурэIо,
Ар шIулъэгъум напэрэ лъэгъу.
Бдзэгощы, пшIэщтыр кIо о къало
О ухышху, сэ сы всыхъо къаргъу.

Ренэу, ренэу о укъысфэгуаIэ,
Къысэпшыным дунаир уфэд.
Мыштэ сшIырэп, пшIэты кIо о къало,
Сэ сыорэдыIу, о уорэд.

Adığe dilinde bir aşk şarkısı. (Sen güneşsin bense günebakan.)*

(*) Kaynak: İ. Petrusenko: Çeslav Anzarokov, Maykop. 1989, Adığey Cumhuriyeti.

Dans müziğinin icrasında başarıyla kullanılmaktadır. Başarılı Kamıl ustası Şevopç'eko Adam Tehutemıkuaye Kültür Evi'nde bu çalgıdan müziğimizde en iyi şekilde faydalanmanın yollarını aramış ve bulmuştur. Ç'irğ Yuri de Kamıl'ı en iyi kullanan müzisyenlerden biridir.

Kozet köyü Kültür Evi folklor grubu başkanı Pçıhalıko Madine, Kamıl'ı çalmanın en kolay yollarını öğrenmiş ve en ünlü Kamıl ustaları arasına girmiştir. Bütün bu olaylar Adığeler'in Kamıl'ı unutmayacakları konusunda insanları umutlandırmaktadır. Şevepç'eko Adam, Ç'irğ Yuri ve Pçıhalıko Madine ileride yetişecek Kamıl ustalarına örnek olacak en iyi sanatçılardır.

Daha önce de dile getirdiğimiz gibi, Şıç'epsıne de Adığeler'in çok değer verdiği bir müzik aletidir. Bu enstrümanın da müzik kültürümüzde önemli bir yeri vardır. Halkın bu enstrümana çok büyük değer verdiğini çok kaliteli şıç'epşınelerin üretilmesinden ve çok değerli şıç'epsıne ustalarının her zaman yetişmiş olmasından anlıyoruz. Pheç'ıç' Adığe müzik aletlerinin en eskisidir. Adığeler her zaman için Pheç'iç'e büyük değer vermişlerdir. O, düğünlerin neşesine neşe katan, müzikten duyulan hazzı doruğa çıkaran bir enstrümandır. Ancak Pheç'iç'in önemini yalnız bu sözlerle anlatmak yetersiz kalır. Pşınavo'nun (Pşıne sanatçısı) çaldığı müziğin inceliklerine vurgu yaparken müziğin derli toplu, net hale gelmesini sağlar. Pşıne ile çalınan müzik, özellikle dans müziği Pheç'iç' olmadığı sürece insana pek haz vermez. Yüzyıllardır halkın bestelediği dans müziklerinde Pheç'iç'in de sesini duymak mümkündür. Nasıl ki ezginin içinden birkaç notayı aldığımızda bestenin bütünlüğünü bozmuş oluyorsak Pheç'iç'siz Yıslamiy, zefak'u, zıhalhat ve vıc'ın bütünlüğünü ve estetiğini bozmuş oluruz.

Kheşo voredi (dans müziği) Pşıne ve Pheç'iç' ile birlikte dinlerken kulak zevkimizi okşayan ve ruhumuzu dinlendiren müzik gençlerin kanını kaynatırken, yaşlı birini de gençleştirmektedir. İşte Pheç'iç'in gücü ve yeteneği burada ortaya çıkar. Başka bir deyişle, müzik kültürümüzün özünde şarkı notaları ile birlikte müzik aletlerinin güzel bir uyumu vardır.

Adığe müziğinde, folklorumuz içinde bulunan birçok ögeyi kullanarak, müziğin değişik dallarından eserler veren sanatçılar da yetişmiştir. Meşbaşe İshak'ın "Bzıykho Zauw" (B'zıyko Savaşı) adlı romanından faydalanılarak operaya (piyano için) Nehoye Ruslan tarafından birçok besteler yazılmıştır. Natho Canhot'ın voredleri de insanlar tarafından çok beğenilir. Anzereko kardeşlerden Çeslav ve Viyaçeslav'ın bestelerine herkes hayran kalıyor. Ç'iç' His ve Bısıç Murat'ın voredleri ve besteleri de aynı şekilde beğeniyle dinleniyor. Ancak Adığe müzik kültürünün zirvesinde bulunan ve en çok ismini anacağımız sanatçı hiç kuşkusuz Thabısım Vumar'dır. Dünyada Adığe'yim deyip de bu büyük bestecimizin ismini duymamış ve onun güzel bestelerini dinlememiş hemen hemen kimse yoktur. Bugün dinlediğimiz klasik eserlerden Adığe woredijler müzik kültürümüzün geçmişteki aynasıdır. Yüzyıllar önce yaşayan atalarımızın sesidir. Tıpkı bunlar gibi Thabısım Vumar'ın woredleri de gü-

nümüz Adığeler'inin sesi olarak gelecek yüzyıllara seslenecek, insanlar bu müziklerle atalarını tanıyacaklardır.

Daha önce sözünü ettiğim besteci, müzik eğitimcisi ve ses sanatçılarımızın yetiştireceği gençler, yarının müzik kültürünü omuzlayıp geliştirecek, gelecek yüzyıllara taşıyacaklardır. Adığe Eğitim Enstitüsü Müzik Fakültesi, Maykop Sanat Okulu, çocuklara yönelik müzik okulu olan "20-Y Adığe Cumhuriyeti Okulu'nda" çalışanlar Adığe müziğinin geleceğini aydınlatmanın, sağlamlaştırmanın mücadelesini vermektedir.

Bugün yapılan bütün çalışmalar Adığe müzik kültürünün hayatımızdaki önemini daha da artırıp geliştirerek, müziğimizin dünya kültüründe yer edinip, bir elmas gibi parlamasını sağlayacak çalışmalardır. ▲

Çeviren: Adnan Cankılıç

■

Editörün Notu

Meşbaşe İshak'ın bu romanı, "Bitmeyen Umutlar" adı ile Türkçe olarak basılmıştır. (Ardıç Yay., Ank., 1994).

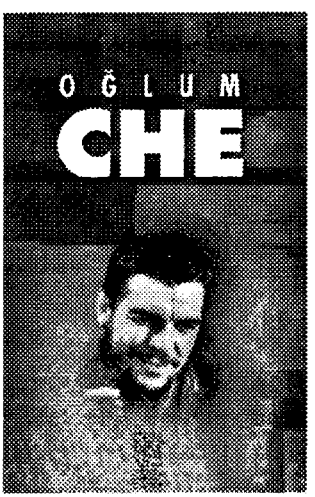
Oğlum Che
Ernesto Guevara

"Oğlum Che'nin geride bıraktığı silahı elime alacak kadar genç ve yeterince cesur olsaydım bu kitabı asla yazmazdım."

"39 yıllık yaşamında çalışması o kadar verimliydi ki, eksiksiz biyografisini yayınlayabilmek için uzun yıllar çalışmak ve hazırlanmak gerekir. Bu zorluklar, bu konuyu ele alan herkes için geçerli; fakat hakkında yazdığı insanla arasında kan ve sevgi bağı bulunan biri için, bu zorluklar daha da boyutlanıyor. Benim görevim, onun hakkında yazmak ve onu değerlendirmek değil. Okura, Ernesto Guevara de la Serna'nın insan olarak nasıl biri olduğu hakkında bir fikir vermek."

Che'nin yaşamının değişik kesitleri, bugüne kadar Türkçe dahil olmak üzere dünyanın neredeyse tüm dillerine aktarıldı. Che'nin biyografisini yazmak ise, Baba Guevara'nın söylediği gibi, çok boyutlu zorluklar içeriyor.

Bu zorlukları aşmak ve onun bütünsel portresini ortaya çıkarmak, okuru uzun bir yolculuğa davet etmek anlamını taşımaktadır.

Çiviyazıları

Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü Orta Asya ve Kafkasya Dokümentasyon Merkezi

1997-1998 Seminer Programı*

16.12.1997: Valerie Le Galcher-Baron (IFEA)*
"Ruslar tarafından Kafkas Savaşları Anısına Dikilen Anıtlar"

20.01.1998: Magomedkhan Magomedkhanov (Makhatchkala)
Kafkas Savaşlarının Demografik Sonuçları.

17.02.1998: Chuchana Put'k'aradze
"Türkiye'deki Gürcü Köyleri. Anketler"

17.03.1998: Chantal Lemercier-Quelquejay
"Kafkasya'daki Tarikatlar"

21.04.1998: Georges Charachidze
"Kuzey batı Kafkaslarının Tarihi"

22.04.1998: Dominique Gauthier-Eligoulachvili
Panter postlu Şövalye: Bir Gürcü Destanı.

*Seminerler saat 17:30'da başlıyor. Programda sonradan bazı değişiklikler yapılabilir. Lütfen telefonla bilgi alınız.

*Seminer Gerçekleşmiştir.

Nuruziya Sk. No:22 80072 Beyoğlu-İstanbul Tel: 0212. 244 17 17-244 33 27 Fax: 0212. 252 80 91

Ölüm

Gençliğinde çalışırsın,
Aban, kürkün olsun diye.
Sonrasında alışırsın,
Dünya, mülkün olsun diye.

Ölüm gelir en nihayet,
Can gider kol yende kalır.
Kötü söylemişsen elbet,
Ayıbı hep sende kalır.

Ancak ölüm, mülkse, malsa,
Ne kimseye versen alır.
Mal olarak bir o kalsa,
Ne kimsenin gözü kalır.

Ğura

Bere taşi şuy kegixtams,
Ajur mutu mavas yado.
Mik mu mekçams, mik mego3pams,
Çuta siti gavas yado.

Ğura vakşuntaşı mulun.
Metkome ona, ontule.
Pati guyis var gamulun,
İxarsuven ğura skule.

Ğura soti megilazna,
Va eyzden hek kodoskidun.
Nçami, xvala heya tazna,
Ne mitiz toli doskidun.

Her Yol Mubah mı?

Tarihin bir dönemlerinde, topraklarından göç eden ya da göç etmek zorunda bırakılan, değişik kuşakların torunları olan biz Kafkasya kökenliler, öyle görünüyor ki, atalarımızın topraklarını da kapsayan Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, tarihin yeni bir "oyunu"yla yüz yüze kaldık.

Fahrettin Çiloğlu

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinin ve 1991 yılı sonlarında dağılmasının, bütün dünyada pek çok alanda farklı yansımaları ve sonuçları oldu; bu yeni durum çok önemli global değişimlere yol açtı. "Global değişim"in neresinde kabul edersek edelim, bu yeni durumun Türkiye'deki Kafkasya kökenlileri de derinden etkilediğini söyleyebiliriz. Bu etkilenmenin bir sonucu olarak Kafkasya kökenliler, bir zamanlar atalarının sürüldüğü ya da göç etmek zorunda bırakıldığı topraklara daha derinden ilgi duymaya başladılar. Ortaya çıkan yeni durumun bu yazıya konu olan yanı, Kafkasya konusundaki yayıncılığa ve "entelektüel" etkinliklere yansıma biçimi. Burada altı çizilmesi gereken bir olgu, Sovyetler Birliği'nin dağılma süreciyle birlikte, "içsel ve dışsal" etkilerle Kafkasya'nın bir çatışmalar ortamına sürüklenmiş bulunması, bu ortamın da doğrudan Türkiye'deki Kafkasya kökenlilere yansı(tıl)mış olmasıdır.

Bu yeni süreçte, Türkiye'de Kafkasya kökenlilerin kaleme aldığı pek çok kitap basıldı; çeşitli dergiler ve gazeteler yayımlandı. 1980'li yılların sonlarından başlayarak yayımlanan kitapların, akademik çalışma olmaktan uzak ve derinliği olmayan, daha çok Türkiye'de neredeyse "hakkında hiçbir şey bilinmeyen" Kafkasya'nın genel hatlarıyla tanıtılmasını amaçlayan kitaplar olduğunu söylersek sanırım haksızlık etmiş olmayız. Bu tür çalışmaları tek tek isimlendirmek mümkün olmakla birlikte, gereksiz bir tartışmadan uzak kalmak amacıyla bu yazıda bu yola başvurulmayacak. Bu süreçte yayımlanan

çalışmaların çoğunun ortak yanı, yazarların "kendi dışında"kilere karşı genellikle saldırgan bir üslup kullanmasıdır. Benzer bir üslubun aynı dönemde yayımlanan dergi ve gazetelerde, biraz daha "pervasız" olduğu gözlenmektedir. Daha düşündürücü olanı, ciddi kaynaklara ya da kaynakçalara dayanmayan bu tür çalışmaların ve yazıların, daha sonraki pek çok çalışmaya kaynak oluşturması. Bütün bunların kaçınılmaz bir sonucu, "bilimselliği kendinden menkul" çok sayıda kitap yayımlanmış olmasıdır. Kafkasya konusunda, bir "yayın kirlenmesi"nden söz edersek, çok fazla abartmış olmayız.

Bu noktada akla gelen sorulardan biri, Kafkasya konusunda çeşitli dillerdeki bilimsel çalışmaların Türkçeye kazandırılması için neden çaba harcanmadığıdır. Türkiye'de pek çok insan Kafkasya'yı yeni "keşfetmiş" olabilir; ancak bu, dünyanın da o bölgeyi, bölgenin halklarını, kültürünü yeni keşfettiği anlamına gelmiyor. Türkiye'de Kafkasya konusundaki çalışmaların ortaya koyduğu sonuç, eğer genelleme yaparsak, bir delinin kuyuya taş atmış olmasından ibarettir. Bu taşı çıkarmanın yolu, akademik çevrelerce de bilimselliği kabul edilen çalışmaları Türkçeye kazandırmaktan geçiyor.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu yeni süreçte pek çok dergi ve gazete yayımlandı; bunlardan bazıları yayınını bugün de sürdürmektedir. Ancak bu yayın organlarında yayımlanan pek çok yazı, saldırgan bir üslupla kaleme alınmış, "kendi dışında"kilere karşı hoşgörüsüz, gerçek anlamda etikten uzaktır. Burada altını çizerek söylemeliyiz ki, bu süreçte özellikle Gürcülere, Türkiye'de Gürcü kültürünü tanıtmak amacıyla yayımlanan Çveneburi ve Mamuli dergilerine karşı kaleme alınan yazılar, insaf sınırlarını daha çok zorlamıştır. Bunu neye bağlamalıyız?

Tarihin bir döneminde, topraklarından göç eden ya da göç etmek zorunda bırakılan, değişik kuşakların torunları olan biz Kafkasya kökenliler, öyle görünüyor ki, atalarımızın topraklarını da kapsayan Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, tarihin yeni bir "oyunu"yla yüz yüze kaldık. Tarihten hiç ders almamış olarak, Kafkasya'daki bütün sorunları bir "taraf" olarak yaşadığımız ülkeye, kentlere, hatta köylere taşıdık. Bir başka ülkede yaşamamıza, bir başka ülkenin yurttaşları olmamıza karşın, Kafkasya'daki anlaşmazlıklara "biraz öteden", "biraz dışarıdan" bakmayı beceremedik. Tıpkı geçmişte olduğu gibi, yeni kıyımların, yeni göçlerin yaşanmasına sahne olan atalarımızın topraklarına savaşçı olarak gittik, nedense barışçı olmayan kampanyalar başlattık.

Pompalanan önyargılarımızı, spor salonlarından yayın organlarına kadar her yere taşıdık. Kültürel amaçlı yayımlanan dergileri bile, hangi gereksinimlerden kaynaklanıyorsa, "birilerinin sesi" olarak gösteremeye çalıştık. Biraz düşünmenin, geçmişi bir miktar sorgulamanın hâlâ zamanı gelmedi mi? Ne dersiniz?

Kafkasya'daki sorunların biraz olsun barışçıl yollarla çözümlenmesi sürecinin başlamasından sonra yayın hayatına giren Kafkasya Yazıları, yeni bir sürecin bir aracı olabilirdi (hâlâ olabilir). Çeşitli nedenlerle birbirlerinden ayrı düşmüş Kafkasya kökenlilerin buluştuğu, birbirlerini anlamaya çalıştığı bir yayın organı olabilirdi (hâlâ olabilir). Bu derginin çıkış amaçlarından biri de buydu. Kafkasya Yazıları, "entelektüel alan"da cepheleşmiş yazarlar için bir "barış projesi" olamıyorsa eğer, bir "ateşkes projesi" olabilirdi (hâlâ olabilir). Ama ne yazık ki, Kafkasya Yazıları'na yazı gönderenler, belki de bunu yapması gereken ilk kişiler olan derginin danışma kurulu üyeleri bile, henüz kendilerini bu noktada hissetmiyor olmalı?! Kafkasya Yazıları'nda çıkan yazıların bir bölümünde, daha önce "kendi yayın organları"nda yazan bazı dostlarımız, eskiden beri alışık oldukları üslubu bu dergiye de taşımayı yeğlemişlerdir. Her nedense bazılarımız, gerek telif olarak kaleme aldığımız, gerekse çevirmeyi tercih ettiğimiz yazılarda "saldırgan ve şoven" üslubu, eleştirmek yerine çamur atma tarzını kolay terk edemiyoruz.

Ne dersiniz, her yol mubah mı?! Biraz etiğe, biraz da bilimselliğe ne dersiniz?.. ▲

"Bütünüyle baskı üzerine kurulmuş bir iktidar yoktur; her zaman için esas olan onaylamadır. Polis beyaz sopasını kaldırdığında kavşakta arabaların akışını durduran nedir? Polisin fiziksel gücü değildir kuşkusuz. Trafiği düzenleme zorunluluğu üzerine karmaşık bir akıl yürütme olabilir mi? Bütün sürücüler felsefeci olsaydı düşünülebilirdi bu."

Roger Caillois

Nartlardan Beri

sanıldığı kadar eski değil
aşk bu ok
taştan doğan çocuk
sorsan konuşur

mağara soluğu çalar
ağzından ıslığını
güneşi ve gölgeyi yutan
en keyifli hayvanlar

Seteney, ey bilge kadın
yolunu göster Sosrıkua'ya
demiri nasıl eritir ateş
kim tutar çıplak elleriyle

tohumu saklamanın güvenci
sevinciyle aktarmanın bilgiyi
tasarımlar bekliyor gelecek
söyle ey Seteney, ustalara

Kafkasya Konusunda Yanılgılar ve Yanlışlar

Sanırız Kuzey Kafkasya'ya ilişkin en karmaşık (daha doğrusu karmaşık biçimde kullanılan) kavramlardan biri, "Çerkes" kavramıdır. Lezgiler'le Lazlar'ı birbirine karıştıran Evliya Çelebi'nin "Çerkes" kavramını bütün Kuzey Kafkas halkları için kullanmış olması anlaşılabilir.

Fahrettin Çiloğlu

Herhangi bir alanda kullanılan terminolojinin ve kavramlara yüklenen anlamların, bir çalışmanın iskeletini oluşturduğu söylenebilir. Aynı kavramları kullanan yazarların, neredeyse aynı şeyleri söylemelerine karşın, kavramlara değişik anlamlar yüklemelerinden dolayı farklı sonuçlar çıkarsadıkları görülebilir. Değişik anlamlar yüklemekten de kaynaklanabilen kavram kargaşası, akademik dünyada önemli sorunlar teşkil eder. Bununla birlikte, pek çok konuda ortak bir terminoloji oluşmuştur ve aynı konularda yazanlar bu terminolojiyi paylaşırlar. Ancak Türkiye'de Kafkasya konusunda yazanların ortak bir terminolojiye sahip olduklarını söylemek çok güç; bunun da ötesinde bölgenin coğrafyası, etnik yapısı gibi alanlarda bir kavram kargaşası olduğunu söylersek abartmış olmayız. Bu yazının, burada çerçevesini kabaca çizmeye çalıştığımız "sorunsal"a dayanan bir yazı olduğu söylenebilir.

Bu yazıda, Kafkasya Yazıları'nda çıkan yazıları ele alarak "Kafkas" (dolayısıyla "Kafkasya"), "Çerkes" ve "Kartvelî" kavramları üzerinde durmak istiyoruz. Ayrıca yine Kafkasya Yazıları'nda yayımlanan Laz alfabesine ilişkin bir kitabın tanıtma yazısındaki bir yanlışa, bu derginin okurlarının belki biraz uzağında olmasına karşın Alaşara dergisinde Kafkas Evi'nin kitapları üzerine çıkan bir eleştiri yazısındaki yanlışlara da değineceğiz.

Ele aldığımız yazılardan ilki olan Yaşar Bağ'ın "Çerkeslerin Dramı: İşgal, Soykırım, Sürgün ve Göç", Kafkasya Yazıları'nın ikinci sayısında yayımlandı.

Bağ, yazının girişinde, "Kafkasya ve Çerkeslerle ilgili bir yazı yazılırken, bu konuların özel olarak ilgilenmeyenlerce bilinmediği ya da yanlış bilindiği göz önüne alınarak, kısa da olsa bazı ön bilgilerin verilmesi gereği ortaya çıkmaktadır" (s. 44) diyor. "Ön bilgiler"in, okuru kavramlar düzeyinde bilgilendirmek olduğunu ilerleyen satırlarda görüyoruz. Yazar ilk olarak Kafkasya'yı tanımlıyor ve şöyle diyor: "Kafkasya Karadeniz'den Hazar'a uzanan ve geçit vermeyen Kafkas sıradağları ile bu omurganın iki yanında yer alan ülkelerdir" (s. 44). Burada bir terminolojik sorunla yüz yüze geliyoruz; coğrafi bir kavram olan "bölge" yerine siyasi bir kavram olan "ülke" kullanılıyor. Oysa Kafkasya, "ülkeler" olarak değil bir "bölge" olarak tanımlanabilir. Aynı sayfada yer alan, Güney Kafkasya denince Gürcüstan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın anlaşıldığı gibi bir ifade, yine terminolojik bir "yanılgı"dır. Aslında Güney Kafkasya ya da Transkafkasya denildiğinde, bir coğrafi bölge kastedilmekte, bu bölge Büyük Kafkaslar'ın doruklarından başlayarak Küçük Kafkaslar'ın güney eteklerine kadar uzanmaktadır. Gürcüstan, Ermenistan ve Azerbaycan, bu bölgede yer alan ülkelerdir. Yazar, "Ermenistan'ın Kafkasya ile bir ilişkisi olmaması nedeni ile bu anlayış gerçek konuma uygun düşmemektedir" (s. 44) diyerek Ermenistan'ı Transkafkasya ülkeleri dışında bırakmak istemektedir. Oysa gerek coğrafi, gerek siyasal açıdan Azerbaycan ne kadar Güney Kafkasya'ya ait ise, Ermenistan da o kadar bu bölgeye aittir.

Büyük Kafkaslar, Kafkasya bölgesini Güney Kafkasya (Transkafkasya) ve Kuzey Kafkasya olarak ikiye ayırır. Ancak nedense yazar, Büyük Kafkaslar'ın güneyinde kalmasına karşın, Abhazya'yı Kuzey Kafkasya'da göstermektedir (s. 44). Buradaki yanılgı, yine bir terminolojik karmaşadan kaynaklanıyor olsa gerek. Yaşar Bağ da, pek çok Kuzey Kafkas kökenli yazar gibi coğrafi olanla siyasi ya da etnik olanı birbirine karıştırmaktadır. Abhazya Güney Kafkasya'da yer almaktadır; ancak burada yaşayan halklardan biri olan Abhazlar bir Kuzey Kafkas halkıdır ve Kuzey Kafkas dillerinden biri olan Abhazca konuşmaktadırlar.

Sanırız Kuzey Kafkasya'ya ilişkin en karmaşık (daha doğrusu karmaşık biçimde kullanılan) kavramlardan biri, "Çerkes" kavramıdır. Lezgiler'le Lazlar'ı birbirine karıştıran Evliya Çelebi'nin "Çerkes" kavramını bütün Kuzey Kafkas halkları için kullanmış olması (s. 45) anlaşılabilir. Ancak Evliya Çelebi'nin yaşa-

dığı dönemin üzerinden birkaç yüzyıl geçti. Yaşar Bağ, bazı Kuzey Kafkas kökenli yazarlar gibi, yazısında Çerkesler'e ilişkin dört ayrı tanım veriyor (s. 45). Bu tanımlarda Çerkes kavramının, geniş anlamıyla bütün Kuzey Kafkas halklarını, dar anlamda ise yalnızca Adığeler'i karşıladığı belirtiliyor. Evliya Çelebi ve Osmanlılar'ın, çoğunluktan hareketle Çerkes kavramını yanlış kullanmış olmaları anlayışla karşılanabilir. Ama içinde yaşadığımız "modern çağ"da Abhazlar'ın, Çeçenler'in, Osetler'in, Dağıstan halklarının kendilerini Çerkes olarak adlandırmadıkları artık bilinmektedir. Eğer yanılmıyorsak günümüzde Çerkes kavramı büyük ölçüde "gerçek" anlamında kullanılmaya başlamıştır ve bu kavram, kendilerini Adığe olarak adlandıran halkı tanımlamaktadır. Yaşar Bağ'ın yazısındaki sorun, yazarın hangi tanımı esas aldığının, Çerkes kavramına hangi tanımı yüklediğinin açık olmamasıdır.

Burada ele almak istediğimiz "Kartveli" kavramı, yine Kafkasya Yazıları'nın ikinci sayısında George Hewitt'in "Çeçenler ve Komşuları"nda tartışılıyor (etik değerlerden yoksun, oldukça taraftgir olan bu yazının ayrıca Türkçe terimleme açısından da sorunları var; yazı, Slav dilleri yerine "Slavonik diller", Sami dili yerine "Semitik" dili gibi yanlış terimlemelerle de dikkat çekiyor). Kartveli kavramı, son dönemlerde, "Gürcüce bilmeyen ve dolayısıyla Gürcü gramerinden habersiz" yazarlarca spekülatif olarak ele alınmıştır.

George Hewitt, Çeçenler ve komşularını "anlatırken" Gürcüce "Kartveli", "Kartveluri" gibi kavramlara da gönderme yapıyor. Yazıda, Gürcücede, Gürcü, Laz, Megrel ve Svan dillerini tanımlayan Kartveluri kavramı olmasına karşın, bu dilleri konuşan halkları birlikte ifade eden bir terim olarak Kartveli'nin kullanıldığı belirtilmektedir. Kartveleli'nin "Gürcü" kavramıyla eşanlamlı olduğu ileri sürülerek, bu durum Lazlar'ı, Megreller'i ve Svanlar'ı "Gürcüleştirme" politikasıyla ilintilendirilmektedir. (George Hewitt, eğer haklıysa, Kartveli kavramını yüzyıllardır kullanan Gürcüler'in Lazlar'ı, Megreller'i ve Svanlar'ı "Gürcüleştirmeyi" çok eskiden kafalarına koymuş olmaları gerekir.)

Gürcücede (Kartuli ena), Gürcüler "Kartlelebi", Lazlar "Lazebi" ya da "Çanebi", Megreller "Megrelebi" ve Svanlar da "Svanebi" olarak karşılanmaktadır. Bu dört halkın konuştuğu ve aynı kökten gelen diller Kartveluri olarak adlandırılır. (Ancak gerek Batı dillerinde, gerekse

Türkçede, Kartveli ve Kartleli kavramlarını karşılayan iki ayrı sözcük bulunmamakta, bu iki kavram örneğin İngilizcede Georgian, Türkçede Gürcü olarak karşılanmaktadır.) Kartveluri (Kartvel-uri), Kartveli kelimesine bir sonek getirilerek türetilmiştir ve "Kartveli'ye özgü" anlamına gelir. "Kartveluri enebi", Kartveller'in konuştuğu dilleri ifade eder. Kartveli ise, Gürcüler, Lazlar, Svanlar ve Megreller'den oluşan bir "ulus"u tanımlamaktadır. Dilbilgisi açısından Kartveleli gibi bir kelimenin türetilmesi olanaklı değildir. Böyle bir adlandırma (yani Kartveli'ye Kartveleli demek), İngilize (İngliseli) İngilizli (İngliseleli), Almana (Germaneli) Almanlı (Germaneleli) demekten farklı değildir.

Alaşara dergisinin 12. sayısında, Dan Alexe imzasıyla yayımlanan "Ubıh Folklorü, Adıge Folklorü, Balkar-Karaçay Folklorü (Fransızcadan çeviren A. Karaduman) başlıklı yazıda, Tiflis'teki Kafkas Evi'nin üç kitabından söz ediliyor. Nedense bu üç kitap fasikül olarak tanıtılıyor ve üçünün de yayın tarihi olarak 1995 yılı veriliyor. Oysa bunlardan "Adığe Folkloru" 1994 yılında yayımlanmıştır. (Gürcüce ve Rusça olarak iki dilde basılan bu üç kitap, Çveneburi dergisinin 17-18. birleşik sayısında ayrıntılı olarak tanıtılmıştır). Bir araştırma ve kültür merkezi olan Kafkas Evi'nden de Kafkas Yayınevi olarak söz ediliyor. "Karaçay-Balkar Folkloru" adlı kitap "Balkar-Karaçay Folkloru" biçiminde verilmiş. Bir kitap tanıtımında, ayrıntı gibi görünen bu bilgilerin çok önemli olduğu, kitap tanıtımının da büyük ölçüde ayrıntı bilgilere dayandığını belirtmek sanırız gereksiz. Bu arada, Kafkas Evi'nin dördüncü kitabı olarak "Çeçen Folkloru" da, yine iki dilde 1996 yılında basılmıştır (Bu kitabı tanıtan bir yazı Mamuli dergisinin Ocak 1997 tarihli ilk sayısında yayımlanmıştır).

Alaşara dergisindeki yazıda yazar, "Adıge Folkloru'nun önsözü, üç araştırmacı tarafından kaleme alınmış (A. Gutov, M. Mizhaev ve Sh. Khut). Bu ekibin; 'İber-Kafkas dil ailesini oluşturan Abhaz-Abazaca, Ubıhca ve Adığeceyi Gürcü diliyle aynı aile içerisinde' göstermeye çalışması şaşırtıcıdır (s. 8). Oysa, Gürcü dilinin ait olduğu Kartvel dil ailesiyle Çerkes-Abhaz dil grupları arasında ilişki kurmak, hayal kurmaktan öte bir şey değildir" diyor. Dan Alexe, buradaki "İber" sözcüğü ile "Kartvel" (Kartveli) sözcüğünün dilbilimciler tarafından aynı anlamda kullandığından habersiz olsa gerek.

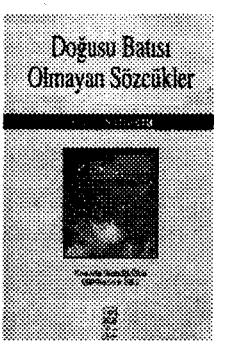
Kafkasya'nın yerli halklarının konuş-

tuğu diller, dilbilimciler tarafından (çağdaş bir terimleme olarak) Kafkas dilleri ya da (daha eski bir terimleme olarak) İber-Kafkas dilleri olarak adlandırılmaktadır. Kuzey Kafkas dilleri (Abhazca, Abazaca, Adığece vb) ve Güney Kafkas dilleri (Kartveli dilleri; Gürcüce, Svanca, Lazca ve Megrelce) Kafkas dillerinin alt öbeklerini oluşturur. Dan Alexe'in İber-Kafkas dillerine Gürcücenin girmediğini dolaylı olarak ifade etmesi şaşırtıcıdır. Öte yandan Gürcücenin içine girmediği bir dil ailesinin terimlemesinde "İber" sözüğünün hangi anlamda kullanıldığının yazar tarafından açıklanmaya ihtiyacı vardır ("İber" sözcüğü Batılılar tarafından Gürcü anlamında da kullanılmıştır).

"Gürcüstan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde Okutulan Lazca Alfabe" üst başlığını taşıyan Latin kökenli Laz alfabesi Alboni'nin (Kafkasya Yazıları, sayı 1) arka kapağında "Kafkasya'da dillerin yazıya geçirilmesi 1920'li yıllarda gerçekleşmiştir" deniyor. 1935'te Sohumi'de basıldığı belirtilen ve 1994 yılında İstanbul'da tıpkıbasımı yapılan Alboni'deki bu satırların yanlışlığını, Kafkasya Yazıları'nda yayımlanan yazılardan görmek de mümkündür. Kafkas dillerinden biri olan Gürcüce, en geç 5. yüzyılda geliştirilmiş olan Gürcü alfabesiyle on beş yüzyıldır yazılı bir dildir; diğer Kafkas dilleri ise, değişik alfabelerle 19. yüzyıldan başlayarak yazıya geçirilmiştir.▲

Doğusu Batısı Olmayan Sözcükler
Sezai Sarıoğlu

"Kuşlar her yıl Peru'ya ölmeye giderler"
İnsan gittiği her yere kavramlarını da götürür. Gittiği her yerden hatıralar ve kavramlar biriktirerek döner. Bu, yolculuk kavramı ile yolcu kavramı arasında bir ilişkidir... Gitmek ve dönmek eylemini "yolculuğun bilgisi ve bilinci" olarak kavramlaştırabiliriz. Yolculuk imgesi, keyif ve keşif olmanın ötesinde somut bir özgürleşme edimidir."
Doğusu Batısı Olmayan Sözcükler, öteki'ne sözcükler yoluyla yapılan yolculuklardan oluşuyor. Yazılar, sözcüğün klasik anlamıyla ne röportaj ne de söyleşi olarak tanımlanabilir...
"Yalnızlık, gece müziği"...

Çiviyazıları

Kuzey Batı Kafkasya'da Avcılık Anıları

Çerkes efsanelerini dinlerken, tavşanların sırtında gezen cücelerin dolmenlerde yaşadıklarını öğrenirsiniz. Eğer hala biraz olsun hayal gücünüz kalmış ise, her tırmandığınız tepenin arkasından bir perinin, her girdiğiniz ormanda bir sihirin oluştuğunu görmeyi arzularsınız. Çünkü burası sıradan bir ülke değil Kafkasya'dır.

Clive Philips - Volley*

Kafkasya benim için enfes, büyülü bir ülkedir. Gizemli çiçek kaplı stepleri, derin uykudaki ormanları, karlarla örtülü görkemli dağ zirveleri, çocukluğumdan beri bu konuda okuduklarımla beni son derece etkilemiş, bu his tüm hayatım boyunca devam etmiştir.

Londra'dan bir hafta, en fazla on günlük bir seyahat sonunda Kaskasya'ya ulaşabilirsiniz, fakat genelde İngilizler bu ülke konusunda Alaska kadar az bir bilgiye sahiptirler. Afrika'da av yapmış, anılarını yazmış olan düzinelerle avcı ve seyyah bulunur, fakat Kafkasya'da avcılık konusunda benim yazdıklarımın dışında hiçbir eser yayımlanmamıştır. Sadece sayın Bay St. George Littledale bana bu konuda bazı notlar gönderdi.

Benim ilk büyük av yaptığım ülke Kuzey Kafkasya'dır. Bu yüzden oraya karşı hislerim belki çok iyimser, tarafgir olabilir fakat gerçekte inanın bu değerlendirme doğrudur. Dünyada bu kadar güzel başka bir ülke, av sporunun bu kadar çekici olabileceği bir ülke daha yoktur. Bu sporun bu kadar çekici olabileceği bir başka yerin de mevcut olduğunu düşünemiyorum. Bunlara rağmen Kaf-

(*) Yazar 19. yüzyılın en büyük avcılarındandır. Kendisi üç yıl Kırım'ın Kerç kentinde Britanya Vis-konsülü olarak görevli olup 1876'da ilk kez Kafkasya'yı ziyaret etmiş ve orada avcılık yapmıştır. Sonraları birçok defa tekrar Kafkasya'nın çeşitli yörelerinde avlanmıştır. Aşağıdaki yazı, anılarını yazmış olduğu, "*Kırım ve Kafkasya'da Avcılık Anıları*", Londra 1881 ve "*Büyük Av Peşinde, Kuzey Batı Kafkasya*", Londra 1894, tarihlerinde yayınlanmış iki eserinden ilgiyi çeken kısa parçalar alınarak derlenmiş ve çevrilmiştir.

kasya av bakımından aynı zamanda lanetli bir yerdir, durmadan tırmanmalar, devamlı aç kalma, yorgunluk, sonunda 'vurduğunuz ava değmez' dersiniz belki. Bunları Hindistan'daki av anılarımla kıyaslayınca böyle düşünüyorum. Fakat o rahat içindeki avcılık ile Kafkasya'nın vahşi, çetin çekiciliği içindeki sporun arasındaki farkı gerçek sporcu takdir edebilir. Elbruz'un ıssız yamaçlarında hele bir dolaşın bakalım, işte o zaman kendinize avcı diyebilirsiniz.

Dağlarda avcılık için en elverişli mevsim haziran sonu, temmuz ve ağustostur, bu eylülün ilk haftasına kadar uzanabilir. Bundan sonra Karadeniz kıyılarındaki ormanlara inerek yaban domuzu, ayı avlayabilirsiniz. Auroch (Bizon, yabani bufalo) avı için ağustos ayında Kuban'ın ormanlık labirentlerinde gezmeniz gerekir.

Kafkasya, Rusya'nın en çetin savaşlarını verdiği bir ülkedir. Kuzey Batı kısmı büyük bir oranda nüfustan arındırılmış olup bugün bile silah baskısı ile elde tutulmaktadır. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan alacağınız izinler bir fayda vermez, ayrıca Rus makamlarına da gidip uzun, uzun oraları gezeceğinizi anlatmaya kalkmayın. Küçük bir grup halinde ülkeye usulca girin, suya sabuna dokunmadan, sadece av ve gezi amacı ile uğraşın, göreceksiniz size dokunan olmayacaktır. Yolculukta mümkün olduğu kadar hafif olun, az eşya alın, çünkü gideceğiniz yerlerde yol yoktur, iz ve patikaları takip edeceksiniz veya insan girmemiş bölgelerde avlanacaksınız.

Yerli Kafkasyalı izsürücüler, kılavuzlar, hamallar kullandığınız zaman çok dikkat edilmesi gereken bir husus, onlara kesinlikle hizmetkar gibi davranmamanızdır. Bir arkadaş veya size refakat eden yerli avcılar gibi onları kabul etmeniz gerekir. Her ne kadar sizden yevmiye alıyorlarsa da, bir efendiye hizmetçi olmak fikri onlarda yoktur ve asla kabul etmezler. Siz ne yerseniz, ne içerseniz onlarla paylaşmak ve onlarla oturmak gerekir.

Çerkesya'nın kestane ormanlarında dünyanın en iri yaban domuzları bulunur. Nalçik Valisi Albay Veerubof'un bana göstermiş olduğuna göre bir azılı yabanın azı dişi uzunluğu 29 santimetre idi. Bu hayvanın yerden yüksekliği 105 santimetre, ağırlığı ise 275 kiloya varıyormuş. Dünyada bu derece büyük yaban domuzları sadece Kuzey Batı Kafkasya'nın or-

manlarında bulunur. Yerli halk genellikle Müslüman olduklarından bu hayvanları yemezler ve sadece ürünlerini koruma amacı ile öldürürler; fakat Kazaklar pekala onları yer. Tiflis Müzesi Müdürü Profesör Radde bana bu domuzlar konusunda aynı bilgileri verdi ve dünyada başka bu derece büyüklerinin görülmemiş olduğunu teyit etti.

Kuban düzlüklerinin kilometrekarelerce büyüklükteki kamışlıklarında da çeşitli hayvanlar yaşar. Yamaçlarda yaşayan ve Tur adı verilen bir nevi İbex, Dombey diye anılan bir tür Bizon ve en vahşileri olan Zubre, Çerkesya'nın çeşitli av hayvanı türlerindendir. Bir keresinde bu bölgede benim boyumu geçen büyüklükte devasa Açelya-Rododendron çiçekleri arasında kayboldum.

Tuapse'de bir İngiliz telgraf istasyonu mevcuttur. Buradaki görevli beni büyük bir ilgi ile karşıladı. Tuapse'nin özelliği, 1864 yılında burada yaşayan Çerkes milletinin sürgün edilmesinde oynadığı önemli roldür. Osmanlı topraklarına sürgün edilmek için burada bekleşen yüzbinlerce Çerkes'den çok ölenler olmuş, hatta sahile yakın batan çürük gemilerden de ölüler kıyıya vurmuş, bu dehşetli facianın sonucu olarak binlerce ölü Çerkes, Tuapse kıyılarına gömülmüştür. Buradaki toplu mezarların oluşturduğu tepecikleri bugün bile görmek mümkündür.

9 Kasım Pazar sabahı Tuapse Valisi'nden bir mesaj aldım. Bana Kafkasya'nın halen sıkıyönetim altında bulunduğu, kesinlikle hiçbir Çerkes'i ziyaret etmemem gerektiği, bunun yasak olduğu, sadece avcılık ile uğraştığım sürece burada kalabileceğim, aksi halde ülkeyi derhal terk etmem gerektiği bildiriliyordu. Ruslar bir insanın sadece avcılık ve gezinti hevesi ile bir bölgeyi ziyaret edebileceğine inanamıyorlar, her şeyin altında gizli bir maksat, casusluk ve araştırma gibi kötü şeyler arıyorlardı.

Soçi'ye geldiğimde orada yerleşmiş bulunan bir Alman bana Kazaklar'dan dert yandı, "Her zaman Osmanlı'dan şikayet ederler bu Ruslar" dedi. "Fakat Türk askeri sadece ihtiyacı kadar alır, gerisine dokunmazdı. Ama bu Kazaklar, sadece almakla kalmıyor, geride kalanı da yakıp, yıkıp imha ediyorlar. Kazak'ın geçtiği yerde hayat kalmaz, ot bitmez", diye devam etti. Soçi üzüm ve üzümcülük yönünden çok gelişmekte olan bir yöre-

dir. Eski yerlilerinden kimse kalmamış. Aynı zamanda av yönünden de bir cennet. Almanın görgü tanığı olarak anlattığına göre, sürgünden evvel buradaki Çerkesler çok bol avlanırmış. Bir defa sekiz kişilik bir Çerkes avcı grubu ağızdan dolma tüfekleri ile bir partide kırk iki dağ keçisi, ayı, ibex, kızıl geyik ve yaban koyunu vurup gelmişler. Bu da size Soçi'nin av bakımından ne kadar verimli bir bölge olduğunu anlatır sanırım.

Bir gün yamaçlarda bir ormanda avlanırken terk edilmiş, yakılmış bir Çerkes köyünün kalıntıları ile karşılaştık. Çevrede harabe yoktu, çünkü evler tahtadan imiş ve yanınca yerinde sadece bir düzlük kalmış. Bazı yarı yanmış ev eşyaları gözümüze çarptı, her şey etrafı sarmış olan otlar, çalılıklar ve yabani bitkiler içinde kaybolmuştu. Çevrede artık yabanileşmiş bağlar, meyve ağaçları, ahır kalıntıları görülüyordu, ileride köyün simgesi gibi duran devasa bir kestane ağacı etrafı gölgeliyordu.

Kafkasya'da av peşinden koşmak bir yana, doğru dürüst yol olmadığından yürümek bir iştir. Bizim altı kabaralı postallarımız bir süre sonra taşınamayacak bir yük oldular. Ben size en iyisi Çerkes mokasenlerini tavsiye edeyim. Bunlar geyik derisinden yapılmış yumuşak ayakkabılardır. Altı baştan topuğuna kadar sırım ile dikilidir, içine ince dağ otu yerleştirilir. Islatıp ayağa giyilir ve sıkıca bağlanır. Bir eldiven gibi ayağınızın şeklini alır. Kalın ayakkabılarda iş görmez olan ayak parmaklarınız bu pabucun içinde iş görür hale gelir. Dağa tırmanırken kayada kaymaz, ağaca da kolaylıkla çıkabilirsiniz. Sanki ayağınızda pabuç yoktur, çıplak ayak gibi rahat, fakat gerçekte ayaklarınız kalın bir deri ile korunuyor ve bir saman minderinin üzerinde yürüyor... Rahat ve konfor için, ben size Kafkasya'da gezerken yerli Çerkes mokasenini tavsiye ederim.

Kafkas dağlarının eteklerinde akşam olurken sis çevreye çöker. Yavaş yavaş etraf beyazlaşır ve çevre görünmez olur. Buralarda benim gibi avcılık yapmış olan Mr. Littledale bir keresinde bir İbex peşinden koşarken böyle bir sise yakalanır. Kafkasyalılar tüm dağlı insanlar gibi batıl itikatları çok olan kimselerdir. Dağlarının, zamanın başlangıcından beri ilahlar ve şeytanlarla dolu olduğuna inanırlar. Bu öyküleri Mr. Littledale de çok kez yerli kılavuzlardan dinlemiş. Fakat o anda yalnız başınadır ve sis çevreyi sarmıştır. Yavaş, yavaş yürüyerek yolunu bul-

maya çalışırken birden dehşet ve korku ile irkilir; tam yanında dev büyüklüğünde bir gölge durmaktadır. O doğrulunca dev de doğrulur. Mr. Littledale sırtındaki tüfeğe yönelirken birden devin de aynı şeyi yaptığını görünce gönlü ferahlıyarak sakinleşir. Bu dev sadece siste batan güneşle oluşan onun kendi gölgesidir, sis mercek görevi görerek gölgeyi bir dev boyunda göstermiştir. Kafkas dağlarının gizemli zirveleri yüzyıllarca ünlü büyücülerin büyülerine konu olmuş, öykülerinde yer almıştır, bu gibi olayların bunda büyük hissesi olduğu kesindir.

Kafkasya'da ilgimi çeken çok önemli bir ayrıcalığı müşahade ettim, yazmadan geçemeyeceğim. Burada av hayvanlarını, ateşli silah veya ok dışında, tuzak, kapan, kafes, v.s. yollarla hileli bir şekilde kurnaz yöntemlerle avlamak yoktur. Bu çok ayıp sayılır ve sportmenliğe yakışmadığı düşünülür..

Av partilerimde genellikle yanıma Çerkes kılavuz ve yardımcılar almayı tercih etmişimdir, elimden geldiği kadar Ruslar'ı almadım, Kazaklar'dan ise uzak durdum.

Büyük avın bu ülkedeki en önemli ilgi çekiciliği, sessiz karanlık ormanların gizemi ile sis kaplı dağ zirvelerinin cazibesi değil midir? Bir kere insanoğlunun bölgesinden uzaklaştıktan sonra, romantik bir ülkedesinizdir artık. Eğer ki Elbruz dağının zirvesinde yaşadığı, efsanede anlatılan Zümrüd– ü Anka kuşuna inanırsanız -ki onun sesi insanları sağır ve hayvanları deli edermiş- ne mutlu size; fakat inanmazsanız bile büyüsünden kurtulamazsınız. Yerliler fırtınaların onun kanat çırpınışları ile oluştuğunu söyler. Gece kamp ateşi ışığında eski Çerkes efsanelerini dinlerken, tavşanların sırtında gezen cücelerin dolmenlerde yaşadıklarını öğrenirsiniz. Eğer hala biraz olsun hayal gücünüz kalmış ise, her tırmandığınız tepenin arkasından bir perinin, her girdiğiniz ormanda bir sihirin oluştuğunu görmeyi arzularsınız. Çünkü burası sıradan bir ülke değil Kafkasya'dır.

Kuban'ın başlangıç taraflarından, Zelencuk'tan, Urup'tan, Laba'dan, özellikle Maykop'un ötesindeki Bielaia nehrinden, Çerkesler'in efsanelerinde yer alan o büyük hayvanın geldiğini görür gibi oluyorum, onun adına Zubre diyorlar, hiçbir avcı onun cazibesinden kurtulamaz.

Küçük geyik yavrularının keskin haykırışları, ana, baba geyiklerin orman silu-

etinde heykel gibi durmaları, devasa ağaçların görkemi ve rüzgarın bunların arasından geçerken çıkardığı uğultu... İşte Çerkesya'da bir av gününün sonunu belirleyen manzara, bence bu güzelliğin dünyada bir emsali daha yoktur... ▲

Çeviren: Aydın O. Erkan

Kaynakça

- "Big Game Shooting (The Caucasus, North West Caucasus)"
by: Clive Phillipps-Wolley Londra 1894
22, 28, 30, 31, 38, 59, 62, 63, 67. Sayfalar
- "Sport in the Crimea and Caucasus"
by: Clive Phillipps-Wolley Londra 1881
93, 94, 116, 149, 151, 152, 157, 342, 343, 344. Sayfalar

Aşkta ve Savaşta Mustafa Kemal

"Dâr-ül Harb"

Catherine Gavin

"Kemal, sevgilim, artık gidiyorum, çünkü seni kalamayacak kadar çok seviyorum..."
"Aşkta ve Savaşta Mustafa Kemal" Amerikalı kadın bir gazeteciyle Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nın tam ortasında yaşadıkları büyük bir aşkın romanıdır. Kemal'in dediği gibi "Dâr-ül Harb" de yaşanan bir aşktır bu. Amerikalı genç kadın, "içindeki kadın"ı, cinselliği, aşkı ve hatta gazeteci kimliğini ortaya çıkaran, bütün kalbiyle inandığı erkekle, Kurtuluş Savaşı Ankara'sında tanışmış, ilk beraberliğini Afyon'daki karargahta yaşamıştır. General İsmet ve diğerlerinin bir kadın için çok uygunsuz olduğunu düşündükleri halde, Kemal'in isteği üzerine savaşın Afyon, Dumlupınar, Uşak aşamalarını cephenin ön saflarında basın mensubu olarak izleyen bu kadın, zaferle sonlanan acıların, ölümlerin, fedakarlıkların, bağımsızlık inancının gücünün tanığı olmuş, izlediği, yaşadığı her şey sevdiği erkeğe hayranlığını ve haklılığına olan inancını arttırmıştır. Ne yazık ki, Dâr-ül İslam'ı yok saymak mümkün olmayacak ve Türk ordusunun başkumandanına tam da zafer gününde ve bir kez daha eşi olması isteğini tekrarlamışken "Seni kalamayacak kadar çok seviyorum" diye yazacaktır.

Çiviyazıları

Beğenmedi

Bütün uluslar
Ve dinler kötüydü
Onun gözünde,
Kendi ulusundan
Ve dininden başka.

Bir silah geçirdi eline
Öldürdü herkesi
Kendi toplumundan başka.

Beğenmedi sonra
Kendi toplumunu da
Yok etti hepsini
Kendini de beğenmedi
Sıktı son kurşunu da
Kendine.

Bitti böylece
Yeryüzünde
Bir acayip deneme.

Sonraki denemeler
Kimbilir
Kaç milyar yıl sonra
Ve hangi gezegende
Zaman çok
Ne gerek var aceleye?

Moskova Nereye Koşuyor?

Yıllarca 'Halkların kardeşliğini' savunan, yeni cumhuriyetlerin sayın muhterem zevatına ne demeli... Daha Cumhurbaşkanı olur olmaz küçük halkların canını almak için nasıl da milliyetçi oluverdiler. Tanrım bu insan sever ve halk sever gibi görünen yaratıklardan bizi koru?

Ali Çurey

Dikkat, dikkat burası Moskova... Rusya Federasyonu Yönetim Merkezi... Yani başkent... Yani Pay-ı Tahtı, Her ülkenin bir pay-ı tahtı vardır. Ama Moskova deyince hepimizin kulakları dikilir. Hiçbir şey konuşmadan bakışırız. Ve de anlaşırız. Çünkü, 'Moskova' Türk Tarihi sahifelerinin beynimize çivilediği bir isim. 'Moskova' demek savaş demektir. Moskova demek 'Urus' demektir. Urus, demekse savaş demektir. Çünkü öyle öğretildik. Osmanlı Osmanlı olalıdan beri bitmedi bu anlayış ve işleyiş. Cumhuriyet Türkiyesinde de devam etti. Ve hatta 'Rus' demek "Komünizm" demek oldu. 'Moskova' sözü soğuk bir duş gibi tepemize düşer oldu. Daha 'Mo...' demeden Moskovadan bahsedileceği anlaşılır, himm çekildikten sonra şıppıdenek teşhis konurdu. "Evet bu adam Moskovadan bahsedeceğine göre komünisttir." denilirdi. Moskova-Urus, Urus-Moskova varlığımızın, yokedilmesi için 'Var' olan bir öcü idi. Her kötülüğün başı orası idi. Ve herkes birbirini karalamak istiyorsa "Moskova uşağı, komünist ne olacak?" demek yeterliydi. Hele bir de Yaşar Kemal'in, Fakir Baykurt'un ve dahi Kemal Tahir'in bir kitabını okurken görülmüşsen yandın yedi bayram... Ya işçi, emekçi veya sömürü sözünü kazaen kullanmışsan belge ve bilgiler tamam demekti. Koca yetmiş yıl böyle geçti gitti. Sovyetler Birliği yerine 'Sovyet Rusya' denirdi. Demek ki Sovyet demekte 'Rusya' imiş.

Şimdi 'Sovyet Rusya' yok. Rusya var. Halbuki Rusya değil, Rusya Federasyonu var. Siyasilerimiz ve hatta bazı kö-

şe yazarlarımız 'Rusya' diye söylemekte ve inatla yazmaktalar. Ve böylece Rusya'nın ve Moskova'nın ekmeğine yağ sürmeye devam etmektedirler.

Tarih bu, ne olacağını kestirmek çok güç. Ya Rusya Federasyonu tekrar cumhuriyetler doğurursa, geride kalan kısmına ne diyecekler? Bunu da tahmin etmek zor değil. Nasrettin Hocanın yolunmuş hindiye 'Haah şimdi kuşa benzedin' dediği gibi, 'Haah şimdi Rusya oldun' derler çıkarlar işin içinden.

Yetmiş yıl adını sanını anmaya korktuğumuz, adına fişlendiğimiz 'Moskova' artık hergün ve her saat yazılı ve görsel medyanın baş misafiri olurken, siyasilerimiz de tarihi misyonlarını kusursuz bir söylemle sürdürmektedirler. Eski Sovyet Rusya'nın toprak bütünlüğüne rağmen birer cumhuriyet olan, Orta Asya Cumhuriyetleri yani 'Türki Cumhuriyetler' Ve Kafkasya deyimleri hayatımızın birer parçası oldular. O eski komünistler de Türk-Müslümen oluverdiler. Artık korkulacak birşey kalmadı. Zaten onlar Sovyet-Rusya zamanında Türk-Müslümandılar, ancak Moskof korkusundan söyleyemiyorlardı. Ne iyi oldu Sovyet-Rusya dağıldı da kardeşlerimiz kurtuldular. Darısı geride kalanların başına inşallah... Yalnız onlar biraz aptaldırlar bizim sevgimizi pek anlamazlar. Ne de o[illegible] uzun zaman komünistlerin baskısında kaldılar. Şimdi islamiyeti oraya ihraç edip dini bütün bir toplum yetiştirdik mi deme keyfimize. Kimi petrol, kimi doğal gaz ve kimi de yatırım için oraya koşan kardeşlerimiz ne yazık ki tam anlaşılamamaktadırlar. Sanki bir çıkar peşinde imişlercesine muamele görmek onları çok üzmektedir. Hele büyüklerimizin yıllarca onlar için nasıl yandığını anlamamak ne kadar kötü, ama olsun biz kardeşlerimizin kusurlarına bakmayız. Yıllarca 'Halkların kardeşliğini' savunan, yeni cumhuriyetlerin sayın muhterem zevatına ne demeli... Daha Cumhurbaşkanı olur olmaz küçük halkların canını almak için nasıl da milliyetçi oluverdiler. Tanrım bu insan sever ve halk sever gibi görünen yaratıklardan bizi koru? Vallahi hangi tarafa nasıl davranacağımı ve ne söyleyeceğimi şaşırmış durumdayım. Haydi hayırlısı. Yazıma Sayın Hıncal Uluç'un köşesinde yayınladığı bir anekdotla son vermek istiyorum.

Kahvehanenin müdavimlerinden bir tonton amca varmış. Her sabah kahvehaneye gelir kendi köşesinde nargile içermiş. Ancak O nargile içerken konuşmaktan ve rahatsız edilmekten hiç hoşlanmazmış. Kazaen birisi bir yerine dokunsa etmediği küfür kalmazmış. Günlerden bir

gün kahvehaneye bir yabancı girmiş. Tonton amcayı ve huyunu bilen biri yabancıyı uyarmış; 'Aman kardeşim sen yabancısın şu amcanın yanına yaklaşma ve bir yerine dokunma. Çok kızıp küfür ediyor, yanlış yapma?" Yabancı şöyle bir düşünmüş ve cevap vermiş. "Ben o amcanın tömbekisine tükürür bir de balgam atarım gene bana birşey diyemez." demiş ve amcanın yanına varıp oturmuş. Ama hiç görmediği bu yabancıya şöyle bir baktıktan sonra "Sen ne iş yapıyorsun?" diye sormuş. Yabancı da "Hiç içerden yeni çıktım" demiş. Amca meraklanmış "Neden içeri düştün?" demiş. Yabancı, "Babamı kestim" demiş. Tümdem meraklanan amca sorularına devam etmiş. "Neden kestin babanı?" Yabancı "Annemi satıyordu onun için kestim" demiş. Amca "Yine de kesmemeliydin" demiş. Yabancı "Yoo annemi sattığı için değil, -Annem zaten orospuydu- aldığı paradan bana harçlık vermediği için kestim" demiş. Büsbütün meraklanan tonton amca, "sonra ne oldu?" Yabancı "Ben de karımı satmaya başladım" demiş. "Fakat babam "Gelin hakkı" deyip ona da el koyunca kız kardeşimi satmaya karar verdim. Babam 'O bakire satamazsın' deyince kafam bozuldu, yatırıp kestim ve içeri düştüm, içeride de üstümden geçmeyen kalmadı. Ben böyle dünyanın içine..." deyip amcanın tömbekisine okkalı bir balgam atıp gitmiş. Konuşmaları merak içinde izleyenler hemen amcayı koşup "Yahu amca biz şöyle eteğine dokunsak etmediğin küfür kalmıyor, adam tömbekine balgam attı gıkın çıkmadı" deyince amca hikayeyi anlatıp eklemiş "Bu adamın nesine küfür edeyim?"▲

"Birisi bir başkasını öldürmeye çalıştığında ölüm tehlikesi her iki taraf için eşit olsa da bu, acımasızlığı haklı çıkarmaz. Öldürme isteği içinde zulüm, ancak ikincil etmen olark işe karışır. Gerçekte zulüm, işkence yapılan insanların acılarından zevk almaya dayanır."

Sulhi Dönmezer

Tdıley

Gelecek sayımızda Aytek Namıtok'un hazırlayıp sunduğu bildiriyi Sımıha Orhan Alparslan'ın -Georges Dumezil'in Türkiye'deki tek öğrencisi- çevirisi ve giriş yazısıyla birlikte yayınlayacağız...

Georges Dumezil Michal Lando ve S.O. Alparslan G. Dumezil'in Çiçekli Kuyu adlı villasının bahçesinde bir sohbet anında...

Kafkasya ve Ortadoğu'da Çerkesler

Sümerli yazara göre Mezopotamya'ya biri karadan, biri denizden olmak üzere iki değişik kavim geldiği anlaşılıyor. Karadan gelenler için söylenen dağlık ülke Kafkasya'yı işaret etmektedir. Bilindiği gibi Kafkasya halkları siyah kalpak giyerler. "Karabaşlılar" adının bundan kaynaklanıyor olması gerekir.

Yaşar Bağ

Dillerin Ölümü : Her dilin ölümü, bir kültürün ölümüdür. Bir kültürün ölümü de bir toplumsal kimliğin ölümüdür. Dili, kültürü ve kimliği ölen bireyler ve toplumlar, benimemek zorunda kaldığı kimlikle yaşamlarını sürdürmek durumunda kalırlar.

2- Konuşma Dili, Yazı Dili : Her dil, bir konuşma dili olarak doğar ve gelişir. Kültürünü, kavramlarını o dilde yaratır ve onraki kuşaklara aktarır. Yazı diline geçebilen toplumlar, üretimlerini hem sözlü, hem yazılı olarak sürdürürler.

Sözlü kültür aşamasındaki bir dil, başka bir yazılı kültürün etki alanına girerse ve yazılı kültüre geçmesi engellenirse, dumura uğrar ve bir süre sonra zayıflayarak ortadan kalkar, ölü diller listesinde yerini alır.

3- Uluslararası Diller : Emperyalizmin yüzyıllar süren işgalci, baskı, asimilasyon, sömürü, dil ve din ihracı politikaları, yerel dilleri köreltmiş, kendi dillerini benimseterek egemen dil haline getirmiştir.

Günümüzde, dünyadaki bütünleşme hareketi, yaygın emperyalist dilleri ticaret, teknik, kültür ve bilim alanlarında daha da etkin ve geçerli kılmakta, ortaya uluslararası diller kavramı çıkmaktadır. Bu gelişme, bir boyutta, insanlığın bütünleşmesi olarak yorumlanırken, birçok boyutlarda diğer dilleri ve kültürleri olumsuz yönde etkilemektedir.

4- Tarih ve Coğrafya Çelişkisi: Şimdilerde azalmışsa da, tarih boyunca bir

"Tarih-Coğrafya" çelişkisi yaşandığı söylenebilir. "Tarih", hareketin, "Coğrafya" duraganlığın simgesi olarak kabul edilir. Bu anlamda tarih, zayıf halkların düşmanı, koruyucu coğrafya ise dostu oldu, halklarını bağrına basarak düşmana karşı korudu.

Pireneler Baskları, Kafkaslar Kafkas halklarını, dilleri, kültürleri, gelenekleri ve kimlikleriyle bugüne kadar getirdi.

5- Kafkasya Dağları, Halklarını Nasıl Korudu?: Bilindiği gibi Kafkasya, halklar ve diller ülkesidir. Tarih boyunca güzel Kafkasya'yı sahiplerinin ellerinden almak isteyen düşmanlar hiç eksik olmadı. kimileri ülkeyi talan etti, vurdu geçti, kimileri hançer gibi bağrına saplandı, onulmaz yaralar açtı. Saldırılara karşı halk, canını dişine takarak savunmasını yapıyordu. Düşmanın çok güçlü olduğu durumlarda ovalardan ve düzlüklerden çekilerek dağların ormanlık vadilerine sığınıyordu. Birinden diğerine geçilemeyen bu paralel sarp vadilerin gizli yollarını, ancak bu coğrafyanın çocukları biliyordu. Düşman giremiyor, girmek isteyen yok ediliyordu. Sarp dağlar ve vadiler, sanki halkla birlikte düşmana karşı savaşıyor, doğayla insan bütünleşiyordu. Düşmanın çekilmesiyle, insanlar da bir çeşit savunma kalesi olan vadilerden çıkarak tekrar eski yerlerine dönüyorlardı. Bu gel-git olayı, kimbilir kaç yüzyıldır sürüp gelen bir olaydı. Sanki çok eski bir dünyanın bugüne dek gelen insanları yok olmamak için direniyorlar, Kafkas Dağları da onları koruyordu.

Kafkas halkları, düşmana korku veren dağların kendini saran ve koruyan şefkatli kollarında kendilerini güven içinde görüyorlar, yurt sevgisini yüreklerinde duyuyorlardı. Coğrafya böylece tarihe karşı yüzlerce, binlerce yıl direndi. Çocuklarına kol kanat gerdi.

Ne zaman ki, dünyada toplumlar arasındaki dengeler iyice bozuldu, sayısal üstünlüğün yanı sıra, yeni silahlarla donatılmış büyük ordulara sahip büyük devletler kuruldu, yüzyıllarca sürecek olan dünyayı yağmalama ve paylaşma savaşları da başladı ve küçük halkların varlıkları tehlikeye girdi. Kılıç ve kahramanlık, topa ve tüfeğe karşı yenik düştü.

Rusya'nın yüzyıllarca süren, sayı ve silah üstünlüğüne dayalı saldırıları karşısında dağlar, artık halklarını koruyamaz oldu. Düşmanın amacı, sadece yağma ve geçici işgal değil, ülkeye sahip olmaktı.

1864 Mayıs ayında, Karadeniz'den Hazar'a, yaylalardan Elbruz'a kadar Rusların ulaşamadığı bir yer kalmamıştı. Bu

son savaşta halkların talihi ve tarihiyle birlikte coğrafyası da yenilmişti. Kafkas kartalı, artık yavrularını kanatlarının altına alıp koruyamayacaktı, ancak sessizce bakacaktı.

Kafkasya'nın işgaliyle birlikte insanların akıllarında ve, duygularında depremler oldu. Diller, dinler, kültürler, gelenekler görünür ve görünmez baskılar altına alındı. Her şey düşmanın insafına kalmıştı ve insaf yoktu. Kurt, yemek istediği kuzuya her zaman "suyumu bulandırdın" diyebilecekti. Öyle oldu ve bugüne gelindi.

Pirene Dağları da Kafkaslar gibi, Baskları korumuş ve bugüne kadar getirmişti.

Kafkaslar ve Kafkas halkları tablosunu bir de yabancı bir yazarın kitabından alıntılar yaparak verelim. İngiliz John F. Baddeley, "Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil" adlı kitabında şöyle diyor:

"Kafkasya halklarının kökeni ve yapıları hakkında genel bir bilgi verebilmek için birkaç söz söylemek gerekiyor. Bu, aslında bir zamanların en hayranlık verici ve çözülmesi en zor problemidir.

Strabon, kitabında Kafkas dillerinin sayısını 70 olarak verirken, Piny, 300 olduğunu belirterek "sonraları, biz Romalılar Sohum'daki işlerimizi 130 tercümanla sürdürmek zorunda kalıyorduk" demektedir.

Arap gezgini El-Aziz, Doğu Kafkasya'ya diller dağı adını vermiş ve 300 dil konuşulduğunu söylemiştir. Bu rakamı abartılı olarak kabul etsek bile Avrupalı yazarların verdikleri rakamlar da kırkın altına düşmemektedir.

F. Müller'e göre Kafkasya'daki dillerin çoğunluğu, üç ana gruptan oluşan bağımsız bir dil ailesinden gelmektedir. Bunlar "Kartvel, Batı Kafkasya, Doğu Kafkasya" dilleridir.

Bütün bu görüşlere karşın, Kafkas dilleri hakkında henüz son söz söylenmedi. Kafkaslılar, dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen çok sayıdaki kabilelerden ve ırklardan oluşmaktadır ve bunlar çok çeşitli diller kullanmaktadırlar.

Karadeniz'le Hazar Denizi arasında uzanan Kafkaslar, tarih boyunca ülkeleri işgal edilen halkların sığınma yeri olmuştur.

Dünyanın birçok bölgesinden gelen insanların buraya sığınmaları, tamamen Kafkasların coğrafi konumundan ve fiziksel yapısından kaynaklanmaktadır.

Çok eski çağlarda, Kafkasların ovalık bölgelerinde askeri birlikler kaynaşırken bu dağlar, tarih sahnesinden silinmiş birçok ırklara sığınak olmuştur. Medler, A-

lanlar, İskitler, Grekler, Romalılar, İranlılar, Araplar, Moğollar, Türkler, tatarlar, Slavlar, bütün bu ırklar, birbirleri ardınca ve birçok defalar, kıyıya vuran dalgalar gibi Kafkasları süpürüp geçtiler. Fakat filolojik bulgulara göre, bunlar bazı etkilerde bulunmuşlarsa da, Kafkas halklarının kökeni, bu ırklardan hiçbirine girmemekte, tarih öncesi çağlarda, Asya ile Avrupa arasındaki geniş düzlüklerde yaşayan ve artık kaybolmuş olan bir ırktan gelmektedir.

Dağıstan Avarlarının, 5. ve 9. yüzyıllar arasında Avrupa sahnesinde bulunan Asya Avarlarıyla hiçbir ilgisi yoktur. Çünkü Şarlman tarafından tarih sahnesinden silinen Asya Avarları Ural-Altay (Fin, Türk, Moğol) ırkına mensuptur. Dağıstan Avarları onlardan farklıdır. Avar ismini Ruslar, Kumukların adlandırmasına göre almıştır. Dağıstan Avarları kendilerine "Marulal: Dağlı", dillerine de "Marul Mate: Dağlı Dil" derler. (age. Sayfa: 21-27)

6- Sözün Yazıya Yenilmesi: Sözlü kültür, üstüne abanan yabancı bir yazılı kültür karşısında gerilemeye mahkumdur. Sözlü kültürün özelliği, uzun zamanda oluşup kısa zamanda yol olabilmesidir. Rus işgalindeki Kafkasya'da yazıya geçiş, işgalcinin iznine ve hoşgörüsüne bağlıydı. Son 70 yıl içinde Kafkasya yerlilerinde yazılı kültüre geçiş olmuş, sözlü kültür ürünü olan efsaneler, destanlar, masallar, şiirler, şarkılar derlenmiştir. Ayrıca şiir, öykü, roman gibi edebiyat eserleri yazılmıştır. Kafkas halkları, kiril harfleriyle kendi alfabelerini kullanmakta, kendi dillerinde okuyup yazmaktadırlar, ancak bu kadarı dilin yaşaması ve gelişmesi için yeterli olmamaktadır. Rus dilinin ve kültürünün gölgesi, yerli dillerin ve kültürlerin üstünde durdukça, ulusal kültürlerin gelişmeleri mümkün değildir. Orta ve yüksek öğrenimlerini Rusça olarak yapmak ve mesleğini Rusça konuşup yazarak sürdürmek zorunda olan insanların, ulusal dillerini ve kültürlerini uzun süre yaşatmaları ve geliştirmeleri beklenemez. Bugünkü koşullarda, sistemi değiştirme olanağı görünmemektedir.

1864'te tamamlanan Rus işgaliyle birlikte anayurtlarından sürülmüş olan Çerkeslerin büyük çoğunluğu Türkiye'de yaşamaktadır. Türkiye'de yaşayan Çerkeslerin (Adığelerin) sayısı anayurtta kalanların on katı kadardır. Türkiye Çerkesleri, kendi dillerinde yazılı kültüre geçme olanağı bulamamışlardır. Bundan sonra ne olacağı da belli değildir. Belli olan, Çerkescenin Türkiye'de hızla unutulmakta oluşudur.

Özetle, hala dünyanın ilgisini çekmekte olan Kafkas halkları, dillerini ve kültürlerini, varlıklarını sürdürme konusunda zorlanmaktadırlar. Gelecek, onlar için umut verici görünmemektedir.

Yazının başından buraya kadar yaptığımız açıklamalardan sonra, zaman içinde geçmişe bir dönüş yaparak, eski çağlardaki Kafkaslılar (Kaslar) üzerinde biraz durmamız gerekecek.

Verilen bilgilere göre, çelişik ya da farklı diyebileceğimiz iki durumla karşı karşıyayız: Bir yanda Aleksandre Başmakof'un dediği durum, yani günümüzde Kafkasya'da ve Pirenelerde, prehistorik (tarih öncesi) dönemih anahtarı sayılan ve varlıklarını sürdürmekte olan diller var. Diğer yanda 300, 200, 1200 gibi yıllarda, İsmail Berkok'un nüfus yığılması dediği nedenle Kafkasya'dan çıkarak çeşitli Ortadoğu ülkelerine gitmiş, oralarda devletler kurmuş, yazılı kültürler yaratmış eski Kafkaslılar var. Bunlar, zaman içinde tarihten silinmişler, bıraktıkları yazılı belgelerin bir kısmı okunmuş, bir kısmı da henüz okunmamış. Bunların okunması, ancak günümüzde yaşayan Kafkas dilleriyle mümkündür. Anahtar dil hala Kafkaslar'da, Türkiye'de, Suriye ve Ürdün'deki Çerkesler tarafından konuşulmaktadır. Yani, Başmakof'un söylediği anahtar dil hala yaşamaktadır. bundan sonraki başlıkta bu durumu açıklamaya çalışacağız.

7- Eski Çağlarda Kafkasya Dışına Çıkış: Yukarıda da değinildiği gibi MÖ 300, 200, 1200 yılları kavimler hareketi ve göçler bakımından önemli dönemlerdir.

Almanya'dan Kafkasya'nın kuzeyindeki geniş bozkırlara kadar uzanan geniş alanda, Hint-Avrupalılar (Ariler) büyük bir göç hareketi yaratmışlar, Orta Asya, İran ve Hindistan'a kadar gitmişler.

Aynı yıllarda Kafkasya'da yoğunlaşan nüfus da dışarıya taşarak Orta Asya, İran, Mezopotamya, Anadolu, Mısır, Yunanistan, Trakya, Arnavutluk ve İtalya ülkelerine yayılmışlar.

Konuyla ilgili iki alıntımız var:

- Aleksandre Başmakof : "Prehistorik (Tarih öncesi) döneme ait anahtarlar Kafkas ve Pirene Dağlarının yüksek vadilerinde yaşayan kavimlerin elindedir." (Tarihte Kafkasya, S. 118-127)

- İsmail Berkok: "Arkeolojik araştırmalar, Kafkasya'nın prehistorik devrelere ait birçok büyük olaylara sahne olduğunu ve bu sahnede Kafkaslıların büyük roller oynadığını gösterdi

"Son araştırmalar sonucunda Avrupa'da ve Batı Asya'da Prearıyen (Ari Ön-

cesi) bir ırkın yaşadığı ve bugünkü Avrupa Uygarlığının, bu ırkın uygarlığı üzerinde kurulduğu meydana çıkmış gibidir." (Tarihte Kafkasya S. 236)

Şimdi Kafkasya'dan çıkarak Orta Doğu'ya inen bu eski Kafkas (Kas) kavimleri hakkında kısa bilgiler verelim:

1- Sümerler : Tarihin yazdığına göre Mezopotamya, iki ırmağın suladığı bataklık bir bölge durumunda iken, MÖ 4000 yıllarında dışardan gelen insanlar bu bataklığı kurutarak verimli bir hale getirmişler, yazıyı icat etmişler, sonradan başka toplumları da etkileyecek olan parlak bir kültür ve uygarlık yaratmışlar.

Tarihçi İsmail Berkok'a göre, Sami ve Ari ırkları gelmeden önce Mezopotamyada Kaslar vardı. (Tarihte Kafkasya, s.118)

Sümer kaynakları, Sümerlerin nereden ve nasıl geldikleri hakkında kesin bilgi verememektedir. kitabından alıntılar yapacağımız, MÖ 2000 yıllarında yaşamış olan Sümer şairi ve yazarı Ludingirra bu konuda şu bilgiyi vermektedir: (Muazzez İlmiye Çığ'ın Ludingirre Kitabından)

"Bu ülkeye atalarım binlerce yıl önce göçmüşler. Nereden ve neden göç ettiklerini, o zaman yazıyı bilmedikleri için yazamamışlar, ancak kulağımıza gelen bazı bilgiler de var. Bir kısmı, Kuzeydoğu tarafındaki dağlık bir ülkeden gelmişler,bunlara "Karabaşlılar" deniliyor. Bir kısmının da doğuda "Dilmun" denilen bir yerden deniz yoluyla geldikleri söyleniyor." (s. 14)

Sümerli yazara göre Mezopotamya'ya biri karadan, biri denizden olmak üzere iki değişik kavim geldiği anlaşılıyor. Karadan gelenler için söylenen dağlık ülke Kafkasya'yı işaret etmektedir. Bilindiği gibi Kafkasya halkları siyah kalpak giyerler. "Karabaşlılar" adının bundan kaynaklanıyor olması gerekir.

Mezopotamya'ya tarih boyunca gelmiş olan kavimler, şu sırayı izlemiştir: Kafkasya'dan gelen Kaslar (Karabaşlılar), deniz yoluyla gelen bir kavim, Batıdan gelen Samiler, İran'dan gelen Ariler (Hint-Avrupalılar), Asya'dan gelen Turaniler (Türkler).

Mezopotamya, bugün de (bir kısmı asimile olmuş olarak) aşağı yukarı aynı ırklar kompozisyonunu korumaktadır.

Doğrudan bilgi vermesi bakımından önemli olan Ludingirra'nın kitabından alıntıya devam edelim:

"İlkel ülkelerin halkları fırsat buldukça üzerimize saldırdılar. Kentlerimizi yakıp yıktılar. Biz yaptık, onlar yıktılar, biz

yaptık onlar yıktılar. Kökü binlerce yıl ötelere dayanan ulusumuz yoruldu. Yabancıların kucağına bırakıverdi kendini. Şimdi bizi onlar yönetiyor... Hep korkuyorum, birgün gelecek, adımız da uygarlığımız da unutulacak." (s. 12)

"Biz Sümerli yerli halk olarak Sümerce konuşuyoruz. Şimdi buzu yönetenlerin dili Akadca'dır. Birbirine hiç benzemeyen diller. Akadlar, hem yazımızı, hem dinimizi alıp Tanrılarımızın üstüne oturdular. Halkın çoğunluğu Sümerli. Bundan yüzlerce yıl önce (MÖ 2750) Sargon adında bir Akadlı (Sami asıllı) çıkıp Sümer krallığını ele geçirerek bütün ülkemizi, hatta birçok komşu ülkeleri yönetmeye başlamış. O zamandan beri Akadlar gelip çoğalıyorlar. Amaçları, topraklarımıza tamamiyle konup Sümerleri yok etmek. Bunu da başarıyorlar. Ortam değişti. Gençlerimiz, Akadlılarla arkadaşlık ediyor, onlarla evleniyorlar. Bunu önlemek olanaksız. Sümerler kendi ülkelerinde giderek azınlık olmaya başladılar. Ulusumuz için ne korkunç durum." (s. 35)

"Akadca, bizim dilimizden çok ayrıdır. Bizim dilimiz tek, iki ve üç hecelidir. Onlara çeşitli ekler koyarak veya kelimelere, yan yana dizerek anlam veririz. Örneğin 'Lu'nun anlamı 'Adam'dır. "Gal'in anlamı 'Büyük'tür." (s. 40)

Burada açıklanan kelime yapısı Çerkesçe'ye uymaktadır. Çerkesçe'de sıfat, burada olduğu gibi ismin sonuna gelir. "Lu-lı" sözü Çerkesçe'de de Sümerce'de olduğu gibi "Adam-erkek" anlamına gelmektedir.

Bu veriler, "Karabaşlılar"ın Kafkaslı olduğu izlenimini vermektedir.

2- Kasitler: Kasitler, Kafkasya'dan gelerek (MÖ 2000 yıllarında) Mezopotamya'nın Kuzeydoğu dağlık bölgesine yerleşmiş bir kavimdi. Bölgeye egemen olan Babil Devleti, MÖ1806 yılında Hitit kralı Murşil tarafından yıkıldı. Kasitler de Hititlere yardım ettiler. Hititler, Mezopotamya'yı, soydaşları olan Kasitlere bırakarak Anadolu'ya döndüler. Kasit Devleti, 600 yıl kadar varlığını sürdürdükten sonra MÖ 1200 yıllarında Asurlular tarafından yıkıldı.

3- Hititler: Hititler (Çerkesler Hatit derler), MÖ 2000 yıllarında Kafkasya'dan Anadolu'ya gelerek Anadolu'nun ilk devletini kurmuşlardı. Zamanla genişleyip imparatorluk şeklini aldı. Sınırları Irak'tan Ege'ye, güneyde Suriye'ye kadar uzanıyordu. Suriye'ye egemen olma yarışı, MÖ 1296 yılında Hititler ile Mısır arasında Kadeş savaşına neden olmuştu.

Sonradan iki devlet dost oldular. Hitit kralı kızını Mısır Kralı Ramses'e verdi. Bu olayı halk benimsemedi. Bugün bile Çerkesler arasında "Ramses yınıse Woğ: Ramses'in gelini olasın" bedduası söylenmektedir. Yine Hitit-Mısır savaşını anlatan bir şarkı da vardır. Hitit Devleti, MÖ 1200 yıllarında Frigler tarafından yıkıldı. Bazı kaynaklar, Hititlerin yıkılışından sonra, bir kısmının anavatanları Kafkasya'ya döndüğünü yazmaktadır. Örneğin İngiliz tarihçisi Wels, Hititlerin yıkılışından söz ederken "Hazar Denezi ile Karadeniz arasındaki bölge eski Hititlerle kaplanmıştı." demekle bir kısım Hatilerin Kafkasya'ya dönmüş olduklarını anlatmak istemiştir. (İsmail Berkok. Tarihte Kafkasya, s.104)

(Fazla bilgi için bakınız: Yaşar Bağ: Türklerde ve Çerkeslerde İslam Öncesi Kültür Din Tanrı. s. 161-163)

4- Hiksoslar: Kafkas kökenli Hiksoslar, MÖ 1700 yıllarında Mısır'ı işgal ettiler ve yüzyıl kadar yönettiler. Sonra siyasal iktidarı yitirdiler. Tarihçi Morgan, mısır firavunları tarafından yaptırılmış olan Hati lahitlerinin şimdiki Kafkas tiplerine benzediğini söyledikten sonra Hatilerin kıyafetlerini anlatmaktadır. (Tarihte Kafkasya, s. 92) Bazı kaynaklara göre Kafkas-Mısır ilişkileri MÖ 10.500 yıllarına kadar çıkmaktadır. (Bakınız: Yaşar Bağ'ın adı geçen kitabı, s. 165-168)

Diğer ülkelerden daha fazla olarak Çerkes-mısır ilişkileri yakın zamanlara kadar sürmüştür. Çerkes Memlük Devleti (1390-1517) bunun örneğidir. Yavuz Selim tarafından Memlük Devletinin Osmanlı Devletine bağlanmasına rağmen, Çerkeslerin ağırlığı Mehmet Ali Paşa zamanına kadar devam etti. Mehmet Ali Paşa, Çerkes ileri gelenlerini, hile ile bir yemeğe davet ederek kılıçtan geçirdi. Ondan sonra etkinlikleri kalmadı. Fakat ilginçtir ki, 1798'de Napolyon Mısır'a saldırdığında, Mısır'a yardım için Kafkasya'dan Mısır'a gönüllü Çerkesler gitmiştir.

5- Etrüskler: İtalya'da MÖ 9-1. yüzyıllar arasında yaşayan ve güçlü bir devlet kurmuş olan Etrüsklerin Kafkas kökenli olduğu, Anadolu yoluyla İtalya'ya geçtikleri ileri sürülmektedir.

Star dergisinde bu konuda şunlar yazılıdır:

"Etrüsklerin alfabeleri vardı. Yasaları, Roma uygarlığına temel olmuştur. Kadınlara değer veriyorlardı. Kadınlar, erkeklerin yaptıkları her şeyi yapar, onlarla aynı spor dallarında yarışırlardı.

Etnoloji bilimi, ulusların geçmişini araştırır. ancak çok kesin sonuçlarla konuşamaz. Etnoloji bilimine göre, Etrüsk Devleti yıkılınca (MÖ 6. yüzyıl) iki büyük göç olmuştur.: Biri İspanya'daki Pirene dağlık bölgesine, diğeri anavatanları Kafkasya'ya. İtalya'da kalanlar ise asimile olmuştur.

Alman etnoloji uzmanlarına göre Pirenelerdeki Basklar ile Kafkasya'daki Çerkesler kardeştirler. Dillerinde ve sosyal yaşamlarında inanılmaz benzerlikler vardır. " (Star Dergisi: 15 Kasım 1992, s. 38-40)

Özet ve Sonuç

Buraya kadar anlatılanları özetlemeye ve bir sonuca varmaya çalışalım.

1- Dillerin Kafkasya'da Korunması: Tarih öncesi dönemlere ait diller ve kültürler Alekandre Başmakof'un dediği gibi Kafkaslar'da ve Pireneler'de korunarak bugüne kadar gelmiştir.

Prearıyen uygarlıklara, yani Kas uygarlığına ait belgeler ancak bu yaşayan diller ile çözülebilir.

2- Kafkasya'da Nüfus Artışı ve Göç: Berkok'a göre, prehistorik dönemde jeolojik durumun ve iklimin elverişli olması dolayısıyla Kafkasya'da bir nüfus artışı olmuştu. Buna karşılık Orta Doğu'da daha az bir nüfus vardı. (Tarihte Kafkasya. s. 76, 83, 89, 95) Bunun etkisiyle yoğun nüfuslu Kafkasya'dan seyrek nüfuslu Orta Doğu'ya bir nüfus akımı olmuştur. Kafkasyalılar gittikleri yerlerde yukarıda anlatılan devletleri kurmuşlardı. (Sümer, Kasit, Hitit, Hiksos, Etrüsk)

3- Kafkasya Dışında Yazıya Geçiş: Orta Doğu'da çeşitli devletler kuran Kaslar, doğal olarak bölgenin diğer devletleriyle ve halklarıyla siyasal ve kültürel ilişkiler içine girdiler. bu ilişkiler sonunda karşılıklı kültürel etkileşimler oldu. Bu, yazıya geçiş nedeniyle yazılı kültür ürünleri üretildi ve bunlar tabletler ve yazıtlar halinde günümüze kadar geldi.

Kasların kurdukları devletleri, zamanla yıkıldı. Bıraktıkları yazılı kültür ürünleri bugüne kadar gelmişse de henüz tamamı okunabilmiş ve çözülmüş değildir.

Okunabilen belgelerdeki dil, bugün Kafkasya'da konuşulan dildir. Dolayısıyla, okunamayan belgelerin çözümünde A. Başmakof'un öngördüğü gibi bugünkü Kafkas dillerinden yararlanmak mümkündür. Hatta mümkün değil zorunludur. Ancak bu konuyla uğraşan uzmanlar, Kafkas dillerini bilmemektedirler. Bu sorunun çözümü, Kafkas dillerini bilenlerin uzman olarak yetiştirilmesine bağlıdır.

Bugün, konuyla ilgilenen birkaç Çerkes aydını varsa da (başta Ali Çurey olmak üzere) bunlardan yararlanmayı düşünen bilim adamı yoktur. Daha doğrusu uzmanlar kendi otoritelerinin sarsılmaması için, anahtarı elinde bulunduranlardan çekinmekte, onlarla işbirliğine gitmek istememektedirler. Bu koşullarda, anahtardan yararlanma olanağı bulunmamaktadır.

4- İkinci Bir Kafkasya Yoktu: Ağırlıklı olarak MÖ 2000 yıllarında Kafkasya'dan Orta Doğu'ya inen Kas kavimleri, yazılı kültüre geçmiş olmalarına karşın, kurdukları devletler yıkılınca Kafkaslar gibi sığınacak bir yerleri, yani ikinci bir Kafkasya olmadığı için, işgalcilerin içinde eriyip gittiler. Kültürleri sözlü olarak bugüne kadar gelmedi. Tabletlerde, yazıtlarda kaldı, onlar da tam okunamadı.

Oysa Kafkasya'da kalan Kaslar, dışarıya gidenler gibi devletler kurmadıkları halde, Kafkas dağlarının koruyuculuğunda, dillerini, geleneklerini, sözlü kültürlerini bugüne kadar getirebildiler. Fakat Kafkas ülkesi, dağlarıyla birlikte tamamen Rusya tarafından işgal edilince, 20. yüzyılda yazılı kültüre geçmiş olmalarına karşın, dilleri zayıflamaya başladı. Bu durum gelecek için bir endişe kaynağıdır.

Çerkesler ve Anadolu

Çerkeslerin Anadolu ile olan ilişkilerini iki ayrı dönemde ele alabiliriz.

a- Hititler Dönemi: Kafkasya söylencelerinde Hititlerin (Hatitlerin) anıları canlı olarak yaşamaktadır. "Hatitlerin Şarkıları" destanında şöyle denilmektedir: (Yaşar Bağ'ın adı geçen kitabı: s. 163)

Dedelerimiz Hatitlerin
Eski kavim olduğunu
Söylenceler anlatır
Denizin öte yakasında

Hatitlerin sınırları
Uzanmış mısır'a dek.

Kral Ramses de
Hatitleri savaş açmış.

Hititler hakkında yukarıda bilgi verildiğinden burada onları tekrar etmeyeceğiz. MÖ 2000-1200 yılları arasında Anadolu'da egemen olan Hititlerin, ikinci bir Kafkasya olmadığından, işgalciler tarafından asimile edilerek tarihten silindiğini, ancak çoğu hala okunamayan çok sayıda belgeler bıraktığını söylemekle yetineceğiz.

b- 1864 Çerkes Sürgünü: Hitit Çerkeslerinin tarih sahnesinden silinişinden yaklaşık 3000 yıl kadar sonra, 1864'te Kafkasya'nın tamamının Rusya tarafından kesin olarak işgali üzerine, Çerkezistan Çerkeslerinin %90'ı anavatanlarından zorla göç ettirilerek Osmanlı topraklarına gönderildi. Bunların büyük kısmı Anadolu'ya yerleştirildi.

Çerkesler, yeni yurtlarında dilleri, töreleri farklı olan bir toplumla karşılaştılar. Bu farklılığın yarattığı şaşkınlık ve uyum dönemi epeyce sürdü. Anadolu halkı da onları yadırgamıştı. Göçmenlerin dilleri, gelenekleri, kıyafetleri tamamen değişikti. Düğünlerde kızlar ve erkekler bir arada mızıka çalarak ve tempo tutarak oynuyorlardı. Aralarında kaç-göç yoktu. Halay, çiftetelli gibi oyunları klarnet, davul, zurna gibi çalgıları bilmiyorlardı. Bir mızıka onlara yetiyordu.

Zamanla birbirlerine alıştılar. Çerkesler yavaş yavaş türkçe öğrendiler. Giderek Çerkes dili ve gelenekleri zayıflamaya başladı. Kız alıp vermeler arttı.

Kentlere göçler, asimileyi hızlandırdı. Türkiye'de yazı dili haline gelemeyen Çerkesçe, unutulma sınırına yaklaştı.

Bütün dünyada olduğu gibi Kafkasya ve Anadolu'da da değişim ve etkileşim hızlanıyor. Bu hızlı değişim, güçlüleri daha da güçlündirirken, zayıfları yok oluşun uçurumuna doğru itiyor. ▲

■■

Kaynaklar

1- Tarihte Kafkasya: Gen. İsmail Berkok, 1958, Ank.
2- Rusların Kafkasya'yı İstilası ve Şeyh Şamil: John B. Baddeley Çev. Sedat Özden, Kayıhan Yay.1995, İst.
3- Sumerli Ludingirra: Muazzez İlmiye Çığ. Kaynak Yayınları. 1966, İst.
4- Avrasya Etütleri: (Dergi) Sayı. 4- Kış 1996-97. sayfa 48, Tika Yayını Ankara
5- Tarih, Lise 1, Hiyazi Akşit, Emin Oktay, Remzi Kitabevi. 1988, İst.
6- Star Dergisi, 15.11.1992, İstanbul
7- Türkler'de ve Çerkesler'de İslam Öncesi Kültür Din Tanrı: Yaşar Bağ, Çiviyazıları, 1997, İstanbul.

"Tarih ve siyaset üzerine düşünmeyi iş edinen hiç kimse, şiddetin insan işlerinde daima oynayageldiği muazzam rolün ayırdına varmaktan kendini alıkoyamaz. Durum böyleyken şiddetin nadiren özellikle konu edilmiş olması ilk bakışta şaşırtıcıdır."

Hannah Arendt

18. yy. Çeçenya'daki Toplumsal İlişkilerin Yapısı Hakkında

Devrim öncesi, Çeçen-İnguş tarihçilerinden U. Laudevski'nin belirttiğine göre, halkın yaşam şekli oradaki beyin yaşam şekliyle doğrudan ilişkiliydi. Ve onların durumu zalim beyin gücü oranında değişiyor, haksız uygulama köylülerin sahip olduğu sığır, koyun, at sayısına bakılarak değiştirilebiliyordu.

Bu dönemde Çeçenya'da feodal ilişkiler çok farklı şekilde gelişmekte ve derinleşmekteydi. Gerçeği incelediğimizde; bu toplumsal süreç çok daha öncesinden hem Çeçenya'da, hem İnguşetya'da yaşanmaktaydı. Çeçenler arasında gelişmekte olan sosyo-ekonomik farklılıklar nedeniyle feodalizm burada çok daha çabuk gelişim alanı buldu. Bu yüzden dağ köylerindekine benzemeyen sosyal yapıyı görünce şaşmamak gerekir.

XVIII. yüzyılda, Çeçenler'de sosyo-ekonomik yapı, feodal zenginler – zengin olmayanlar diye ikiye ayrılıyordu. Feodaller sınıfına dahil olanlar arasında beyler, köy ağaları, Çonkozlar, tüccarlar, zengin mollalar, inzibatlar vardı. Feodal olmayanlar ise, birçok gruplara ayrılmıştı: Fakirleşmiş inzibatlar, ameleler, esirler, köleler, ırgatlar...

Çeçen toplumundaki bu ilişkileri daha detaylı inceleyelim.

Arşivlere göre bu dönemde Çeçen ve İnguşlar'daki feodaller çevrelerindeki halkları avuçlarının içine almışlardı. Araştırmacılara göre, XVI.-XVIII. yüzyıllar arasında, bu sömürüye karşı olan emekçiler düzene karşı başkaldırabilmek için yollar aradılar. Oluşmakta olan üretim farklılıkları, üretim ilişkilerinin bozulmasına da bahane oldu.

Zenginler ve fakirler arasındaki sürtüşmelerin şiddetine rağmen XVIII. yüzyılda Çeçenya-İnguşya'da feodaller hala vardı. O dönemin arşivlerinde, feodal beylerden, tüccarlardan, köy ağalarından, çankaşlardan bahsedilir. Bunlardan bir kısmı Kabardey, Lezgi, Kumuk ve Gür-

cü'dür. Bu kişiler, devlet ileri gelenlerinin bilgisi dahilinde, Çeçen ve İnguşlar'ın isteği üzerine gelirlerdi. Yani Çeçenler de, İnguşlar da kendilerine yönetici olmaları için başka halklardan vekiller davet ederlerdi. Başka bir halktan davetle gelen birinin, kendilerine karşı çıkması halinde onu kovmak daha kolaydı. Çeçenler'i iyi tanıyan etnograf İ.M. Saidovna'ya göre, gerek Çeçenler, gerek İnguşlar kendilerinden "Bey" tayin etmek istemezlerdi. Nedeni; o kişinin tanıdıklarını çevresine toplayarak yerini sağlamlaştırmaya çalışacağı, orada yaşayanların isteklerini dikkate almamaya başlayacağıydı. XVIII. yüzyılda 25 yıl boyunca Kumuk beyi Çapalovgenon Aydamur'un da, Musala'nın da maiyetinde birtakım Çeçen Uzdenler vardı. 18. yüzyıl ortalarında Kabardey beyi Çerkeski Davlet Girey'in emrinde clan Atağ, Çeçeno gibi köylerin olduğu da söylentiler arasında.

XVIII. yüzyıl öncesi son 50 yıldaki (1750'lerde belgelerde Çeçen olmayan beylerin adları da belirlenmiş: Bunlar Aydemirov Berdihan, Aydemirov Raslanbek, Kasluhatov Allbek, Kasbulatov Ali Sultan'dır.

O yüzyılda, tahminlerimize göre Çeçenya'da Çeçen kökenli beyler de vardı. Belgeler, Çeçen ve İnguşlar için çok önemli olmayan Çeçen beylerinden bahsediyor. Bunlar, Sultanın oğlu Tuci, Kazbirin'in oğlu Murza. Belgeler sosyal durumu iyi olan Çeçen zenginlerini, "bey", "beki", "Wur" şeklinde isimlendiriyor.

1749'da Astrahan sınırları dışındaki arşiv belgelerinde Gizlar yakınlarında yaşayan zengin toprak ağası Umran Minkişev ve arkadaşlarından bahsediliyor. Bunların Terek bölgesinde önceden beri yaşadıkları, kendi ekip biçtikleri arazileri vardı. Halen tapuları kendilerinde olmak üzere bunları "Ermeni tüccarlara ve göç eden insanlara" dağıttıkları şeklinde söylentiler var. Yine aynı belgelerde, bu toprakları daha sonra yeniden geri aldıklarına dair ifadeler yer alıyor. Minkişev ve arkadaşlarının imzaladığı bu belgeler okunduğunda o dönemlerde, feodallerin büyük ölçüde arazileri mülkiyetlerine alabilme gücüne sahip oldukları görülüyor.

1760-1770 yılları arasındaki bazı belgelerde maiyetinde köyler ve köylüleri olan (Albi köyü) Turiov Çapan, (Kaçalık Köyü) Gireev Mamakan gibi köy ağalarından söz ediliyor.

1762 yılı 12 Martı'nda Gizlar'da hazırlanmış belgelerde, diğer köy ağası A-

lim Sultan Kasbulatov adına, Solja nehri civarında emrindeki köylülerle birlikte yerleşmek için devlet üst yöneticilerinin onayladığını belirterek hazırlanmış tapular mevcut.

1764 yılı 14 Şubatı'ndaki belgelerde ise, Aydeminov Raslanbek adına kendilerinin düzenlediği belgelerde, onun adına düzenlenmiş tapu belgelerinin Çeçenya'dan Dayça, Laverslan, İdas, Matayis, Süleyman, Kazanbiş, Akimirza, Urusa, Micis tarafından da kabul edildiği belirtiliyor. Dahası 1764 yılı 5 Haziran'ında hazırlanan belgelerde ortaya çıkan gerçek Sibuski'nin sahibi Çerkes Elmırz'in Aşağı Germençukski, Şela ve Alder'in sahibi olmakla kalmayıp, Şibutski Ağası Danaev Addam da, Dranaev Adin de Çerkes Davlet Girey'in maiyetindedir. Yöneticilerin oraya buraya yazdıkları bu belgelerdeki farklılıklar ve eksiklikler, örneğin köy ağalarının, feodallerin, beylerin resmi mühürlerinin, ünvanlarının olmadığı yani yasallığı olmadığını ortaya çıkarıyor.

1772 yılına ait belgelerde zengin feodal sınıfına giren bir başka gruptan, oradaki feodallerin tahakkümü altında yaşayan insanların rahat olması için problem çıkarmazlarsa "Hıristiyanlığı kabul etmeye hazır olan İnguş köy ağalarının" yönetici olarak kabul edilmesinden bahsediliyor.

Yine aynı belgelerde, Gürcü Prensinin İnguşya'daki dört köy ağasını ve onun silahlı adamlarıyla, tercüman Paşin Stepantsan'ı da misafirliğe davet ettiğini söylüyor.

Buralardaki zengin feodal beylerin Çeçen ve İnguşlar'ın memleketinde olması belgelerin doğruluğunun bir kanıtı. Böylece kendi tüccarlarının Gürcüstan'a kadar olan yolları iyi bilmeleri sayesinde Uzden Çopanov Garcim ortaya çıkıyor. 1770 yılı 26 Mayısı'nda düzenlenen raporda Gızlar'daki komutan Nemça şöyle diyor: "Gürcüstan'a giden yoldaki Rus devletinin kendisine bağladığı ülkenin sahipleri Oset.

1770 yılı 30 Ekimi'ndeki raporunda ise "İnguşya arazilerinin sahibi İnguş Mirzakan'dı" diyor.

Çeçenya'nın ve İnguşya'nın aşağı kısımlarında, Urattal dağlarının oradaki arazinin sahibi olan beyin maiyetinde kimsenin olmadığını da belirtmek gerekir.

İşte 1764 yılı 21 Haziranı'nda Gızlar'daki komutan N.A. Potapov'un kendi yazdığı belgelerde, Alder'deki ağalar Odas, Nukis, Çapan, Bortais, Minbulat kendilerinin Çerkes Davlet Giray'ın maiyetinde olduklarını ıspatlıyor.

Yukarıda bahsedilen kişilerden başka gerek İnguşlar'da, gerek Çeçenler'de inzibatlardan da toprak sahibi olanlar vardı. Bu sınıflamaya girenler sanırız, mal varlığı bakımından beylerden bir basamak daha aşağıdaydılar. Onların da kendi aralarında farklılıklar, parçalanmalar söz konusuydu. Kısaca özetlersek bir üst basamaktakiler -ki azınlıktaydılar- yine de bu sıralamada yer aldılar ve sonradan bahsedeceğimiz Uzdenler'den daha varlıklıydılar. Bu tip Uzdenler'in II. grubundakiler ise ne köy ağası ne de kimsenin maiyetinde değillerdi.

1749-51 yılları arasında yazılan belgelerin ışığında olaylara baktığımızda, Çeçen beylerinden Kazbulatov Albek'in himayesinde olan Uzdenler'den Sungurov Murzakay, Kazilev Kazıhan, Bisakarev Ali-İshan, Çelçık-Yunus'tan, ayrıca Munad adlı beyin himayesindeki İlyasov Abat, Kazuş Abat, Zamiseev Mahmud, Turlov Aktul gibi isimlerden de bahsediliyor.

Çeçencede ve İnguşcada "cankoz" diye bahsedilen bir grup var ki, bunlar beylerin diğer eşlerinden olan erkek çocuklara verilen genel bir isim. Bu kişiler sosyal statü açısından beylere, yöneticilere, ağalara çok yakın bir seviyedeler.

1771 yılına ait belgelerden birisinin belirttiğine göre, Oset ağalarından birisi ve oğlu Dudarokopa yönetimle birlikte hareket edeceklerine dair yemin etmişler.

Davletgresski köyündeki (şimdiki adı Strary) Cankaş İsmaila Bataşa, askerlere yardım için Karabulaklar'ın topraklarına getirmiş ve bunun karşılığında devletten ödül olarak 23 ruble almış. Ayrıca Çeçen topraklarındaki (anlatılanlardan Çeçeno Övl olduğu anlaşılıyor) Uzden'e de yardımlarından dolayı 20 ruble verilmiş.

Şimdi ise Çeçenler arasında pek yaygın olmayan bir sınıftan "köle"lerden bahsedelim. Sanırız köle kelimesi "laon" kelimesinden türemiş. Gürcüstan'da anlatılanlara göre, büyük bir olasılıkla "laon" sözcüğü, savaşın olduğu bölgelerde esir edilen dişilere verilen ad. Nadir de olsa, o dönemlerde yakınları, esir için istenen parayı verip kurtarmazlarsa o kişi onu esir alanın kölesi olurmuş ve sahip olduğu tüm hakları kaybedermiş. Yalnızca emrinde olduğu kişinin yanında yer alarak ancak küçük bir ev sahibi olabilir başka mal varlığı edinemezmiş. Ne toprak, ne de başka demirbaş sahibi olamazmış, seçme, seçilme hakkı da yokmuş. Fakat şu bir gerçek ki, hem Çeçenler'de hem İnguşlar'da 18. yüzyılda köleler çok azdı.

18. ve 19. yüzyılın başlarında Çeçen ve İnguşlar'da "esir" denilen bir başka gruptan bahsediliyor. Bu kelimenin Türkçedeki "esir" kelimesinden alındığı sanılıyor. Gerçekler araştırıldığında diğer dağlı halklardan da, devletin kolonist askerlerinden de esirler alınmış.

Çeçen ve İnguşlar'da kendi aralarında düşmanlıklar olan topluluklar arasında esir alınmaktaymış. Sahibi bu esirleri satma, başkasına hediye olarak verme hakkına da sahipmiş. Eğer akrabaları esir düşen kişiyi geri almazsa, o sahibinin kölesi haline gelir ve onun yanında işçi gibi çalıştırılırmış. Zaman geçtikçe sahibinin onayı ile onun için belirlenen fiyat kadar çalışarak toprak sahibi olabiliyormuş. R. A. Hapaverza ve A. İ. Robakidze, genelde o kişilerin de oradan ayrılıp geri dönmeyi istemediğini, sahiplerinin yanında kalmayı tercih ettiklerini söylüyorlar.

Elimizdeki XVIII. yüzyıla ait belgelerde, Çeçen ve İnguş halklarında sosyal statüleri kölelere yakın bir gruptan "Yalhoy"lar'dan bahseder. Yalhoylar savaşta esir düşen Çeçenler'den de, İnguşlar'dan da değiller. Gizlan'daki kumandan Obolenskiga, 1747 yılı 25 Ağustosu'nda yazılan belgelerde Çeçen yönetici Aydemirnov Ronlanbek'in Gizlan'dan olan Yalhoylar'a geri dönüş çağrısı yaptığını söylüyor.

"Köle" kelimesi Çeçenler'de "holap", Ruslar'da "şia" kelimesiyle sosyal içerik bakımından aynı anlama geliyor olabilir.

Devrimden önceki belgelerin de gösterdiği gibi Çeçenler'de de, İnguşlar'da da beyin maiyetindeki köleler ve Yalhoylar savaş alanında alınan diğer halklardan esirlerin vekilleri sayılıyormuş. Beyler olsun, ağalar olsun yaşadıkları bölgede Yalhoylar'ın emeklerinden faydalanmışlar.

Esirliğin olduğu dönemlerde Çeçenya'da ve İnguşya'daki sosyal-toplumsal etkileşimi irdelerken, bazı noktaların altını çizmemiz gerekiyor. Feodal sınıf nasıl oluştu, feodal olmayan sınıflar hangileridir?

Sınıfsal farklılıkların oluştuğu XVIII. ve XIX. yüzyıl ortalarında Çeçenya'da olsun, İnguşya'da olsun, belirginleşmiş ne bir yönetim biçimi, ne de insan ilişkilerini düzenleyecek yasalar yoktu. Bu bağlamda, feodallerin köylüleri yanlarında çalıştırmak hakkı olup olmadığı ve gıda üreticilerinin feodal sınırlar içerisinde olup olmadığının hukuksal çerçevede belirlenmiş kuralları yoktur.

Şu ki, 1861 yılına kadar Rusya'da var olan sınıfsal ayrım gücü ne Çeçenye'da, ne de İnguşya'da var olmamıştı. Yine de oradaki sistemden pek farlı olmayan haksız benzeyişler vardı. Kısaca özetlersek, var olan haklar herkes için eşit değildi. Ve bu genellikle bey sınıfından olanların haklardan istedikleri ölçüde faydalanmaları ile, kendi çıkarları için değiştirmeleri ile, kendi yakınlarından istedikleri ölçüde çıkar sağlamalarıyla ortaya çıkıyordu. Örneğin, başkalarının ürettiği ürünler, vergi vermeyen beylere peşkeş çekiliyor, yine başkalarının parasıyla onlara yardım ediliyordu.

Devrim öncesi, Çeçen-İnguş tarihçilerinden U. Laudevski'nin belirttiğine göre, halkın yaşam şekli oradaki beyin yaşam şekliyle doğrudan ilişkiliydi. Ve onların durumu zalim beyin gücü oranında değişiyor, haksız uygulama köylülerin sahip olduğu sığır, koyun, at sayısına bakılarak değiştirilebiliyordu. Koyunlardan yüzde 3, ineklerden yüzde 1 vergi alınıyordu.

"AKTAŞ" Yanuksu diye isimlendirilen bölgelerde yaşayan Çeçenler'den bir kısmı -diye anlatılıyor belgelerden birinde- Kumuk beylerini koyun da veriyor, üstüne üstlük askerlere yardımcı beylik kuvveti olma görevini de üstleniyorlardı. XIX. yüzyılın ikinci yarısında köylüler Gürcü beylerine her yıl verdikleri verginin dışında ayrıca bir pay veriyorlardı.

1773 yılındaki bir başka belgeye göz attığımızda "Kabardey beylerine her evden bir koyun, ayrıca bir tırpan yapılacak kadar da demir veriyorduk" diyor İnguşlar.

Solja Nehri civarında yaşayan İnguşlar'ın; Kumuk beyi Yanbotov Batkan Amanat'a, her ev başına gümüş ruble ve ayrıca vergi vermek üzere borçlandıklarını gösteriyor belgeler.

Yukarıda anlatılanları özetlersek: O dönemde zengin Uzdenler'den biraz daha güçlüleri, daha güçlü beylerle birleşerek işbirliği yapmışlar.

Çeçen toplumunda ortaya çıkan beyler, yöneticiler, köy ağaları, Uzdenler, cankozlar, bir kısım zengin mollalar, tüccarlar, birkaç köylü emekçi, esir, Yalhoylar'dan oluşan kişileri sömürmüşler. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki, çoğunluktaki Çeçenler başına buyruk idiler. ▲

Çeviren: Müzeyyen Özdemir

Kaynak: Orga Dergisi
Kasım Nr.2, 1995 Grozni/Caharkale

Kaynaklar:
RDAPA - 1) Rus- Gürcü İlişkileri
2) Rus sınırları dışındaki politikalar arşivi.
3) Merkezi yönetim arşivi, savaş arşivleri
4) Kabardey gelenekleri.
- TSGA-DASSR Gizlar Belgeleri
- İ.M. Saidov -Çeçen-İnguş ilişkilerindeki Etnografik Folklorik Özellikler
- R.L. Hanadze, A.İ. Robakidze: Dağlık İnguşya'daki İlişki Farklılıkları, 1968
- N.A. Taliakalyon: XVIII. yüzyıl ikinci yarısı ile XIX. yüzyılda Çeçen-İnguş ilişkilerindeki problemler, 1979
- U. Laudaev: Çeçen halkı Kafkas dağlı halkış, 1872
- P.G. Butkov 1722-1803 yılları arası Kafkasya tarihi belgeleri, 1869
- Ş.B. Ahmadov XVIII. yüzyılda antifeodal, antikolonyal Çeçenya dağlarındaki yapılar ÇİNİİYAL, 1974
- N.P. Gritsenco XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyıl ilk yarısında Terek kenarındaki bölgelerde sosyo-ekonomik oluşumlar, 1961
Kafkas Arkeoloji Komisyonu AKTAŞ, 1870

Müziğin Tarihsel Evrimi

Fırat Kutluk

Çiviyazıları

"Kendisinden olmadığı kuşkusuyla çocuğunu öldüren Gesualdo'nun müziğine nasıl yaklaşırsınız?"
Bir bağdarın ideolojik görüşlerinizden çok ayrı bir yerde olması, yarattıklarının gözünüzdeki değerini etkileyebilir mi? Ya da ırkçı olması. Peki ya seks düşkünü olması ve önüne gelen her kadınla sınır tanımadan ilişkiye girmesi? Gelin bunu genelleştirelim; kendisinden olmadığı kuşkusuyla çocuğunu öldüren Gesualdo'nun müziğine nasıl yaklaşırsınız? Köylü Namusu'nun prelüdünü dinledikten sonra bu müziğin, faşistliğini açıkça duyuran ve Mussolini hayranlığından korkusuzca söz eden Mascagni'nin olduğunu öğrendiğinizde tepkiniz ne olur? Kızar mısınız? Peki bu insanın yapayalnız, sefil bir şekilde öldüğünü öğrenince bu defa da acır mısınız? Stalin'in buyruklarına boyun eğen Sovyet bağdarların müziklerini beğendiğinizde kendinizle çelişkiye düşmez misiniz? Alışılmış müzik tarihi bilgileri içinde bir bağdarı, seslendiriciyi ya da kuramcıyı salt müzikte yaptığı şeylerle tanımanın kısırlığı rahatsız edici. Ama bunun yanısıra onun yapıtlarıyla özel yaşamı ya da ideolojisinin duygusal olarak birbirine karıştırılmaması gerektiğini söylüyorum. Bunu yapmak başlangıçta güç gibi görünse de inanın o kadar değil. Bu konuda yalnızca duyularınıza, beğeninize güvenin ve Tinctoris'in 16. yüzyılda dediği gibi kulağınızı tek yetkili kılın.

Çerkesya

Tarihi-Etnografik Makaleler

Leonti Lyulye

Rusça aslından çeviren: Murat Papşu

Kitap, 19. yüzyılın ilk yarısında (1820-1860) Çerkesya'da, Rusya hizmetinde "özel görevli memur" olarak görev yapan Fransız asıllı Leonti Yakovleviç Lyulye'nin kaleme aldığı dört makalenin çevirisinden oluşmaktadır. Lyulye, Çerkesya'yı ve orada yaşayan halkları genel olarak tanıttıktan sonra, özellikle sahilde yaşayan Çerkes boylarının, Natuhay, Şapsığ ve Abadzehlerin geleneklerini, dini ve batıl inançlarını, toplumsal kurumlarını ve hukuk sistemlerini incelemektedir. Bu makalelerin, onlara büyük önem kazandıran özelliği, yazarının o dönemde toprakları Rusya tarafından henüz işgal edilmemiş olan ve Rusya etnografyasında az tanınan Çerkes boylarının -Abadzeh, Şapsığ ve Natuhayların- arasında bizzat kalarak dillerini öğrenmiş, yaşam tarzları hakkında doğrudan gözlem yapabilmiş olmasıdır.

Bugün Abadzehler ve Şapsığlar Türkiye'de yaşayan Çerkesler içinde en büyük grubu oluşturmaktadır. Kafkasya'da ise Karadeniz sahilinde 10-15 Şapsığ köyü, onlardan biraz fazla da Abadzeh kalmıştır. Ubıhların tamamı Türkiye'de yaşamaktadır. Natuhayların adı ise sadece tarih kitaplarında kalmıştır.

Yakında kitapçınızda...

Çiviyazıları

İmam Şamil'in 200. Yılı Anısına

Endirey Köylü Çeçen Naibi

Şamil'in emri üzerine Taşav-Hadci 1840 senesinde, büyük Çeçenya'nın sağ kanadından batı Dağıstan'a uzanan Dağlı birliklerinin komutasını üstlenmişti. Araziye uymasını bilen, partizan taktiğini kusursuz bir şekilde uygulayan Taşav-Hadci, Rus işgalcilerin korkulu rüyası haline gelmişti.

Hacı Murat

Kumuk köylerinden Anderey'li Çeçen Taşo Hacı bilinir. Onun, ilginç kişiliğe sahip biri olduğu anlaşılıyor. İmam Şamil'in faaliyet dönemi olan 1834-1837 senelerinde Taşo Hacı, Şamil'in rakiplerinin grubundaydı. Fakat, şu ana kadar korunan belgelere dayanacak olursak, 1837 senesinin Mart-Nisan aylarında Şamil'e itaat eden bir naip olarak görüyoruz. 1837 senesinde Şamil, Çeçenya'yı dört vilayete ayırıyor ve bu vilayetlerden biri olan Ayhe vilayetinin naibi olarak açık yürekli muhacir Taşo Al-İndiri'yi atamış bulunuyor.

Bazı kayıtlara göre bu atamadan sonra, Şamil ile Taşo arasında, nedeni bilinmeyen fikir ayrılıkları ortaya çıkıyor. Şamil'e karşı bir kabahat mi işledi Taşo Hacı, yoksa onu, kendisi için bir rakip olduğu endişesiyle mi naiplikten azletti Şamil, bu anlaşılamıyor. Bunun nedeni ne olursa olsun, hakkındaki kayıtlar bizlere onun, akıllı, cesur, haksever biri olduğunu gösteriyor.

1839 senesinin ilkbaharında silah arkadaşlarıyla birlikte Taşo Hacı, Aksay nehrindeki Miskit Köyü'nü işgal eder. Ve onun yakınındaki sık ormanlık bölgede Ahmet-Tala'nın arazisinde savunma hattı kurar. Kumuk düzlüklerine ve Suci'ye yakın böyle bir savunma hattını kurmasının nedeni de, işgal altındaki bölgelere daha kolay akınlar düzenlemekti.

Bu dönemde General Grabb'ın komutasındaki Çar birlikleri gelir Aholgo'ya. Onlar dağlara ilerleyerek uzaklaşınca Taşo Hacı'nın müritleri herhangi bir engelle karşılaşmadan Kumuk düzlüklerine çıka-

bilirlerdi, fakat bunu tahmin eden Grabb, Ahmet-Tan'a saldırıya geçti.

Bu seferlere katılmış olan o zamanın Rusya Savunma Bakanı V. Milyutin şunları yazıyor:

"Taşo Hacı, güvendiği atılgan bir grup müritle bu küçük savunma noktasına yerleşti. Dağlılar'ın, Rus saldırganlara karşı uzun senelerce sürdürdüğü savaşlar neticesinde Çeçenler, yapay savunma yerlerine itibar etmeyip, sık ormanlardan, dağlardan yararlanıp yapacakları saldırılarla düşmanı şaşırtıp üstünlük sağlayabileceklerine inanıyorlardı. Buna inanan Taşo Hacı da, bu küçük savunma yerinde Rus birliklerin saldırılarına dayanamayacağının bilincindeydi. Fakat, yakın bölgelerdeki işgalcilerin üzerine akın düzenlemek için böyle bir yere gereksinmesi vardı."

Rus birliklerinin gün doğmadan gerçekleştirdiği beklenmedik saldırı karşısında şaşıran müritler kısa bir süre sonra savunmaya geçtilerse de, bütün gece dayanamayacaklarını kabullenip savunma yerini terk etmeye başladılar. Duvarları aşıp ormana giren Dağlılar'ın yolunu kesmek üzere ormanda ilerleyen Rus bölüğünü, bir o kadar da Kazak askeri desteklemekteydi. Saldırganlar, savunma yerini işgal ettiklerinde Taşo Hacı'ya, İmam Gazi Muhammada'nın hediye ettiği bayrakla bazı giysileri buldular işgalciler. General Grabb, bu olaydan sonra Petrograd'a gidip, kalenin işgali konusunda Savunma Bakanı Çernişev'e rapor vermişti.

Şamil'in emri üzerine Taşo Hacı 1840 senesinde, büyük Çeçenistan'ın sağ kanadından batı Dağıstan'a uzanan Dağlı birliklerinin komutasını üstlenmişti. Araziye uymasını bilen, partizan taktiğini kusursuz bir şekilde uygulayan Taşo Hacı, Rus işgalcilerin korkulu rüyası haline gelmişti. Onun ani ve seri saldırıları birçok Rus generali çaresiz bırakmıştı.

Uzun seneler devam eden Kafkas savaşlarından tarihe geçen ünlü komutanların arasında Çeçen Taşo Hacı da saygın bir itibarlı yer almaktadır. General Pollo'nun, Kafkas ve Çeçen savaşları hakkında verdiği raporda Taşo Hacı'yı, Gazi Muhammada, Hamzat-Bek ve İmam Şamil'le aynı sırada sayması bir rastlantı olamaz. ▲

Çeviren : Sefer Aymergen

Not:

Bu makalenin yazarı Sayın Hacı Murat Dağıstan'ın başkenti Mahaçkale'deki "Şamil Vakfı'nın" başkanıdır.

Artvin-Yusufeli'nde Yer Adları Üzerine Bir Deneme

Ülkemizde uzun yıllardan beri uygulanan köy adlarını değiştirme politikası da, halkbilim açısından önem taşımaktadır. Köy adlarını değiştirme politikası sözde bir üst kültür yaratmaya yönelik bir uygulamadır.

Erdal Sürmeli

Yer adları bilimi (toponomi), coğrafya adları bilimi (su adları bilimi - hydronomi-, dağ adları bilimi- oronomi) ve kişi adları bilimi (antroponomi) ile adbilimin alt alanlarını oluştururlar.[1] Adbilim çalışmaları ise W. Arnold'un çabalarıyla halkbilimin bir dalı olarak önem kazanmıştır.

İçinde yaşadığımız yüzyılda büyük gelişmeler gösteren halkbilim, genel bir tanımlamayla, halka ait her türlü materyali toplayıp, bu materyali bilimsel metotlarla değerlendirerek gün ışığına çıkarmayı amaç edinen bir bilim dalıdır.

Yer adları bilimi de, halkbilimin alt alanı olması nedeniyle önem taşır. Herhangi bir yerleşim yerindeki yer adlarının tespiti ve etimolojisi sonucunda bilim dünyasına çok değerli bilgiler sunulmaktadır.

Yer adları bilimi; diğer bilim dallarında olduğu gibi, tek başına fazla bir şey ifade etmez; etnoloji, tarih ve edebiyat gibi birçok bilim dalıyla işbirliği yapması bir zorunluluktur.

Bütün bilim dallarında olduğu gibi yer adları üzerine de çalışmalar yaparken büyük bir dikkat ve titizlik göstermek gerekmektedir. Yer adlarının tespitinde, etimolojik bir çalışma yaparken bunların kökenlerini ve zaman içerisinde geçirdikleri ses değişikliklerini tespit etmek güç bir iştir.

Yer adları biliminin karşılaştığı en büyük tehlike, yer adlarına yanlış anlamlar yüklemek ve de yer adları bilimini yanlış yola saptırmaktır. Bu nedenle, bilimsel çalışmalar yaparken Pertev Naili Boratav'ın da dediği gibi "milli bir halk-

bilim" ilkesi yerine "halkbilimin milli ve yerli olgularını"[2] gün ışığına çıkarmayı amaç edinmemiz gerekmektedir.

Ülkemizde uzun yıllardan beri uygulanan köy adlarını değiştirme politikası da, halkbilim açısından önem taşımaktadır. Köy adlarını değiştirme politikası sözde bir üst kültür yaratmaya yönelik bir uygulamadır. Bu uygulama sonucunda hem halkbilim çalışmaları olumsuz etkilenmekte hem de var olan yerel kültürler kimliklerini kaybetmektedir.

Yer adları üzerine ülkemizde kapsamlı çalışmalar yapılmamıştır. Ülkemizde binlerce yer adı derlenmeyi ve üzerinde çalışmalar yapılmasını beklemektedir. Bu konuda Doğan Aksan, İlhan Başgöz, Hasan Eren, L. Rasony, L. Robert gibi çok az sayıda bilim adamı çalışma yapmıştır.

Yer adları üzerine çalışmalar yaparken şu ilkelere dikkat edilmesi gerekir:

1- Yerleşim yerine ve çevresine ilişkin özelliklerin belirlenmesi:

a- Yerin yapısına, konumuna ilişkin adlar verme: Çukur Mezra, Kaleboynu, Yokuşbaşı, Pulundüzü...

b- Yerin ve çevresinin renk özelliklerini belirten adlar verme: Kara Meşe, Kara Taş, Yeşilboğaz...

c- Yerin başka bir yere göre durumunu, konumunu belirleyen adlar verme: Yarbaşı, Oyüz, Orta Mezra...

d- Yerin ve çevresinin bitki örtüsünü, ürettiği ürünleri belirleyen adlar verme: Tutlupungar, Pelitlik, Kirazın Boğazı, Kamışlık, Çaşurlu Taş, Coğuzun Boğazı...

e- Yerin ve çevresinin hayvanlarını belirleyen adlar verme: Sıçanlı Gözeler, Çakal Deresi, Kartalkaya...

f- Çevresindeki yapılara göre adlar verme: Hanların Yanı...

g- Çevresindeki akarsuları belirleyen adlar verme: Kilise Deresi, Şorahlinin Suyu...

2- Yerleşim yerlerine, kişiyle, bireyle ilgili ad verme:

a- Yerleşim yerine o yerle ilgisi bulunan bir kimsenin adını ya da sanını verme: Hasanağagilin Betnar, Boşnahun Düzü, Faton Dere...

b- Dinle ilgili ad verme: Gavurun Ağılı

c- Meslekle ilgili ad verme:[3]

Aşağıda toplu olarak verdiğim yer adlarını Artvin-Yusufeli ilçesine bağlı Ersis (Kılıçkaya) kasabasından derledim. Derleme yaparken, alfabemizde olmayan sesleri kağıda aktarmak için çeviriyazı (transkripsiyon) alfabesine[4] başvurdum.

Aci Alma
Abaş Köy
Alemuk
Amlıget
Aravar
Aros
Arsay
Arsinet
Asibeke
Avazan
Babulun Yaylasi
Bannar
Bathane
Bartığın Sırti
Betnar
Boşnabun Duzi
Buyuk Kuzey
Beraned
Borboşa
Buzhane
Cehennem Deresi
Ceznar
Cicin
Coğuzun Boğazi
Çaşurlı Taş
Çelemendüz
Çerme Deresi
Çeten Taş
Çeşvat
Çovurmalar
Çullu Punğar
Çakgkgal Deresi
Çanat
Çarkgud
Çavgi
Çecerek
Ciddizil
Cidur
Cilozunkübabi
Cincalli
Cınnar
Co:d
Cohmud
Curad
Cuvabag
Cuvasen
Çimapos
Deyman Deresi
Dalapos
Darsıhav
Dasakan
Dososos
Dasnaçil
Divrinin Tepesi
Dudahsev
Eherli
Eskel
Faton Dere
Gavurun Agili
Gedük
Girel
Gölün Düzü
Görgevel
Güney
Gündaşet
Hacımarant
Hanımbaşi
Heşheşun Dere
Hovud
Huset
Harhbaşi
Hgarzet
Hgasibet
Hgaşul
Hgimli
Hgıns
Hgıntış
Hgıret
Hgırevun Gedügi
Hgırtan
Hgıvran
Hgocandüz
Hgort
Hganlarun Yanı
Hgırnar
İbişin Bagi
İmamdüzi
İşmer
Galaboyni
Galêdibi
Gamışlı Dere
Gamışlah
Gara taş
Gara Meşe
Gartalgaya
Garahaçun Pungari
Gavurma Cuhuri
Gırh Bozeler
Gırmalar
Gışla
Gızıl Yar
Kilise Deresi
Kırazun Bogazi
Kolanlar
Kuru Gol
Kurdun Duzi
Kürünlü
Karap
Karpuze
Keme GayaKarkan
Kgabisler
Kgalander Mezrası
Kgarhal
Kgazad
Kgob
Kgohnud
Kgokgoloz Kgotnalek
Kgoşget
Kgoşkgut
Kgoşkgatev
Laşıthor
Lavazgıl
Lebloh

Lok	Nabitpara	Sadabisker	Tamun Deresi
Lolort	naşib	Sakgkgatev	Taymane
Mahinun Yeri	Obarli	Sağret	Tik Meşe
manginet	Olohli	Salavet	Toros Delicah
Manizer	Orta Mezra	Sasamborot	Tutlipungrer
Marant	Pehgsav	Samahor	Uluset
Maşket	Pelutluh	Satha	Valaket
Mayhoşun Suyi	Peraned	Sekizarposo	vanizer
Mesentevur	Piigon	Semiyet	Yarbaşı
Meşedibi	Porrengin Deresi	Sıçanlı Gazeler	Yasemel
Meşepungovi	Parhad	Sosan	Yeşilbogaz
Melishor	Poso	Solverek (Sollek)	Yohuşbaşi
Mocarnaşib	Pulun Düzi	Sıhanlar	Yoşali
Moşlan	Sabanismail	Şaharlı	Zormahgal
Mukgedde	Sabanbet	Şarahlinun Suyi	Zuvar

1) Arse / Erse { Kafkas Kökenli[5] (As) halk } Arzesos / Ersesos < Arzos / Erses < Ersis (Arse kavminin yurdu Arse yeri)

os- Yunanca tekil anlamı belirtir.[6]

2) Arse / Erse { Kafkas Kökenli (As) halk } Arsenet / Ersenet < Arsinet

et- yeri, yurdu

3) Arse / Erse { Kafkas Kökenli (As) halk } Arzesos < Arzos / Ersesos < Aroz / Ersos

4) Abas, Abase, Amaze, Abaz, Abasos, Avaz[7] Abasawa, Abashe, Abaşize[8] } Abhaz adının değişik söylenişleri < Abaş Köy

5) Askel, Askale, Astıl, Askıl { Hazar başken[9] tının adıdır } < ESKEL

6) Arsay (Çeçen boy adı)[10] < ARSOY

7) Bat (Kıp. put) hane (Fors. ev) { } < Bathane, putevi

8) Babuwa Babulu Babu[11] Babuw (Ab. -Erkek adı) { } < Babulun Yaylası

9) Çakgkgal (Gür. Solucan) { Çakggal Deresi (Solucan Deresi)

10) Xu-Apı Xuapı { Ab dağ önü, Tepe önü[12] dağ yavrusu, tepecik } < Kgop (Ersis'te mahalle adı; bu mahalle tepenin önüne doğru bir yerde kurulmuştur.)

11) Xorte Xortus { Lat. bahçe[13] yeri } < Hgort

12) Xazibe { Ab. As'tan türeyen[14] As yeri, As yurdu } < Hgasibet

13) Maswati (Hakim As'lı)[15] Masgati Masigat { } < Maşket

Mıshet (Gür. Mısha yurdu)[16] < Maşket

14) Tha, Txe { (Gür. keçi) [17] } < Satha (Sathğa) Keçi yeri, keçi evi
Sa { (Gür. yapım eki) }

Sathğe [18], Sathğa { Gür. Küçükbaş ahırı

Ersis (Kılıçkaya) dışındaki köylerden de derlediğim yer adları mevcut. Bu yerlerde etimolojisini yapabildiğim birkaç yer şunlar:

15) Azığat, Azıget { As'ın değişik söylenişi [19] < Hğazıget (Çeltikdüzü köyünün bir mahallesi)

16) Kual-xi, Kolhi, Kolh { Abhazca! Altın yurdu < Kolhıs (Yun.) < Kolhıda [20]

< Kolk (h) < Kolik (Yusufeli'de köy adı)

17) Samırkınt, Samır < Sawır = Aswır { Ab. As'ın [21] değişik söylenişleri < Samanket (Yusufeli Çeltikdüzü'nde (Göçek) yer adı)

Sonuç

Dar kapsamlı bir çalışma da olsa sonuçta şu yargılara ulaşılabilir:

Derlediğimiz yer adları biçim ve yapı bakımından benzerlik göstermektedir. Bu bilgiler özelden genele uygulanırsa Artvin ve civarının yer adları bize bu yerlerin Kafkas kültürüyle ilgisi olduğunu gösterir. Bu çalışma sonucunda ortaya çıkan Kıpçak, Gürcü, Abhaz, Çeçen Hazar... adları hem yukarıdaki iddiamızı doğrulamaktadır hem de bize bu coğrafyanın tarihi ve bu coğrafyada yaşayan halklar hakkında önemli ipuçları vermektedir.

Ülkemizde çeşitli nedenlerden dolayı, birçok yerde olduğu gibi, Artvin ve yöresinde de var olan zengin bir yerel kültür yavaş yavaş kaybolmaktadır. Binlerce yer adı, maniler, masallar, ezgiler, çocuk oyunları, yöresel yemekler, halkın konuşma dilindeki birçok sözcük yavaş yavaş kaybolmaktadır.

Ülkemizdeki kültür mozaiğinin zengin bir parçası olan Kafkas kültürüne ait değerleri korumak ve geliştirmek amacıyla akademik kurumlar kurulmalıdır. "Kafkasoloji" veya "Kafkas Kültürlerini Araştırma Enstitüsü" adını taşıyacak bu kurumlarla, en azından, bu kültüre ait değerleri yazılı kaynaklara aktarmak gerekmektedir. ▲

Dipnotlar

1) Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim, Ank. 1995, s. 424
2) P. Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Berçek Yay. İst. 1988, s. 11
3) D. Aksan, Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim, s. 431-432-433
4) Erdal Sürmeli, Yusufeli ve Yöresi Ağız Araştırmaları, Kayseri- 1994 (Basılmamış Lisans Bitirme Tezi), s. 6
5) Ömer Büyüka, Abhazca İlk Dil mi? Abhazoloji Yay. 1994, s. 63
6) Fahrettin Kırzıoğlu, Kıpçaklar, T.T.K, Ank. 1992, s. 16
7) Ömer Büyüka, Abhazca İlk Dil mi? 1994, s. 37
8) Ömer Büyüka, Kafkas Mitolojisi, Abhazoloji Yay. 1985, c. I, s. 379
9) Ömer Büyüka, Kafkas Mitolojisi, Abhazoloji Yay. 1986, c. II, s. 379
10) Tarık Cemal Kutlu, Çeçenler'in Tarihi ve Dili Üzerine, Kafkasya Yazıları, İlkbahar 1997, Sayı: I, s. 72
11) Ömer Büyüka, Kafkas Mitolojisi, c. II, s. 320
12) Ömer Büyüka, Kafkas Mitolojisi, c. II, s. 96-97
13) Ömer Büyüka, Kafkas Mitolojisi, c. I, s. 166
14) Ömer Büyüka, Kafkas Mitolojisi, c. I, s. 375
15) Ömer Büyüka, Kafkas Mitolojisi, c. I, s. 378
16) Ömer Büyüka, Abhazca İlk Dil mi? s. 413
17) Ömer Büyüka, Abhazca İlk Dil mi?, s. 646
18) Halit Zengin, Macahel Evleri, Çveneburi, Sayı: 22-24, s. 14
19) Ömer Büyüka, Kafkas Mitolojisi, c. I, s. 379
20) Ömer Büyüka, Abhazca İlk Dil mi?, s. 367
21) Ömer Büyüka, Abhazca İlk Dil mi?, s. 548

Gürcüstan, Gürcistan Hangisi Doğru?

Günümüzde doğrusu olan Gürcüstan'ı kullanan fazlasıyla örnekler de bulunmaktadır. Özellikle "Herkes 'Gürcistan' olarak kullanıyor ve dilimize böyle yerleşmiştir, artık" diyenlere karşı bu örneklerden bazılarını aktarmakta yarar var.

İberya Özkan

Türk dili, özellikle Arapça, Farsça, İngilizce gibi yabancı dillerin etkisinde kalması ve yanlış kullanılması yüzünden giderek bozulmakta, karma bir dil haline gelmektedir. Oysa Türkçe, kendi özgün yapısını koruyan, yalın ve sürekliliği olan, canlı bir dil olmalıdır.

Türkçenin doğru, özgün ve yalın biçimde kullanımında pek duyarlılık göstermeyen, inceleme araştırma ve danışma gereksinimi duymayan, kısacası bu dili özen göstermeden kullanan radyo, televizyon, gazete gibi iletişim sektörü görevlilerinin, konuşmacılarının yaptığı yanlışlar, milyonlarca insanın aynı yanlışı yapmalarına neden olmaktadır. Özellikle mikrofon aracılığıyla sürekli yinelenen bu yanlış sözcükler kulak yoluyla toplumumuzun belleğine yerleşmekte, Türkçe gittikçe dejenere olmaktadır.

Çoğu ders kitaplarında, Türk Dil Kurumu'nun (TDK) kendi sözlük ve yayınlarında, hatta Milli Eğitim, Dışişleri, Kültür gibi bazı bakanlık yazışmalarında ve yayınlarında da benzer yanlış kullanımlar sürmektedir.

Bu tür önemli yanlışların giderilmesi için eğitim, yayım ve iletişim süreci içinde dile herkesten çok özen gösterilmesi dilin doğru kullanılması ve doğru öğrenilmesinin sağlanması vazgeçilemez bir koşul olmalıdır. Bu, kararlı bir biçimde de sürdürülmelidir.

Bu genel yaklaşımın peşinden uzun yıllar titizlikle üzerinde durduğumuz, uğraş verdiğimiz "Gürcü-İstan" sözcüğüne değinerek doğru ve yanlışı tüm yönleriyle inceleyelim:

Bu sözcük, dilimizde bazen doğrusu olan Gürcüstan, bazen de yanlış olarak "Gürcistan" biçiminde yazılmakta, söylenmektedir. Her iki ayrı kullanım, bir kavram kargaşası yaratmaktadır. TDK yayını, Türkçe Sözlük, İmla Kılavuzu gibi birçok ciddi yapıtların genellikle eski baskılarında (1959, vb.) Gürcüstan biçiminde yazılmıştır. Türk Ansiklopedisi'nde ise her iki yazımla da karşılaşılır. TDK'nın son yayınlanan sözlüklerinde, atlaslarda, ders kitaplarında, televizyon, radyo ve gazetelerde ne yazık ki sözcüğün yanlış biçimi olan "Gürcistan" yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu da yeterince araştırmadan, farkında olmayarak sürmektedir. Ana neden de yukarıda açıkladığımız gibi, yabancı dillerin etkisinde kalan dilimize yeterince duyarlılık ve özen göstermememiz, dikkat etmememizdir.

Günümüzde doğrusu olan Gürcüstan'ı kullanan fazlasıyla örnekler de bulunmaktadır. Özellikle "Herkes 'Gürcistan' olarak kullanıyor ve dilimize böyle yerleşmiştir, artık" diyenlere karşı bu örneklerden bazılarını aktarmakta yarar var: "Kafkasya Yazıları" gibi tüm Kafkasya ve Kafkasyalılar ile ilgili dergiler, kitaplar, çeviri ve yazılar. "İnsancıl" gibi kültür, sanat dergileri. "Gürcüler'in Tarihi", "Gürcüler", "Gürcüstan Tarihi" adlı, içinde bulunduğumuz yıl basılan kitaplar. "Ali ile Nino" adlı roman. Türkçe Gönüllüleri Dil İzleme Grubu. Türkçe olarak 20 yıldır yayımlanmakta olan, Türkiye Gürcüleri'ni, Gürcü kültürünü ve Gürcüstan'ı konu alan "Çveneburi" dergisi. 1997 başından beri yayımlanmakta olan, aynı konudaki "Mamuli" adlı diğer bir dergi. Araştırmacı, yazar Ahmet Özkan'ın "Gürcüstan" adlı ve diğer tüm yapıt, çeviri ve yazıları, vb...

Bu konudaki bir başka gerçeğin altını da çizme gereğini duyuyoruz. Şimdiye dek "Gürcistan doğrudur" diyen hiç kimsenin, hiçbir yayın organının ya da kurumun tutarlı, elle tutulur, bilimsel bir gerekçe sunamaması ilginçtir. Bu da, farkında olmayarak ve de öyle alışıldığı için kullandıkları savımı güçlendirmektedir. (Saptayabildiğim kadarıyla yalnızca şu üç gerekçe sunulmaktadır: Birincisi 'Gürcistan' olarak Türçeye, Arap ve İranlı tüccarlardan geçtiği[1], ikincisi Türk dili ses uyumuna daha uygun olduğu, sonuncusu ise TDK'nın son sözlük ve imla kılavuzunda böyle yazdığı.

Öbür yandan iki ayrı saptamayı da ak-

1- Atlas, Aylık gezi dergisi. Sayı: 55. Sayfa:12.

tarmakta yarar var: İlki Azerbaycan dahil tüm Türkçe ağızların literatüründe her zaman sözcüğün doğru biçimi olan Gürcüstan olarak yazılmaktadır. Diğeri ise Gürcüstan Cumhuriyeti'nde Doğu Bilimleri Enstitüsü'nde, Türkoloji çalışmalarında, tüm Gürcü Türkolog ve uzmanlarınca, Gürcüstan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği ve Trabzon Başkonsolosluğu'nun tüm yazışmalarında yine doğru biçimi olan Gürcüstan kullanılmaktadır.

Geçelim Gürcüstan'ın neden doğru olduğuna:

TDK dil kılavuzlarında belirtilen kurallara göre, Türk dilinde kök sözcükler değişmemekte, ekler köklerin ünlü harflerine uyum sağlayacak biçime girmektedir. Bazı örnekleri sıralayalım: (Tablo 1)

Farsça olan İstan (yer, bölge, ülke) eki için de durum aynıdır.

Örnekler:

Pakistan, Dağ'ıstan, Raca'stan, Hindu'stan, Gürcü'stan.

Bu örneklerde açıkça görülmektedir ki, İstan soneki, Istan, Stan kılıklarına girmektedir. Böylece "Gürcü-İstan" sözcüğünün doğru olanının Gürcüstan olacağı ortaya çıkmaktadır.

Gürcü, Türk, Raca, Alman, Hindu ve Kazak sözcüklerini başka ekler ile türetirsek köklerin yine de değişmediğini, eklerin Türkçe ses uyumuna göre köklere uyacak kılığa büründüğünü görürüz: (Tablo 2)

İran, Arap dillerinde ve de etkisindeki doğu dillerinde "Gürcü"nün karşılığı: Kurc, Gurc, Gurci, Gürci, Gürcü; "Gürcüstan"ın karşılığı: Curya, Gurcistan, Gürcistan, Gürcüstan kullanılmıştır. Günümüz Türkçesine "Gürc" ya da "Gurc" değil de "Gürcü" olarak giren, tamamen yerleşmiş, yaygın olarak kullanılan bu (artık, Çağdaş Türkçe olan) sözcüğe, İstan soneki eklenmek istendiğinde, şu önemli çelişkiyi de değerlendirmeliyiz: Ya biz Gürcü sözcüğünü kök olarak kullanmayı sürdüreceksek yukarıda verdiğimiz örneklerdeki gibi Gürcüstan'ı; ya da "Gürcistan"ı onaylayacaksak "Gürcü" yerine "Gurc", "Gurci", "Gürci"yi kullanacağız. (Örneğin: Gurcca, Gurcice, Gürcice; Gurcum, Gurciyim, Gurcla, Gurciyle, Gürciyle vb...)

"Gürcistan' olarak Türkçeye, Arap ve İranlı tüccarlardan geçtiği" gerekçesi ile yanlış olarak kullanmak yerine, sözcüğü Türk dili kurallarına göre doğru türetilmişi olan Gürcüstan olarak kullanmak; bunu yaparken herkesi uyarmak, duyarlı olmak, özen göstermek gerekmektedir; doğru, özgün ve yalın biçimde kullanılması ve de yabancı dillerin etkisinden kurtarılması gereken Türk Dili adına... ▲

Ses'i	Ses'e	Ses'in	Ses'den	Ses'le
Masa'sı	Masa'ya	Masa'nın	Masa'dan	Masa'yla
Horoz'u	Horoz'a	Horoz'un	Horoz'dan	Horoz'la
Örtü'sü	Örtü'ye	Örtü'nün	Örtü'den	Örtü'yle

Tablo-1

Gürcü	Türk	Raca	Alman	Hindu	Kazak
Gürcü'ce	Türk'çe	-	Alman'ca	Hindu'ca	Kazak'ça
Gürcü'yüm	Türk'üm	Raca'yım	Alman'ım	Hindu'yum	Kazak'ım
Gürcü'yle	Türk'le	Raca'yla	Alman'la	Hindu'yla	Kazak'la
Gürcü'stan	-	Raca'stan	-	Hindu'stan	Kazak'stan(2)
-	Türk'iye	-	Alman'ya	-	-

Tablo-2

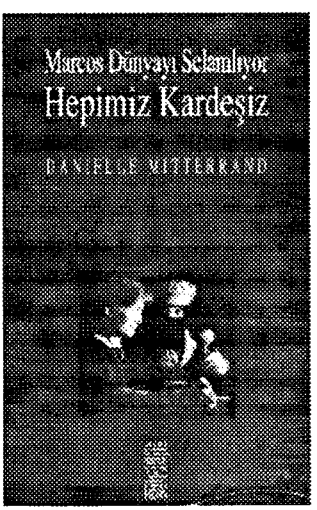
2- Kendi Dillerinde.

Marcos Dünyayı Selamlıyor
Hepimiz Kardeşiz
Danielle Mitterrand

Bütün suçları direnmek... Asi, vandal, hırsız ve tecavüzcü; dünyanın bütün günahlarının sorumluları...Direnmek... Meksika'da işgalciler mi var?.. Onlar, işgalcilere değil, Meksika yönetimince Chiapas kızılderililerine yönelik yürütülen, o gizli saklı savaşa karşı direniyorlardı. Bu yumuşakbaşlı gençler terörist olabilirler miydi? Dudaklarından yalnızca barış sözcüğü dökülen savaşçılarla karşılaşmak ne tuhaf...

Subcomandante, meydanı yavaşça geçip bana doğru yaklaştı, eğilip elimi öptü ve zor duyulur bir sesle kulağıma Fransızca birşeyler fısıldadı:

"İyi akşamlar Madam. ben sadece kağıttan bir şövalyeyim ve size sunabileceğim sadece kağıttan bir gül!"

Çiviyazıları

çveneburi

20. Yılını Kutluyor...

Gazete Bayilerinde, Kitapçılarda!

- Gürcüstan ile Türkiye Arasında Köprü Olmak
- İlia Çavçavadze: Gürcü Halkının Ulusal Gururu
- İlk Gürcü Tarihçi Prof. Nodar Şengelia ile Söyleşi
- Gürcü Müzisyen Bayar Şahin (Kondaridze) ile Söyleşi
- ABD'de Bulunan "The Kartuli Ensemble" ile Söyleşi
- İberya Özkan ile Gürcü Müziği Üzerine Söyleşi
- Neden ve Nasıl Gelmişiz?
- Büyük Uğraşıların İnsanı
- Gürcüstan Gürcüleriyle İlk Karşılaşma
- Yeni Dostluk Köprüsü
- "Garmonla Gürcü Dansları" Kaseti Çıktı
- Şiirler/A. Tzereteli-G. Tabidze
- Gürcüstan Dışındaki Gürcüler
- Eski Sovyetler'de Gürcü Nüfusu
- "Saahaltzo Supra" (Yılbaşı Sofrası)
- Türkiye'deki Gürcü Köyleri-4
- Gürcü Yemekleri
- Kuşun Kralı/Masal
- Çiti Da Melia
- Lazca-Megrelce-Gürcüce-Türkçe Sözlük
- Gürcüce Maniler
- Haberler/Basından

Abone: Yıllık 1.500.000.- TL. Abone bedelini 1612040 no'lu posta çeki hesabına yatırıp makbuz fotokopisini adresinizle birlikte gönderiniz.
ÇVENEBURİ, Total Müşavirlik ve Mümessillik Ltd. Şti.
Halaskargazi Cd. 59/6 Rişvanoğlu Ap. Harbiye/İSTANBUL Faks: 0212. 233 71 04

Gürcü Şiirinde Gezintiler

Gürcü edebi ve toplumsal yaşamında 19. yüzyılın özel bir yeri vardır. Bu yüzyılın başında Rusya'nın egemenliğini tanımak zorunda kalan Gürcüstan'da toplumsal yaşamda olduğu gibi, düzyazı ve şiirde de önemli çabalar görülür.

Fahrettin Çiloğlu

Gürcüstan'da bütün krallar şair, bütün şairler de kraldır". Biliyorum, bu ifadeyi ilk kez ben kullanıyor olamam; kim bilir benden önce kaç kişi bunu söylemiş ya da yazmıştır. Ancak bu ifadeye Gürcü edebiyatını, bir parça izlemiş ve izlemeye çalışan biri olarak tanıklık ediyorum. Ve yineliyorum, "Gürcüstan'da bütün krallar şair, bütün şairler de kraldır". Şair kralara değinmeden önce, Gürcü toplumsal yaşamında gerçekten de bir kralın konumuna sahip olan bir şaire, "gerçek kral"a değinmek istiyorum, Şota Rustaveli'ye...

Gürcü şiir geleneğinin oldukça eskiye uzanmasına karşın, doruklarına 12. yüzyılda çıktığı söylenebilir. Aslında şiiri bu doruk noktaya taşıyan, ünlü destanın, Kaplan Postlu Kahraman'ın (Vephistkaosani) yazarı Şota Rustaveli'dir. Gerçekten yaşayıp yaşamadığı tartışma konusu olsa da, Rustaveli, Kraliçe Tamara döneminin (1184-1213) bir şairi olarak bilinir; ama o yalnızca bir şair değil kraliçenin de bir âşığıdır. Ancak ünlü destanın yazarının aşkına karşılık bulamadığı için Filistin'e gittiği ve orada bir manastıra kapanıp ömrünü bir keşiş olarak tamamladığı söylenir. "Gürcüstan'ın Dantesi" olarak da anılan Rustaveli'nin yapıtının, Gürcülerin yaşamında Kutsal Kitap'tan sonra ikinci yeri işgal ettiğini söylersek abartmış olmayız. Gürcülerin bu ünlü destanı daha çocuk yaşlarda ailede öğrenmeye ve ezberlemeye başlamaları da bunun bir göstergesi sayılır. Kaplan Postlu Kahraman'ın ana fikrinin "akıl ve tutku, düşünce ve eylem arasındaki sonsuz çatışma" olduğu söylenebilir. Pek çok dile çevril-

miş olan yapıtın önemi, içeriği kadar şiirselliğinden de gelmektedir. Rustaveli'nin destanı Türkçeye de çevrilmiş (Kaplan Postlu Şövayle; 1991, Samsun), ancak bu başarısız çeviri yapıtın bütün önemini yok etmiştir.

Rustaveli, klasik Gürcü edebiyatında şairler şairidir; ya da yazının girişindeki benzetmemizden hareketle "krallar kralı"dır. Ondan yaklaşık yüz yıl önce hüküm süren bir kral var ki, krallığı kadar olmasa da şair olarak da ünlüdür. Saltanatı savaşlarla geçen Davit Ağmaşenebeli ya da Kurucu Davit (1073-1125), günümüze de ulaşmış şiirler yazmıştır. Bu şiirler neredeyse bin yıl önce yazılmış olmasına karşın, kralın şiir dili bugünkü Gürcüler tarafından da anlaşılır bir dildir. Kurucu Davit'in yerine çıkan Kral Dimitri (1125-1156), hem hükümdar olarak, hem de şair olarak selefinin iyi bir halefi olmuştur.

Şota Rustaveli'nin aşkına karşılık bulamadığı sanılan Kraliçe Tamara, Gürcüstan'ın yalnızca en ünlü hükümdarı değil, aynı zamanda bir şairdi. Onun döneminde Gürcüstan "altın çağ"ını yaşarken, kraliçenin bu dönemin önemli etkinlik alanı olan şiirden uzak kalması düşünülemezdi. Tamara, günümüze de ulaşan şiirler yazmıştır.

Bir başka şair kral olan VI. Vahtang, şiire verdiği önemi yalnızca yazarak değil, Rustaveli'nin ünlü destanının 1712'de ilk kez basılmasını sağlayarak da göstermiştir. Kralın bu ünlü yapıtın basımına önayak olması, siir söz konusu olduğunda, kendisinin değil Rustaveli'nin kral olduğunu kabul etmesi anlamına da gelir.

Gürcü şiirinden söz ederken, bir bakıma Rustaveli ile başlamamız, ondan önceki dömende köklü bir şiir geleneği olmadığı gibi bir yanılgıya yol açmamalı. Zaten köklü bir gelenek söz konusu olmasaydı, Rustaveli'nin Gürcü şiirini 12. yüzyılda doruklarına taşıdığını söyleyemezdik. Rustaveli'den önce Çahruhadze'nin Tamariani, İoane Şavteli'nin Abdulmesiani gibi uzun şiirler Gürcü edebiyatında önemli yer tutar.

13. yüzyılın başlarından itibaren birkaç yüzyıl boyunca işgallere uğrayan Gürcüstan'da şiirin yeni bir sıçrama yapabilmesi için 18. yüzyıla gelinmesi gerekmiştir. Bu yüzyılın en dikkat çekici şairinin Davit Guramişvili (1705-1792) olduğu söylenebilir. Bütün edebi yaşamını Gürcüstan'dan uzakta geçiren Guramişvili'nin şiirinin temasını, düşünce ve bilgi birikiminin önemi, sevgi ve aile yaşamı, yaşam ve insan arasındaki karşıtlık ve

uyumsuzluk oluşturur. Guramişvili, karşılaştığı güzellikler karşısında duyarsız kalmamış, bu güzellikleri "Zubovka" şiirinde olduğu gibi dizelere aktarmıştır:

Zubovka'dan gidiyorken
Bir kadınla karşılaştım
Güzel mi güzeldi,
O kadında gözüm kaldı.
Kara kaşlı kara gözlü
Siyah benli ak yüzlü
Cazibesiyle büyülendim
Bir deri bir kemik kaldım.

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Bu yüzyılın bir başka önemli şairi, aşk şiirlerinin, ağıtların ve yergilerin yazarı Besiki ya da Besarion Gabaşvili'dir (1750-1791). Besiki, "Aspindza İçin" adlı ünlü şiirini, Gürcülerin 1770'te Osmanlılara karşı askeri zafer kazanmalarının ardından kaleme almıştır.

Gürcü edebi ve toplumsal yaşamında 19. yüzyılın özel bir yeri vardır. Bu yüzyılın başında Rusya'nın egemenliğini tanımak zorunda kalan Gürcüstan'da toplumsal yaşamda olduğu gibi, düzyazı ve şiirde de önemli çabalar görülür. Bu yüzyılın ilk yarısında ürünler veren Aleksandre Çavçavadze(1786-1848), Gürcü şiirinin o dönemdeki karakterine uygun olarak yurtseverlik şiirleri kalem almıştır. Aslında yurtsevgisi, bu yüzyılın bütün Gürcü şairlerin işlediği ana temalardan biri olmuştur. En ünlü romantik şairlerden biri olan Grigol Orbeliani (1804-1890) ve Gürcü romantik şiirinin en ünlü temsilcisi Nikoloz Barataşvili (1817-1845) de yurtsevgisini işlemiştir. Barataşvili, kendinden sonraki şairleri de etkileyen önemli bir şairdir. Burada örnek olarak verdiğimiz ve "Anımsıyorum sevgilim" dizesiyle başlayan şiiri, yitirilmiş bir sevgilinin ardından yazılmıştır:

Anımsıyorum sevgilim
O güzelim gözlerini
Gözyaşların titreşiyordu
Ve susan dudakların
Benden bir sır saklıyordu.

Fakat, ruhum, o gözyaşları
Bu dünyanın yasını tutmuyordu,
Senin o güzel yüzün de
Bir ölümlüye benzemiyordu

Şimdi anlıyorum bahtsızlığımı:
Meğer o güzelim gözlerin
Ve gizemli gözyaşların
Gelecekteki öksüzlüğüme ağlıyordu.

Nerede hâlâ yaşla dolu
Güzel gözler görsem
Eski mutlu günlerimi
Hıçkırıklarla anımsıyorum.

Çeviren: Hasan Çelik

19. yüzyılın Gürcü toplumsal yaşamında, şiirinde ve düzyazısında neredeyse aynı öneme sahip iki isim vardır: İlia Çavçavadze (1837-1907) ve Akaki Tzereteli (1840-1915). Çavçavadze, Tzereteli ile birlikte yeni Gürcü edebiyatının ve yeni edebiyat dilinin kurucusu sayılır. Çavçavadze şiirlerinde yurtseverliğini, vatanına duyduğu derin sevgiyi açık biçimde dile getirmiştir. Bu ünlü yazar ve şairin ele aldığı ana konu Gürcüstan'ın kaderidir. Gürcüstan, ilkbaharla, doğanın uyanışıyla özdeşleşir onun dizelerinde:

Orman hoş, tatlı renklerle süsleniyor,
Kırlangıçlar cıvıldıyor gökyüzünde.
Bağ çubuklarının gücü
İlkbaharın gözyaşlarıyla fışkırıyor;
Dağlar gitgide güzelleşiyor;
Alacalı çimen bir hoş olmuş.
Ya sen, sevgili vatanım
Ne zaman açacaksın sen?

Çeviren. İsmail YERGUZ

Çavçavadze, ülkesine ve halkına karşı sorumlu olduğunu, tarihin kendisine farklı bir misyon yüklediğini düşünür ve duyumsar. Ülkesi ve halkı karşısındaki konumunu "Ozan" adlı şiirinde tanımlar bir bakıma:

Sırf ölmüş olmak için ölmüyorum ben
Yabanıl kuşlar gibi.
Ve gökler yeryüzüne beni yalnızca
Tatlı sesler çıkarayım diye göndermedi.
Beni gök saptayıp görevlendirdi
Ulusum da göksel olarak beni yetiştirmekte.
Tanrısıyla söyleşiyorum halkımın
Bu benim önder olmam içindir.

Ulu Tanrımın adak taşındaki
O ateş, yüreğimde tutuşuyordu,
Bu benim ulusumla birlikte olmam içindir
Acıda, sevinçte, tasada, kıvançta.

Ulusumun yarası benim kanayan yaram
Ulusumun çilesi canımda tutuşup yansın.
Akbahtı, karabahtı ile ulusumun
Berk yüreğim gönensin, berk yüreğim dağlansın.
Gökten düşen kıvılcım yüreğimin ateşini
Tutuşturduğu zaman, evet ancak o zaman
Ben türkümü gerçekten söylemiş olacağım
Ve kurtarmış olacağım halkımı gözyaşından.

Çeviren: Hasan ÇELİK - Tahsin SARAÇ

Gürcüstan'ın bağımsızlığı için mücadele eden Çavçavadze, "türküsünü söyleyemeden", o dönemin sosyal demokratlarının "ihanet"ine uğrayarak 1907'de öldürülmüştür.

Akaki Tzereteli, Çavçavadze ile çok fazla ortak yöne sahiptir; o da şiirlerinde yurt sevgisini ve ulusal bağımsızlık idealini işlemiş, ancak duygularını pek çok şiirde öylesine yoğun biçimde dizelere aktarmıştır ki, şiirlerinde somut bir vatanın

mı, doğanın mı yoksa bir sevgilinin mi anlatıldığı kolay anlaşılmaz. Gürcü yazar Robakidze, Çavçavadze ile Tzereteli'yi kıyaslar ve şöyle yazar: "Çavçavadze aslında bir düzyazı ustasıydı ve dizelerini metalle dövüyordu, Tzereteli ise daha çok şairdi ve olağanüstü ince ve hafif ipliklerle örgü örüyordu." Tzereteli'nin "Suliko" gibi pek çok şiiri bestelenmiş, halkın çok sevdiği şarkılar arasına girmiştir. Şair, şiirlerinde Rus egemenliğine karşı savaş bayrağı açmış, aristokrasiye karşı devrimcilerin yanında yer almıştır. "Kahrolsun" adlı şiirinde şair şöyle der:

Kahrolsun onursuz yönetim
Çaresizlik içinde kıvranan bizler
Haykırmak için birleştiriyoruz dileklerimizi
Kahrolsun yöneticiler! Kahrolsun!

Çeviren: İsmail YERGUZ

Tzereteli, "Tan Ağarması" şiirinde olduğu gibi, en güzel dizelerini vatanı için kaleme almıştır:

Adanmış olduğum
turkuvazlar ve zümrütler ülkesi,
ben seninim, senin için öleceğim,
senin acını yaşıyorm.

Çeviren: İsmail YERGUZ

Tzereteli, ulusal Gürcü edebiyatı ve düşüncesi tarihinde çok önemli rol oynamış, tüm yapıtlarını toplumsal kaygılarla kaleme almış bir kişilik olarak anılmaktadır.

İlia Çavçavadze ve Akaki Tzereteli'nin çağdaşı olan Vaja Pşavela'nın (1861-1915), Gürcü edebiyatında özel bir yere sahip olduğunu söylersek abartmış olmayız. Asıl adı Luka Razikaşvili olan Vaja Pşavela, Çavçavadze ve Tzereteli gibi, tüm yaşamı boyunca ülkesine hizmet etmeyi bir borç saymış, bu nedenle yapıtlarını soylu şiirsel duygu ve düşüncelerle donatmıştır. Gılgamış'ı, İlyada'yı, Homeros'u hatırlatan bir şair olan Pşavela, atalarının kahramanlıklarını ve vatan sevgilerini büyük bir çoşkuyla anlatır. Şair, şiirlerinde folklorik bir özgünlük sergilemiş, bu özelliği şiirlerinin yalnızca temeline değil, üslup ve yapısına da yansıtmıştır. Halk masallarından, deyişlerinden de yararlanan, onlara şiirsel bir titreşim kazandıran Pşavela'nın şiirindeki belirgin özellikli felsefi anlayışın, masal konularını işlediği şiirlerde rastlanabilecek fikirlerden daha derin ve köklü olduğu görülür. Pşavela, halk dilinden aldığı pek çok sözcüğün edebiyata girmesine, bu sözcüklerin çağdaş Gürcü edebiyatında da yerleşmesine aracı olmuştur.

Gürcü edebiyatında altı çizilmesi gereken olgulardan biri, neredeyse bütün düzyazı ustalarının aynı zamanda usta şair olması, bütün şairlerin de düzyazılar kaleme almış olmasıdır. Gürcü düzyazısının ustalarından sayılan Konstantine Gamsahurdia (1893-1975), daha çok bir roman yazarı olarak tanınmakla birlikte şiirler de yazmıştır. Gamsahurdia'nın şiirlerinin, Gürcü şiirinin düzeyli çizgisinin dışında kalmadığı söylenebilir. 1929'da yazdığı "Saz Ev" adlı şiiri bu yargıyı destekler bir örnek olarak alınabilir:

Saz ev, saz ev!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Sen gösterdin bana güneşin yeniliğini
Ve masallar ülkesini.
Ben
Deniz sislerinin peşinden gittim
Ve dağlara sığındım.
Bir daha göremedim yüzünü, yetişemedim.
Saz ev, saz ev!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Kanım kaynıyor sana, deli kanım.
Saz ev, saz ev!
Rüzgâr!
Rüzgâr!
Rüzgâr!

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Gürcüler, birkaç yazar ve şairi toplumsal ve bireysel yaşamlarının o denli bir parçası olarak görürler ki, bunları yalnızca adlarıyla anarlar. Hiç kuşkusuz bunların başında Şota (Rustaveli) gelir. Çağdaş Gürcü edebiyatında ise, yalnızca bir kişi, bir şair Gürcü halkının kalbinde bu konumu elde edebilmiştir: Galaktion... Galaktion Tabidze (1891-1959), yalnızca Gürcü şiirinin değil, eğer edebiyat alanında böyle bir kavram bugün de geçerliyse, "Sovyet şiiri"nin de en önemli şairlerinden biri sayılır. Tabidze, sembolistlerin etkisi görülen ilk şiirlerinde toplumsal koşullarla uyuşmazlığını, kendisini derinden etkileyen toplumsal çelişkileri yansıtır. Gürcü dilini en iyi kullanan şairlerden biri sayılır; şiirlerinde dilin tını ve ses yönüne büyük önem vermiştir. Tabidze, uzun edebiyat yaşamı boyunca hemen hemen her konuda şiir yazmış bir şairdir. Bu konuların arasında Gürcüstan'ın kentleri de vardır; örneğin Kutaisi kenti:

Tzkaltubo'dan Kutaisi'ye
giden rüzgâr,
Eğer mayıs Kutaisi'si,
sorarsa kim olduğunu,
Nefes olduğunu söyle,
söyleme kim olduğunu
Böyle de duyumsar Kutaisi,
benim Kutaisi'm!

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Çağdaş Gürcü şiirinin en büyük ustası olan Galaktion'un şiirlerinde, genelde Gürcü şiirinin izleri görülür; şiirleriyle bir bakıma Nikoloz Barataşvili'nin ve Akaki Tzereteli'nin izleyicisidir. Ölümünden iki yıl önce, 1957'de yazdığı bir şiiri, bir ölünün ardından kaleme alınmıştır:

Uzun, çok uzun zaman önceydi bu,
Gönül yalnız seni terk etmedi unutulmuşluğa
Birisi daha geldi elinde çelenkle
Ve mütevazi tabutunu süslemekte.

Gidiyorsun... Öyle götürüyorsun çileni
Sanki ot biçmektesin deniz üstünde
Kim söyledi senin öldüğünü?
Hayır, asıl bugün doğdun sen.

Gidiyorsun... Kalmadı mihneti
Ne dünyevinin ne de gökselin,
Kim söyledi senin mutsuz olduğunu?
Hayır, asıl bugün mutlusun sen.

Gidiyorsun... Tatlı yolculuklar sana,
Başka barınaklar her zaman birer masaldı.
Kim söyledi senin, barınaksız olduğunu?
Hayır, sen artık buldun barınağını.

Gidiyorsun... Birçoğu imrenecek güzel yazgına
Başka hiçbir yerde mutluluk yok.
Evrenler kendi köşklerinde ağırladılar;
Ölümsüzlükte taht kurdun sen.

Çeviren: Hasan ÇELİK

Çağdaş Gürcü şirinin daha yakın dönemlerinden söz etmeden önce, yetmiş yıllık bir Sovyet deneyimi olan Gürcüstan'da elbette toplumsal gerçekçi bir şiir olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Ancak yine de siyasetin ve ideolojilerin her zaman, her alanda etkili ve yönlendirici olduğu söylenemez. Sovyet döneminde pek çok şair toplumsal gerçekçi çizgide yazmış olsa da, Gürcü şiiri her zaman söylemek istediğini söylemiştir. Yine de toplumsal gerçekçi çizgide örnek bir şiir vermek için, oldukça erken dönemde yazılmış bir şiire göz atabiliriz. Bu şiirin biraz "kaba çizgi"de yazılmış bir toplumcu şiir olduğu söylenebilir. Şair Giorgi Kuçişvili (1886-1947), "Bir Mayıs" adını taşıyan bu şiirini 1908'de kaleme almıştır:

Bugün bir mayıs
ve ilkyazın başlangıcı,
Kızıl-kızıl çiçeklerle
Süslenmiş ve donatılmış.
Bugün bayram.
işçi bayramı,
aydınlık ve görkemli.

Geliyor halk,
gürleyerek geliyor
Bir bayrak altında birleşerek!
Yaşasın bir mayıs!
Yaşasın birliğimiz!
Yaşasın halkların

Gerçek birliği
ve gerçek kardeşliği!

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Gürcü edebiyatında 1950'lerin sonlarında farklı bakış açısına sahip ve farklı entelektüel yapılarda yazar ve şairler yetişmiş; 1970'lerde bir tür yol ayrımıyla karşı karşıya kalan Gürcü yazar ve şairler, geleneksel çizgiyi izlemeyi seçmişlerdir. Bu yeni dömende Gürcü şiirinin önde gelen adlarından Çiladze kardeşler hem yazar, hem şair olarak çağdaş Gürcü edebiyatında önemli yer tutarlar. 1931'de doğan Tamaz Çiladze ilk şiirlerini, Gürcü edebiyatında farklı bakış açısına sahip ve farklı entelektüel söylemin ortaya çıktığı 1950'lerde yayımladı. Şairin çok yoğun bir imgeleme gücüne sahip olduğunu pek çok şiirinde gözlemek mümkündür:

Geçip gitti gençlik yıllarım
En güzel yıllarım geçip gittiler
Kenara çekilip görmezlikten geliyor
Eski fikirlerim ve düşlerim

Rüzgârda papatya yaprakları gibi
Denize saçılmış yelkenler
Gökyüzü aynasında titreşiyor
Batmış gemilerin renksiz gölgeleri

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Tamaz Çiladze, Galaktion Tabidze gibi pek çok konuda şiir yazmış bir şairdir; uzun yıllar yaşamını sürdürdüğü "Tbilisi" kenti de şiirine konu olmuştur:

Ateşe verilmiş tınaz gibi yanıyor
Sana benzettiğim yüreğim
Sensin benim kabir yerim
Sensin çocuğumun sıcak beşiği

Neler hayal ettim, neler düşledim
Kucaklamak istiyorum seni şehir
Rüzgâr kayalara çarpıp kırılıyor testi gibi
Ve şarkı söylüyor kırıntıları

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Tamaz Çiladze, Türkçeye en çok şiiri çevrilen şairlerden biridir; Cumhuriyet'in 14 Ağustos 1997 tarihli Kitap ekinin "Şiir Atlası" bölümünde, oniki şiiri yer almıştır.

Tamaz Çiladze'nin kardeşi olan ve 1933'te doğan Otar Çiladze, gerek romanlarında, gerekse şiirlerinde derin felsefi bir yaklaşım sergiler; şair ve yazar olarak günümüzde, "Gürcüstan tahtı"nda oturduğunu söylersek yanlış olmaz. Tarihi, insan yaşamının sonsuzluğunun evrensel bir biçimi olarak algılayan Otar Çiladze, şiirlerinde ve düzyazılarında yaşam biçiminin sonsuz çeşitliliğini, geçmiş ile geleceğin içiçeliğini yansıtır. Şai-

rin 1967 yılında yazdığı bir şiirinde yoğun imgelemin vanı sıra derin felsefi yansımalar gözlenir:

Mutluyum. Teşekkürler. Hoşça kal.
Umutla doluyorum bu ayrılıkla.
Tanrım yoktu, kader yönlendiriyordu beni
Ve kendi tutkularının ağını örüyordu başıma.
Kendiliğinden oldu bugüne dek olanlar.
Hiçbir şeye karışmadım.
Zaman ise uçup gitti ve henüz bilmiyorum,
Neleri kurtarabildi defterim zamandan.
Rüzgâr için söylendi bugüne dek söylenenler.
Söylemek dileği baskın çıktı hep söylenenden
Ve bir yıldız kadar uzak olan hedefe
Kudurmuş köpekcesine havlıyordu sözcükler.

Çeviren: Hasan Çelik

Otar Çiladze, ilk şiirlerini 1950'lerde yazmış ve ilk şiir kitabı da 1959 yılında yayımlanmıştı. Şiirleri pek çok yabancı dile çevrilen Çiladze, "Sonbaharın İlk Günü" adlı şiirinde geriye dönüp bakar ve hayatın geçip gittiğini görür:

Uzun zaman sonra, gündüz ya da geceleyin,
Yalnızca bir dakika ya da bir saniyeliğine
Anımsarız bütün yalınlığıyla
Övdüklerimizi ya da yerdiklerimizi...

Sönmüş ateşin yanında karşılar bizi
Beğendiklerimiz ya da beğenmediklerimiz,
Aradıklarımız ya da yitirdiklerimiz
Neye benzediğimiz ya da benzemediğimiz.
Ben yalnızca o bir saniyeden korkuyorum
O bir damla baldan ya da zehirden
Ama bu çılgın ve sakin hayat
Yine öyle geçiyor, geçiyor, geçiyor...

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Gürcü şiirinin yaşayan önemli adlarından biri de Ana Kalandadze'dir. 1946'dan bu yana şiirleri yayımlanan Kalandadze, Gürcüstan'da en çok okunan şairlerden biridir. Şiirlerinde doğa, aşk gibi konuların yanında dinsel motifler de dikkati çeker. Şairin kendini iki dünyanın sınırında hissettiği, bunun da kendisinde farklı bir duyarlığa yol açtığı söylenebilir. 1980'lerde yazdığı "Ölülerin Güneşiyim" adlı şiiri, betimlemeler ve imgeler açısından iyi bir örnek sayılabilir:

İki dünyanın, iki dünyanın sınırıyım ben,
Yüreğim, niçin kapanıyorsun?
Işığı solmuş, ışığı ölmüş ölülerin güneşiyim,
Benim ışıklarımda oynaşıyor serçeler...
Siklamenlerin, siklamenlerin tohumları çatladı,
Buhar olup uçuyor toprağın ıslak nefesi;
Derenin şarkılarında uyuyor bıldırcınkılavuzu...
Coşkuyla dinliyorum serçelerin cikciklerini...
Yeşeriyor, duyuyorum otların nefesini,
Ama... yüreğim niçin kapanıyor hâlâ?
Gül dalında kalmış kuru tohumları
Gagalayıp götürdü serçeler...
İki dünyanın, iki dünyanın sınırıyım ben,
Yüreğim, niçin kapanıyorsun?

Işığı solmuş, ışığı ölmüş ölülerin güneşiyim,
Benim ışıklarımda cıvıldaşıyor serçeler...

Çeviren: Hasan Çelik - F. ÇİLOĞLU

Ana Kalandadze'nin muhtemelen yitirmiş olduğu gerçek bir dostu için kaleme aldığı şiiri, düşünsel ve imgesel boyutlarıyla oldukça dikkat çekicidir:

Güzel bir dostum vardı,
Gözleri ışıl ışıldı, saçları kestanerengi...
Bir gün güvercin kanatlar getirdi ona,
Bıraktı beni ve gökyüzüne gitti bulutlarla...
Bulutlarla gitti... nerede arayayım, nerede?
Güzel bir dostum vardı,
Gözleri ışıl ışıldı, saçları kestanerengi...

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Çağdaş Gürcü şiirinde önemli yeri olan şairlerden biri olan Muhran Maçavariani, 1929 yılında doğmuş ve ilk şiirleri yirmi yaşındayken yayımlanmıştır. 1955 yılında da şiirlerinden seçmeler bir kitap olarak basılmıştır. Kendine özgü bir şiir dili olan şairin özellikle "pitoresk" şiirleri dikkat çekicidir. Maçavariani, bu tür şiirlerinde ele aldığı konuların adeta tablosunu çizer:

Cebinden kibriti çıkardı.
Yongaları topladı.
Diz çöktü.
Köpek sahibine bakıyordu.
Köşeye dayanmıştı tüfek.

Ateş alevlendi.
Adam kepeneğini serdi.
Heybeden ekmeği ve testiyi çıkardı.
Atıştırdı.
Çubuğunu doldurdu.

Dışarıdan yağmurun şakırtısı geliyordu.
Şakır şakır yağıyordu yağmur.
Adam tüttürüyordu.

Keyifleniyordu:
Yalnızdı,
Tüfeği vardı,
Köpeği vardı,
Ateş yanıyordu,
Kulübedeydi,
Dışarıda yağmur yağıyordu.

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Şair pek çok şiirinde aşkı, sevgiyi ve kadını konu edinir. Kadını, ekmeği ve şarabı sever gibi sever şair.

Kadın?!
Seviyorum,
Seviyorum kadını.
Şarabı da,
Ama şişe şarabını değil.
Ekmeği de,
Ama fırın ekmeğini değil.
Tandır ekmeğini,

Testi şarabını seviyorum,
Seviyorum kadını,
İlkbaharı andıran

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Çağdaş Gürcü şiirinde 1980'lerde yetişen en dikkat çekici adlardan biri, Eka Bakradze'dir (d. 1976). Bakradze, küçük yaşta şiirler söylemeye başlamış, daha çocuk yaşta yazdığı şiirlerle kendini kabul ettirmiştir; üstelik bir şairler ülkesinde... Bugün bile ünlü bir şair olmak için oldukça genç sayılan Bakradze, çocukluk dönemi şiirlerine artık eleştirel bir gözle baksa da, şairin o yaşlarda oldukça başarılı şiirler yazdığını söyleyebiliriz. Çocukluk dönemi şiirlerine bir örnek olarak, on yaşında yazdığı "Serçeler Orkestrası" verilebilir:

Cezalandırıldım yine,
Astığım için
Müzik dersini.
Kim inanır ki
Serçeler orkestrasını dinlediğime
Tüm bir saat boyunca,
Binbir türlü notalar yazıyorlardı
Garip seksekleriyle
Serçeler teller üstünde.

Çeviren: Hasan Çelik

Eka Bakradze, genç yaşına karşın uzun zamandır tutarlı bir şiir çizgisini sürdürmektedir. Son dönemlerdeki şiirlerinde, şairin kendisini her yönüyle bulmak olanaklıdır. Bu yıl yayımlanan ve "Buzdağıyım ben" dizesiyle başlayan şiirde de şair sanki doğrudan kendisini anlatmaktadır:

Buzdağıyım ben
Erimeyen buzulun tepesi
Okyanusa gömülü.
Buzdağıyım ben
Ve istemeden
Kırıyorum dalgaları
Ve umutlarını senin...
Kuş gibi akşamladın gökyüzünde
Yorgun kanatlarla ve yağmurla...
Yakınlaş
Başımda dön hiç değilse
Okşa dalgalar gibi
Özlemrengi kıyıları okşayan
İstersen eğer, duyumsarsın
Derinlerde gizli hüznü
Ve hüznün derinliğini
Okşa
Yakınlaş
Buzdağı gibi ortaya çıkarırım belki
Gömülü kalan
Ruhumun doruklarını.

Çeviren: Fahrettin ÇİLOĞLU

Bu değrelendirme yazısının, Gürcü şiirini bir bütün olarak ele aldığı, ayrıntılandırarak üzerinde durduğu söylenemez kuşkusuz. Zaten bu iddiayla da kalem alınmış bir çalışma değil; başlıkta da belirtildiği gibi amaç "Gürcü şiirinde bir gezinti" yapmaktı yalnızca... ▲

Lazca Yer Adları İade Edilmelidir

Sistemin getirdiği bütün sorunlar ancak demokratik mücadele ile geri kazanılabilir. Asimilasyon sürecinin dayattığı bu olumsuz gelişmelere artık bir son verilmelidir. Yer isimleri gökten zembille inmez. Tarihte her yöre, orada yaşayan, imar eden, tarihini yazan insanların ana dilinde isimlendirilir.

Selma Koçiva

Lazlar, Anadolu mozaiğinin vazgeçilmez bir parçası. Bugünkü yerleşim birimleri Pazar'ın Melyat beldesinden Sarp sınırına kadar olan kıyı şerididir. Yerel adıyla Lazona Karadeniz'in kıyısında dar bir şerit gibi Kafkaslar'a doğru uzanır. Bu küçücük bölgede binlerce yıllık tarihimiz yatar. Birçok konu gibi acilen el atılmayı beklemektedir. Lazona'da yer isimleri ilginç bir araştırma konusu. Sanırım, 1950'li yıllarda olacak, yasalarla orijinal yer isimleri değiştirilmiş, yerine uydurma Türkçe yer isimleri bulunmuş ve kullanılmaya çalışılıyor. Oysa Lazca yer isimleri hâlâ halk arasında her günkü yaşamın bir parçası. Lazca yer isimlerini incelediğimizde Lazlar'ın yaşamı ve geçmişine dair bilgi edinebiliyoruz. Örneğin Rumca kökenli yer isimleri, Lazlar bugünkü yerleşim bölgelerine göçmeden daha önce oralarda Rumca konuşan Karadenizliler'in yaşadığına işarettir. Örneğin, Papadixa, Papamtarakani. Bu tür yer isimleri, papazın yeri gibi, Lazlar'ın Hıristiyan oldukları yakın geçmişe ait bilgileri bizlere ulaştırıyor...

Lazca yer isimlerinde dikkati çeken bir özellik de doğaya yakınlığın sergilenmesidir. Birçok yer ismi o yerin tasvirinden ibarettir. Lazcayı hala konuşanlarımız kendi yörelerindeki yer isimlerinde en güzel doğa tasvirleri ile karşılaşırlar. Örneğin, Kva tavoni, kva mçiye, Notepuna Noğeceni, arkukma.

Lazca yer isimlerinde Gürcüceden kalma yer isimlerinin fazla olmayışı, Gürcü etkisinin Lazona'da ne kadar az olduğunu göstermektedir. Yer isimleri,

Gürcü kültürünün Lazlar'ın bugünkü yaşadıkları bölgeye ulaşamadığının kanıtıdır. Lazlar'ı Gürcü boyu olarak gösteren Gürcü resmi düşüncesine en iyi cevap Lazona'daki yer isimleridir.

Lazca yer isimleri gibi Lazca soyadları da lakap olarak halk arasında kalmaya mahkum edildi. İslamiyetin kabul edilmesiyle birlikta Arapça kökenli, daha sonra da Türkçe isimler alınıp Lazca soyadları ve özel isimler tamamiyle unutuldu. Ancak çok az sayıdaki aile veya sülale bugün hala kendi arasında Lazca sülale adını kullanır ve çocuklarına kadar taşımıştır. Lazca isimlerle birlikte halk kendi kimliğinden soyutlandı... Halkımızdan kendine ait bir parça koparılarak alındı.

Sistemin getirdiği bütün sorunlar ancak demokratik mücadele ile geri kazanılabilir. Asimilasyon sürecinin dayattığı bu olumsuz gelişmelere artık bir son verilmelidir. Yer isimleri gökten zembille inmez. Tarihte her yöre, orada yaşayan, imar eden, tarihini yazan insanların ana dilinde isimlendirilir. Yer isimleri tarihin en yakın tanıklarıdır. Bazen bir halk diğer bir halk içinde eritilse de yer isimleri daha önceden yaşayan halklara dair ipuçları verir. Yer isimlerinin değiştirilmesi sıradan basit bir olay değildir. Bir halkın tarihi ile bağının kesilmesinin en açık örneğidir. Bir halkı eritmek için bilinçli bir adımdır. Bunun için diyoruz ki, Lazca isim alma serbest olmalıdır. Bunun ötesinde yüzyıllardır kullanılagelen Lazca yer isimleri iade edilmelidir. Laz halkı anadilini yitirmekle karşı karşıya olduğu gibi, kendine ait tüm kültürel değerleri tehlikededir. Bir şeyleri değiştirebilecek umut demokratik mücadelededir. Henüz geç kalmış değiliz. Bakın hala Laz çocuklar Lazca ninnilerle büyüyor, düğünlerde, imecelerde hala Lazca karşılama söyleniyor. Çocuklarımıza bırakmak istediğimiz toplumda anadillerine de yer olmalı. Biliyoruz ki, bu hep böyle gitmeyecek, tarihteki her haksızlığın hesabını soracak bir kuşak yetişecek. Kardeşçe bir arada yaşamanın koşulu gönüllü birliktelikten geçecek...

Lazona'da bazı yer isimleri ve bulabildiğimiz kadarıyla anlamları:

(Arkabi, Vi3e yöresine aittir)

1- Arkabi- Arhavi kazası
2- Lağata
3- Kva çoçokono - taş suç
4- Skinduna - çadır (Yunanca kökenli)
5- Ambeli3i - küçük üzüm bağı
6- 3alen - aşağısı
7- Jin - yukarısı
8- Katavatoni - bataklık

9- Kvakçe - beyaz taş
10- Notepuna - küçük odun parçası olan yer
11- Kvamçire - geniş taş
12- Kibelit - bahçelik (Yunanca)
13- Klise - kilise
14- Kutala - kaşık (Yunanca)
15- Noğeceni - domuzlu yer
16- Papadixa - papazın yeri (Lazca)
17- Loma - boğaz (Yunanca)
18- Çerkezi - Çerkezler'in yeri
19- Durmadi - durulan yer anlamında; Türkçe kökenli
20- Armoni- bağlantı (Yunanca)
21- 3arkukuma - testi
22- Karmateşi ğali - değirmen deresi
23- Dağı uça - siyah dağ
24- Kvankuleyi - kaynak taş
25- Dolonkuleyi - fırıldak
26- Çurina - topraktan yapılı şarap bardağı (Gürcüce)
27- Oxvame - ibadet yeri
28- Oçurçale - Lazca kuş türü çurçanın bulunduğu yer
29- Jilen opute - yukarı köy
30- mo3xoraşi3ari - mo3xora deresi
31- 3alenopute - aşağı köy
32- Kva oçambre - mısır dövülen taşlık
33- Longos - orman (Yunanca)
34- Mo3xora - dar yer
35- Rakani - yüksek olmayan tepe
36- Dobiya - iyi toprak (Gürcüce)
37- Nobaruleni (Gürcüceden)
38- 3kariti - subaşı

Kaynakça

Wolfgang Feurstein
Lazische Ortsnamen und ihre Bedeutung (Lazca yer isimleri ve anlamları) Studia Caucasika'da yayınlandı.

Xvama

1998sti Ğormotişi Menceli Nena Çkuni Şkala Tas!

M. Recai Özgün Selma Koçiva Ali İhsan Aksamaz

Lazca Metinler

(Lazuri Tekstepe)

Ali İhsan Aksamaz

"Dilbilimciler, Lazca ve Megrelce'yi antik Kolheti (Zanuri) dilinin süreç içinde ayrılmış iki kolu olarak tanımlar. Lazca, bu dili konuşanların tarihsel olarak topluca yaşadıkları Rize'nin Pazar, Ardeşen, Fındıklı; Artvin'in Arhavi, Hopa ilçelerinde; Acaristan'ın Batumi Kenti civarında ve Rusların Kafkasya'da hakimiyet kurmalarından ve 1877-1878 (93) Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Osmanlı topraklarına göç ederek, günümüzde Türkiye'nin batı bölgelerinde (Adapazarı, Düzce, Bolu, Akçakoca, Sapanca, Yalova vb.) yine topluca yaşayanlar arasında konuşulur...

Yapılan tahminlere göre; Türkiye'de 250.000 kişi Lazcayı yoğun olarak konuşmaktadır...

Lazca'nın yazıya geçirilme süreci 1920'lerde başlamıştır... Kitap, Lazca metinler ve şiirleri içermektedir. Aksamaz, çalışmasının sonuna bir de Lazca-İngilizce-Türkçe karşılaştırmalı sözlük hazırlamış...

Kitap, yakında çıkıyor.

Çiviyazıları

"Lazebura" Sizleri Ortak Çalışmaya Çağırıyor

Resim arşivini zenginleştirmek için, Lazlar'ın yaşamı ile ilgili eski resimleri aramaktadır. (Evler, camiler, ev içinden görüntüler, kapkacak, ev eşyaları, evlerde önemli oyma ve işlemeler, Laz halk sanatını ilgilendiren her şey) Özellikle Osmanlılar dönemine ait resimlere ilgi duymaktayız.

Şükrü Aksoy

Laz dili ve kültürü için çalışma grubu Lazebura, sizlere yürekten bir rica ile sesleniyor. Lazca-Türkçe-Almanca sözlük çalışmaları yürütülmektedir. Hazırlanmakta olan sözlük Lazcanın bütün şivelerini kapsamak zorundadır. Lazcadaki fiillerin bütünlüklü aktarılması için önemli zorluklar vardır. Bu noktada yardımınıza özellikle ihtiyaç duyuyoruz.

Tabi ki bu çalışma ortak bir metod ile yürütülmek zorundadır. Lütfen şu noktalara dikkat ediniz:

1) Lütfen ekte verilen Lazca alfabe ile yazınız. Köyünüzün adını not alınız.

2) Fiilleri şu sisteme göre yazınız:

a) mastar (Türkçe karşılığı ile)

b) şimdiki zamanın 1. tekil şahsı

c) şimdiki zamanın 3. tekil şahsı

d) geçmiş zamanın 1. tekil şahsı

Örnek: oçaru (yazmak), pçarum (yazıyorum), çarums (yazıyor), dopçari (yazdım).

3) Lütfen aşağıdaki liste yardımı ile fiillerdeki değişmeleri not alınız. Özellikle anlam değişikliği gösteren fiilleri belirtiniz.

ama-, do-, dolo-, e-, eǩe-, ele-, eşe-, eǯe-, ga-, gale-, gama-, ge-, gele-, geşe-, geǯe-, go-, golo-, goǯo-, ma-, me-, meja-, meǩe-, mele-, menda-, mende-, meşe-, meye-, mo-, moja-, moǩo-, mole-, molo-, moşo-, moyo-, o-, oxo-, oǩo-.

Örnek: ožiǯinu, elažiǯinu, mežiǯinu.

Bunun dışında Lazebura, Laz diline ait her türlü zenginliğe ilgi duymaktadır. (Atasözleri, şiirler, destanlar, yer isimleri vb.)

Örnek: NǯaŞa extare! (aferin!) / oǩu-

zales gelegoǯonare.

Ayrıca Lazebura, resim arşivini zenginleştirmek için, Lazlar'ın yaşamı ile ilgili eski resimleri aramaktadır. (Evler, camiler, ev içinden görüntüler, kapkacak, ev eşyaları, evlerde önemli oyma ve işlemeler, Laz halk sanatını ilgilendiren her şey). Özellikle Osmanlılar dönemine ait resimlere ilgi duymaktayız. Lütfen göndereceğiniz resimlerin, varsa çekilme tarihi ve yerini not alınız.

Laz halk sanatının değerli eserleri ne yazık ki son yıllarda yok edilmiştir. (Arkabi'de Ǩibelit camisi, Ortaxopa'da Ağa'nın evi vb.) Lazebura henüz yok edilmemiş tarihi eserlerin fotoğraflarının çekilip muhafaza edilmesine önem vermektedir.

Adres: Lazebura, Postfach 10 40 26, 44 145 Dortmund, Almanya.

Lazuri Alboni

Aa
ağani-yeni
ambari-haber
anťama-şeftali
ar-bir
aṗrili-nisan
arguni-balta

Bb
baba-peder
bombula-örümcek
bozo-kız
buťkuci-arı
buťka-yaprak

Cc
coğori-köpek
cuma-birader
cumu-tuz
(n)ca-ağaç

Çç
çxu-kalın
çxu(v)indi-burun
çkimi-benim
çili-evli kadın
çxvapa-sıcak
çuçku-yumuşak
Ǯǯ
çereli-renk
çima-yağmur
çuburi-kestane

Dd
dadali-çiçek
dadi-teyze
daduli-tavuk
didi-büyük
dixa-arazi
dreṗani-orak

Ee
ebza-kibrit
eçi-yirmi

Ff
fara-kere
feli-kabak
feluǩa-kayık
furni-fırın

Gg
guguli-guguk kuşu
guri-kalp
gudeli-meyve sepeti
guruni-eşek

Ğğ
ğali-dere
ğoberi-çit
ğorğoci-kaz
ğeci-domuz
ğoma-dün

Hh
hak-burada
handğa-bugün
haşo-böyle
ho-evet

Xx
xami-bıçak
xe-el
xinci-köprü
xut-beş

İi
ikinaçxa-salı günü
ini-soğuk
ixi-rüzgar
iri-her

Jj
jur-iki
jin-üst
mjora-güneş
mja-süt

Kk
kale-kız
kra-boynuz
kartali-mektup
kapça-hamsi
kva-taş
kudi-şapka

Ǩǩ
ǩalati-arka sepeti
ǩatu-kedi
ǩinçi-kuş
ǩukuma-ibrik
ǩoçi-erkek

Qq
qomuri-erik
quci-kulak
qvali-peynir
qali-boyun

Ll
lazi-laz
lazuti-mısır
limxana-eğreltiotu

lu-lahana
lumci-akşam
leta-toprak
Mm
mamuli-horoz
mosa-ağ
malte-komşu
muru3xi-yıldız
mandre-ahır
moni-inci
Nn
nana-anne
nekna-kapı
nena-dil
nusa-gelin
noğa-çarşı
noderi-imece
Oo
oxori-ev
oropa-aşk
ordo-erken
otxo-dört
okro-altın
oržo-sandalye
Pp
parpali-kelebek
pavri-yaprak
porça-gömlek
pa3xa-arka sepeti
puci-inek
Pp
paŭuli-büyükbaba
paraske-cuma
panda-daima
pici-ağız
Rr
ragi-tuzak
ruba-boğaz
rakani-tepe
rusi-rus
Ss
serendi-ambar
seri-gece
si-sen
so-nerede
sum-üç
Şş
şilya-bin
şkit-yedi
şura-koku
şuri-ruh
Tt
tamo-yavaş
ti-baş
toli-göz
tuta-ay
Tt
tikina-arka sepeti
toba-göl
toroci-güvercin
teteli-çıplak
Uu
uça-kara
uba-göğüs
uci-kulak
ukaçxe-sonra
Vv
var-yok
vava-gölge
vana-veya
vit-on
Yy
yali-ayna
yano-geç
yeli-cifin, açelya
Zz
zeni-düzlük
zuğa-deniz
Žž
neži-ceviz
(ko)žiru-gördü
gunže-uzun
ži3ina-gülme
33
3a-gök
3xeni-at
3an3a-ufak sepet
m3xuli-armut
33
3ana-yıl
3ipili-civciv
3ipuri-gürgen
3i3ila-yılanyavrusu
Qq: sadece Hopa'da kullanılır.

"Sorumlu ahlakın insanlık tarihinde ortaya koyduğu ilk başarı, demek ki, silahlanma ile doğuştan gelen öldürme ketlemesi arasındaki bozulan dengeyi yeniden kurmakta. Öteki tüm konularda, akılcı sorumluluğun bireylere yönelttiği talepler, ilk insanlarda henüz oldukça basit ve kolaylıkla yerine getirilebilir talepler olmalıydılar."

Konrad Lorenz

Dağıstan Efsane ve Olgular

Lezgi ve Orta-Kol köylerinde üzümden zamansız faydalananlardan, toplum kurallarına aykırı hareket edenlerden ceza olarak bir inek alınırdı.

Bulaç Gaciev

Adet gereği Dağıstan'da üzüm toplamaya, köy ihtiyarlar heyetinin öngördüğü günde başlanırdı. Bu kurala aykırı hareket edenler, on rubleye varan para ve hapisle cezalandırılırdı.

Çirki'de kanun daha katıydı. Orada adetlere uymayanların yüzü isle karalanıp eşeğe bindirilir ve sokaklarda dolaştırılırdı. 1863 senesinde Çirki'de bulunmuş İsak Bahtamov'un anlattığına göre, oraya gelmiş tanınmış bir kadını, üzüm kopardığı için tutuklamışlar fakat, sıradan bir kadın olmadığı anlaşılınca bırakmak lütfunda bulunmuşlar.

Bazı aullarda daha değişik uygulamalar vardı: İlkbahardan üzüm toplama zamanına kadar köpek tutanlar cezalandırılırdı. Ve vurulan her köpek için 25 kopek (kuruş) barut parası verilirdi.

M. A. Ağlarov şöyle bir olaydan söz eder: Ömer Dibir adında Una-Kol'lu çavuş, Kaheti'de yaşayan prens Çavçavadze'ye konuk olur. Konuk, üzüm dışında kalan her türlü ikramı kabul eder. Ne var ki, Ömer Dibir, o zamana kadar el sürmeden geri çevirdiği üzümden sonbaharın 15. gününde yemeye başlar. O ana kadar el bile sürmediği üzümü böyle iştahla yemesine anlam veremeyen ev halkına nedenini anlatır Prens Çavçavadze: "Dibir'in köyünün üzüm hasadına başlama günüdür bugün."

Aynı yazar, şöyle bir olaya tanık olduğunu da anlatır: Lezgi ve Orta-Kol köylerinde üzümden zamansız faydalananlardan, toplum kurallarına aykırı hareket edenlerden ceza olarak bir inek alınırdı. Golotl köyünde uygulanan ceza bundan da ağırdır. Köy adetlerine aykırı davranmanın

cezası bir çift öküzdür. Daha başka köy ve aullarda da, Çirki köyünde olduğu gibi, suç ya da kabahat işleyen, yüzüne siyah is sürülüp eşeğe bindirilir ve sokaklarda dolaştırılırdı.

Sonbaharın 15. günü büyük bayram günüydü. Bu önemli bayramın beş gün öncesinden başlayarak bayramın bitimine kadar, yaşadıkları bölgelerden ayrılmamaları uyarısında bulunurlardı. Bayram gününde güneş doğarken kadınlar, şarkılar söyleyerek kendi bağlarına gider ve üzüm hasadına başlardı ki, bu da bayramın başladığına işaretti. Bu büyük bayramda ilk salkımı kopartma hakkının kadına verilmesi, ona duyulan saygıdan kaynaklanırdı.

İki Obih'li, Acem Şah'ın atını çalmak için Turçı dağına çıkmışlardı. Biri, arkadaşının kalbinin hızlı çarpmaya başladığını fark etti ve bunun korkudan ileri geldiğini anladı. Korktuğunu itiraf etmemesine rağmen onu bırakıp kendi başına tırmanarak, acem askeri kampının yakınına sokulup, atı çalmayı başardı. Cesur delikanlı köye iner inmez harekete geçip atı beyaz renge boyadı.

Sabah iz sürüp köyün üzerine gelen Şah, dürbünle köyü taradı ve boyanmış olmasına rağmen kendi atını tanıdı. Tanımasına tanıdı ama, Obih'liyi cezalandırmaya kalkışmadı. Çünkü, köye inmek, yukarı çıkmaktan çok daha zordu. ▲

Çeviri: Sefer Aymergen

Geçkin Bir Kadın

Altay Martı

"Kentler haksızlık yapmaya başlarsa insana, çareniz sınırlıdır."

"Gölge gibi yaşamak, duvar diplerinden yürümek ve kapanmak! Eve kapanmak! İçe kapanmak! Çare buymuş gibi görünür. Şehirden çekinen uzaklardaki evinde günün herhangi bir vaktinde ömrü ne kadar peşine düştü, ne kadar sızladı içi, ne kadar kin biledi hayata, nelere alıştı, nasıl onarabildi bedenini? Şefkat, dostluk, aşk, sevgi, yalnızlık, paylaşma neydi? İnsan, bizzat insan neydi artık?

Ve kentler haksızlık yapmıştı insanlara..."

Çiviyazıları

Ubıhlarla İlgili Önemli İki Yayın

Asıl yurdundan hemen hemen 100 yıllık bir ayrılıktan sonra dilsel, düşünsel zenginliğini hala taze bir halde saklayan, hem de yeniden üretebilen Kafkasyalı küçük dağlı halkı haklı olarak takdir edebiliriz

J. Jedliçka

Georges Dumézil'in Documents anatoliens sur les langues et les traditions du Caucase (1), Paris 1960, 115 sayfalık eserinden: Anadolu'da yazılmış olan Kuzeybatı Kafkasya kökenli metinlerin içinde Ubıhça odak noktasını oluşturur.

Çok daha talihli sayılan Çerkes (Adıge) lehçelerinin çok renkli grubunun ortanca kardeşi olan bu dil, hemen hemen tüm halkın 1864 yılında yurdunu terk etmesinden sonra Kafkasya'dan kayboldu.

1927 yılına değin bu dille ilgili olarak, sadece ***Pyotr K. Uslar'ın "Abhaz Dili" (Etnografiya Kavkaza, Yazıkoznaniye I, Abhazskiy yazık, Tiflis 1887, XV - 194 - 120 sayfa. Prilojeniya - 5 - : O yazıke Ubuhov, sayfa 75-102)*** adlı kitabına eklemiş olduğu ve alelacele bir araya getirilmiş bazı veriler mevcut bulunuyordu.

Ubuhlar'ı yeni yerleştikleri yerlerde 1898 yılında ziyaret eden ilk araştırmacı Danimarkalı Age Benediktsen'di. Onun leksikal (sözlükbilimsel) materyalleri hakkında gerçi yorum yapılmıştı ama bunlar, günümüze değin yayımlanmadı. Adolf Dirr "Caucasica" dergisinin 4 ve 5. sayılarında 1913-1914 yılının kış mevsiminde Kırk Pınar'da (İzmit'e bağlı bir Ubıh köyü. ç.n) toplamış olduğu - Ubıh dilinin dilbilgisi taslağı, metinler, sözlük ile birlikte- materyalleri yayımladı; böylece dünyanın kapılarını Ubıhça'ya açtı.

1930 yılında birbirlerinden bağımsız olarak Anadolu'da Georges Dumézil, Kırk Pınar yakınında, Julius von Mesza-

ros Manyas çevresinde Ubıh dilini incelediler. (Bu yapıtın adı: ***Julius von Meszaros: Die Pakhy Sprache.*** -Ubıh dilinin dilbilgisi ve sözlüğü- Chicago, 1934.

Soldan sağa: İlk bayan romancılarımızdan biri olarak kabul edilen (Ubıh) Hayriye Melek Hunç, Prof. Georges Dumézil ve bir yazı gösteren tarihçi Aytek Namitok. Bu fotoğraf, Kafkas Kültür Derneği'nin 22 Mart 1954 tarihinde Taksim Belediye Gazinosu'nda yapılan Kafkas Balosu'nun anısına bastırılan albümden alınmıştır. (Sayın Zekiye Avcı arşivi.)

ç.n.) Karısı Ubıh olan Parisli eski çalışma arkadaşı Aytek Namitok ile yürüttüğü Çerkesce ile ilgili araştırmalarla bağlantılı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Georges Dumézil, ortadan kalktığı kabul edilen dilin Manyas yakınlarındaki iki köyde mevcudiyetine dikkati çekti. Georges Dumézil, 1954 yılından sonra hemen her yıl, 1958'den başlayarak ise Uluslararası Şarkbilimcilerin 1960 yılında Moskova'da yapılan 25. konferansına Ubıhça fonemler (ses birimleri) hakkında bir bildiri sunmuş bulunan Hans Vogt ile birlikte Anadolu'nun Ubıhça konuşan son sakinlerini ziyaret etti.

Georges Dumézil Ubıh dilinin sesleri üzerine incelemelerini BSL (Bulletin de la Société de Linguistique) adlı yapıtında bir araya getirdi. Bu yapıtta Dumézil tarafından yazılan ve yayımlanan metinler, Prens Almas-bey üzerine yarı masal yarı söylence bir öykü, Ubıhlar'ın muzip kişisi Dıdarzıqo hakkındaki yedi anekdot, Nasreddin Hoca'nın onbeş kısa hikayesinin Ubıhça çevirileri ile zenginleştirilmiştir. Kitap ayrıca Georges Dumézil tarafından yayımlanan tüm metinler ***(Contes et legendes des Oubykhs 1957, Études Oubykhs 1957, Études Oubykhs 1959, Recits Oubyks I, II, II -JA 243, 244, 247-Trois recits Oubykhs "Anthropos 54", Souvenir du Dr. Musa Kazım)*** Julius von Meszaros

tarafından basılan atasözlerinin düzeltmelerini kapsıyor.

Bu eserde, Ubıh dilindeki seslerin zengin sisteminin (79 sessiz, 3 sesli) çevrimyazısının gelişimini tamamladığı görülüyor. Lakin burada a ile a ayırımı tekrar oluşturulmuş, a ile o iki parçaya -ay, yani aw- bölünmüş, dudaksıllaşmış sızıcı ünsüzler (bir dizi hışırtılı ünsüzlerle) noktasız yazılıyor, yani Apikal'lerden ayrılmış, birçok sık kullanılan ön- ve sonekin beraber yazılmasının sonucu olarak Ubıhça cümlenin grafik bakımdan görünüşü daha kapalı hale gelmiş.

Ubıh dili araştırmalarının keşif, tasvir evresinin kapanmış olduğu görülüyor. Ne var ki Georges Dumézil'in 1931'de başladığı İber-Kafkas Dil Ağacı'nın Abhaz-Çerkes Dalı'nın komparativ (karşılaştırmalı) bakımdan araştırmaları, eski bozulmamış kalıplarını koruyarak bir araya geldikleri tüm söz konusu lehçeleri (az sayıdaki insanın konuştuğu Besleney lehçesi de dahil olmak üzere) Anadolu toprağında yeniden canlandırdı.

Gelecekteki fetihlerin öncüleri olarak kitapta Nart söylencelerinin Savsırıko çevresinden iki varyant -biri Batı Çerkescesi, öteki Kaberdeyce olarak- buluyoruz.

Georges Dumézil'e özgü eleştirel yöntemle ortaya konan bu titiz, aynı zamanda hem dilsel hem etnografik (insanlığın kültür tarihinin geniş arka planındaki etnografik görüntü) araştırma bu kitapta yeni çiçeklerle meyvelerini birlikte getiriyor.

Georges Dumézil'in ***Documents anatoliens sur les langues et les traditions du Caucase. (II), Paris 1962***, 196 sayfalık eserinden: Kafkasya dışındaki Kafkasya ile ilgili kalıntıların birbirine paralel etnografik, dilbilimsel araştırmalarının yeni anıtsal bir ürünü olan kitap, yazılı kaynaklardan zaten tanınan iki Ubıh, Hüseyin Kozan, Tevfik Esenç (Ubıh dilini en iyi bilen kimse) tarafından yazdırılan, Georges Dumézil'in 1955-1960 yılları arasında topladığı Ubıhça metinleri, ayrıca bunların Fransızcaya yapılmış kelime çevirilerini kapsıyor.

Malzeme ele alınan konunun kökenine göre bölümlenmiş; Kafkasya kökenli öyküler ağırlıkta. Bazı masalların metinleri güç saptanabilir, bunun dışındakiler Anadolu toprağında oluşmuş anektodlarla, alıntı olan Türk masallarıdır. Tevfik Esenç'in Paris seyahati ve Çerkes halkbilimcisi Kube Şaban'ı ziyareti Ubıhça metinlerin Çerkesceleri ile karşılaştırılmasına, ayrıca Çerkes anlatısının (epik) kap-

samlı bir yorumuna vesile oldu.

Masal tipleri hakkındaki karşılaştırmalı notlar, Anadolu folklorunun en iyi uzmanı olan Pertev Naili Boratav'ın Türk Masalında Tipler (Typen Türkischer Volksmaerchen, Wiesbaden 1963) kitabını işaret ediyor.

Kitap son olarak özellikle daha sonraları yayımlanmış olan Ubıhça metinlerle ilgili bazı transkripsiyon düzeltmelerini sunuyor.

Asıl yurdundan hemen hemen 100 yıllık bir ayrılıktan sonra dilsel, düşünsel zenginliğini hala taze bir halde saklayan, hem de yeniden üretebilen Kafkasyalı küçük dağlı halkı haklı olarak takdir edebiliriz. ▲

Çeviren : Murat Raif Faug

Kaynakça

Archiv Orientalni. (30,1962 - 33,1965 Prag)

Adresi Bilinmiyor

Kresmann Taylor

Yahudilere yönelik Nazi terörürün artık saklanamaz hale geldiği yıllarda, Amerikan Story Dergisi'nin Eylül-Ekim 1938 tarihli sayısında yayınlandığı ve biri Yahudi diğeri Alman olan iki arkadaş arasındaki mektuplaşmaları konu alan trajik bir öykü.
O yıllarda Nazizm zehirinin erken teşhisinde önemli bir rol oynamış olan öykü, milliyetçilik, ırkçılık ve etnik boğazlaşmaların gemi azıya aldığı 1990'larda, Nazi toplama kamplarının kapatılmasının 50. yılı anısına yeniden yayınlandı. Yeniden basımı trajikleştiren, tarihin bir tekerrürden ibaret olup olmadığı sorusudur.
Ulusal ve uluslararası ölçeklerde hergün yeniden örgütlenmeye çalışılan bir vahşetin insan yaşamlarında yol açtığı yıkımlara 50 yıl öncesinden çarpıcı bir bakış.

Çiviyazıları

Çingeneler

Küçük Asya'da sevilmeyen konuklar olarak görüldüklerinden, çoğunluğu Balkanlara doğru ilerledi ve büyük kısmı bugünkü Yunanistan, Yugoslavya ve Macaristan'a yerleşti.

Ludwig Klemens

Çingene olarak tanınan halk için birkaç yıldır kamuoyunda Swinti ve Roma adları kullanılıyor. Bu halkın çoğunluğu, çingene adı asosyal topluluğu ve "göçebe serseriyi" çağrıştırdığından bu tanımı reddediyor. Gerçi Çingene adının Farsçadaki müzisyen, dansör karşılığı olan "cinganeh" sözünden geldiği sanılıyorsa da, onlar kendilerine karşılığı insan demek olan Roman adını veriyorlar. Almanya'da yaşayan Romalar kendilerine Pakistan'ın bir eyaleti ve eski yurtları olan Sindh'den gelen Sinti diyorlar.

Sinti ve Romanların tarihi üzerine uzun süre bilgisizlik hüküm sürdü. Böylece Mısır, yanlış olarak onların yurdu kabul edildi.

Aşağı Hint Yarımadası'nın kuzeybatısındaki Pencap bölgesine ise, bugün onların geldikleri yer olarak bakılıyor.

Sekizinci ve onikinci yüzyıllar arasında Araplar tarafından geriye itilerek, küçüklü büyüklü kümeler halinde batıya doğru ilerlediler. Romanlar 10. yy.'da Bizans'ın başkenti Konstantinopel'e ulaştılar. Bir kısmı da Arap bölgelerine yerleşerek Hindistan'daki yurtları ile ilişkilerini sürdürdüler.

Küçük Asya'da sevilmeyen konuklar olarak görüldüklerinden, çoğunluğu Balkanlara doğru ilerledi ve büyük kısmı bugünkü Yunanistan, Yugoslavya ve Macaristan'a yerleşti.

Romanlar yaşamlarını çoğunlukla demircilik, alet yapımcılığı, kazan tamirciliği, bileycilik, sepetçilik gibi el zanaatlarıyla kazanıyorlardı. Bazıları da müzisyen ve sanatçıydı.

Bir kişi hariç, bu grubun tümü naziler tarafından katledildi.

Bazı gruplar Balkanlardan ayrıldı ve 14. yy'da Batı Avrupa'ya, kısa süre sonra da İskandinavya'ya ulaştılar.

1407 ile 1418 yılları arasında Bohemya'dan Almanya'ya geldiklerinde önce itibar gördüler. Başlangıçta yeni gelenler yerli ahali tarafından yakın ilgi ve dostlukla karşılandılar. Ama bu dönem uzun sürmedi.

Yabancıların göçebe, görünüşte tamamen özgür ve denetlenemeyen yaşam tarzı, hissedilir derecede prenslerin zoruna gitti. 1471 yılında Lozan kenti belediye meclisi bir dizi Roman düşmanı yasa çıkarttı.

Kent meclisi kente girmelerini yasakladı. Bir yüzyıl içinde hemen hemen tüm Avrupa'daki krallıklar ve bağımsız kentler bu örneği izlediler.

O zamandan beri Romanlar yasadışı kabul edildi. Pek çok yörede prensler ve kent meclisleri onların başına ödüller koydular.

Bu zulüm döneminde Romanlar tüm kıtalara dağıtıldılar. 17 ve 18. yy.'da koloniyalistler, sevilmeyen konukları kendi

Çingenelerin tutuklanması, 1861.

denizaşırı sömürgelerine sürmeye başladılar. Portekiz'de yaşayan Romanlar, Brezilya'ya, İspanya'da yaşayanlar ise diğer Güney Amerika ülkelerine, İngiltere'de yaşayanlar da Kuzey Amerika ile Avusturalya'ya sürüldüler.

Avusturya, Kraliçe Maria Theresia döneminde Romanlardan çocuklarını zorla alma, Roman olmayan kişilerle evlenmeye zorlamak gibi gaddarca yöntemlerle onları yerleşik düzene geçirmeye çalışan ilk ülke oldu.

Bask ülkesi, Avrupa'da 19. yy'ın başına değin son geri çekilme bölgesi (sığındıkları en son bölge) olarak kaldı. Daha sonra Fransız-İspanyol askeri birlikleri yurtsuzları oradan da sürüp çıkardı. Almanya'da Romanlara yapılan muamele, Avrupa'nın diğer bölgelerinden farklı değildi. 1899 yılında imparatorluk, ilk kez

Dachau kampındaki çingene tutuklular

tüm Romanları kayıt altına almak için "Çingene İstihbarat Servisini kurdu. Weimar Cumhuriyeti'nde de tutulmaya devam edilen bu kayıtlardan, "Çingene Sorununun Nihai Çözümü" için SS-Reich yöneticisi Heinrich Himmler de yararlandı.

Naziler her şeyden önce onların yaşam tarzlarından hoşlanmadılar, zira Nazilerin insanları tamamen denetleme isteğinden ısrarla kaçıyorlardı.

Bundan başka, Tübingenli sinir hastalıkları doktoru Robert Ritter gibi saf ırk uzmanları hijiyenistleri ve katılım biyologları, "melez çingelener"i (bunlar sözü edilen kimselerin yüzde doksanını oluşturmaktadır) kriminolojik ve asosyallik için olağanüstü bir malzeme olarak gördüler.

Nazi yönetiminin ilk günlerinde Robert Ritter ve diğerleri Romaların kısırlaştırılmasını "sorunun" çözümü olarak gördüler.

18 Eylül 1942 tarihinde yapılan Wannsee konferansında bir araya gelen SS liderleri "asosyal unsurlar olan Yahudi, Çingene, Rus, Ukraynalıları çalıştırarak imha etmek maksadı ile SS-Reich liderlerine teslim etme" kararı aldılar.

Böylece Alman Ordusu'nun girmiş olduğu bölgelerde, tüm Romanlar için toplama kamplarındaki planlı imha çalışmaları başlamış oldu. Katledilenlerin tam sayısını bilmiyoruz. Zira Güney ve Güneydoğu Avrupa'da pek çok Roman, da-

ha imha kamplarına giderken yolda yerel faşistlerin yapmış olduğu katliamlarda yaşamlarını yitirdiler.

Ciddi kabul edilen tarihçilere göre, Nazi iktidarı sırasında katledilen Romanların sayısı 500 bin kadar. Britanyalı tarihçi Kenrick'e göre ise, saptanabilmiş en az sayı 277 200.

Günümüzde tüm dünyada 10 milyon Roman yaşıyor. Bunun 6 milyonu Avrupa'da. En büyük topluluklar Yugoslavya, Romanya ve İspanya'da bulunuyor.

Federal Almanya'daki sayıları 30 000 kadar ve bunların çoğu yerleşik durumda.

Üçüncü Reich'taki toplu soykırıma rağmen hayatta kalabilenler, etkili siyasal bir topluluk oluşturamadıklarından uzun yıllar aşağılanmaya katlanmak zorunda kaldılar. Çoğunlukla okuryazar olmadığı ve resmi makamlarla ilişki kurmayı bilmediği için bireysel tazminat almak için verilen hukuki süreyi geçirdiler. Hatta Nazi cinayetlerinin ortaya çıkarılmasını çalışmalarının hedefi yapmış olanlar için bile Sinti ve Romanların imhası konusu tabuydu. Böylece Federal Almanya makamları, özellikle Bavyera bölgesinde Çingene kayıtlarını tutmayı sürdürebildi.

Sinti ve Romanlar yetmişli yıllardan bu yana ulusal ve uluslararası toplantılarda menfaatlerini kendileri savunuyorlar.

1971 yılında kurulan "Dünya Roman Kongresi'nde" (Welt Roma Kongress) tüm önemli Sinti derneklerinin oluşturduğu 1981'de kurulan "Alman Sinti ve Roman Merkez Birliği" (Zentralverband Deutscher Sinti und Roma) adlı iki bilinçli ve etkin örgüt meydana geldi.

Bu örgütlerr haksızlığa katlanmaya alışmış olanları sarsmış ve zulme karşı direnmeyi başlatmıştır.

Kamuoyunun pek çok temsilcisi bu kadar uzun süre horlanmış olan insanların uyanan bilincine şaşırarak tepki gösteriyor ve üstünlüklerinin sona ermesine çok güç alışıyor. Ne var ki politikacılarla resmi makamların, mutlakiyetle yönetilen devlet araçlarıyla Sintileri güç kullanarak susturma girişimleri, bu halkın bilincini daha da güçlendirmiş bulunuyor. ▲

Çeviren: Özalp Göneralp

■■

Kaynak: Klemens Ludwig- "Bedrohte Völker (Ein Lexikon nationaler und religiöser Minderheiten), München, 1985

Photos/Fotoğraflar: Torsten Böhmer/Erhard Meueler- "Mitten unter uns: Sinti und Roma". (Informationen und Anregungen dazu, noch als Erwachsener umzudenken). DARMSTADT, 1984.

Tarihin Horona Durduğu Coğrafya Karadeniz

Minas Bıjişkyan

Venedik Mekhitarist manastırında yetişen alim rahiplerden Per Minas Bıjışkyan'ın Türkiye tarihi ile ilgili Pontos Tarihi adlı kitabını Türk tarih ve coğrafya sahasına ait incelemeler için önemli bir kaynak olduğu düşüncesiyle araştırıcılara sunuyoruz. Pontos Tarihi, bir tetkik seyahatı mahsulüdür. 1817 yılında, esasen yerlisi olduğu Karadeniz mıntıkasında vikerlik vazifesi münasebetiyle, Karadeniz'in güney ve kuzey sahillerini adım adım dolaşarak mesafeleri ölçmüş, kitabeleri ve kiliselerde mahfuz yazmaları okumuş ve gözü ile gördüklerini kaydetmeye gayret etmiştir.

Seyahatnamesinde, Karadeniz sahillerinde, en eski çağlardan XIX. yüzyılın başlarına kadar yaşayan kavimlerin, tarihe karışmış veya mevcut şehirlerin, devletlerin, zamanla değişen etnografik vaziyetlerin, birçok eski yazarların eserleri ile de mukayese edilmek suretiyle canlandırıldığını görürüz. Boğaziçi'nin Anadolu kıyısından başlayarak iki sene içinde (1817-1819), Rumeli Feneri'ne gelinceye kadar bütün sahilleri dolaşır ve şehir, kasaba, köy, burun ve koyları ayrı ayrı belirterek her birinin tarihdeki yerinin gösterdikten sonra başka,.coğrafi ve totpografik hususiyetlerini de kaydeder. Böylelikle eser, coğrafya, tarih, etnografya ve topografya bakımından zengin malzeme ihtiva eden bir kaynak olarak ehemmiyet kazanmıştır.

Kitap, yakında çıkıyor...

Çiviyazıları

Bibliyografya
Eurasia Septentrionalis Antiqua

Journal for east europeun and north-asiatic archaeology and ethnography
Zeitschrift der osteuropaeischen und nordasiatischen Archaelogie und Ethnographie
Redige au nom la Societe Finlandaise d'Archeologie

Hazırlayan: Gönül Fuat Faug

1926-1938 yılları arasında Finlandiya Arkeoloji derneği tarafından Helsinki'de bastırılan EURASIA SEPTENTRIONALIS ANTIQUA adlı dergi, Doğu Avrupa ve Kuzey Asya'nın arkeolojisi ile etnografya sorunlarını ele alıp bunları tanıtmış bir dergidir.

Derginin ilk sayısının iç sayfasında etnografya profesörü U.T. Sirelius ve arkeoloji profesörü A.M. Tallgrenn derginin yayın sorumluları olarak belirtiliyor. İkinci Dünya Savaşı öncesinde yayınına son veren dergi için, 1954 yılında Helsinki'de bir Supplementary Volume basılmış. Bu yayında derginin ilk sayısından son sayısına kadar olan nüshalardaki makalelerin adları, yazarları kronolojik olarak, ayrıca yazılarda geçen özel adlar da alfabetik düzende verilmiş. İnceleme olanağı bulduğumuz bu dergide, okurlarımızı ilgilendireceğini sandığımız bazı makalelerin adları şöyle:

1- A.M. Tallgrenn,
Etudes sur le Caucase du nord.
No. 4, Sayfa 22-40

2- A.A. Zakharov,
Contributions to Caucasian Archaeology.
A large barrow in Daghestan.
No. 5, Sayfa 183-216.

3- A.A. Zakharov,
Schaedel aus Steinkistengraebern im Kurgan von Temir-Chan Schura.
A large barrow in Daghestan.
No. 5, Sayfa 217-219.

4- A.M. Tallgrenn,

Caucasian monuments. The Kazbek Treasure.
No. 5, Sayfa 109-182

5- A.M. Tallgrenn,
Zu der nordkaukasischen frühen Bronzezeit.
No. 6, Sayfa 126-145

6- Franz Hançar,
Einige Gürtelschliessen aus dem Kaukasus.
No. 6, Sayfa 146-158

7- M.N. Ivaşçenko,
Beitraege zur Vorgeschichte Abchasiens.
No. 7, Sayfa 98-112, 1932

8- Franz Hançar,
Die Nadelformen des praehistorischen Kaukasusgebiets.
No. 7, 1932

9- A.M. Tallgrenn,
Sur les monuments megalithiques du Caucase occidental
No. 11, 1937

10- Karl Schefold,
Der skythische Tierstil in Südrussland.
No. 12, 1938

11- Franz Hançar,
Kaukasische Sprossenfibeln.
No. 12, Sayfa 139-152

"Barış, her türlü bakış açısından o denli 'güzel' bir terimdir ki buna son derece sakınımla yaklaşmak yerinde olacaktır. Her dönemde, her türden insan için son derece farklı anlam taşımıştır. Böyle olmasaydı, insanlar barış üzerine bu denli çaba gösteremez, görüş birliğine varamazlardı."

C. Wright Mills

Küpe Çiçeği, Behzat ve Efraim

Sonra bir gün, çocukların gülüşmelerine çanların eşlik ettiği bir akşamüstünde duyuldu Behzat'ın sesi; çok eski, her dilde bilinen bir Gürcü masalını anlatıyordu. Düşle gerçek arasında gidip geliyordu masal, Behzat, bir uçurum vakti yalnızlığını anlatıyordu.

Levent Sergin

Bahardı. Suların dil bilmez bir gürcüyü çağladığı bir zamandı. Karların erimesiyle oluşan derecikler başka dereciklerle buluşuyor; birbirine karışan dereciklerin çoğalttığı her bir dere, Delisu Irmağını daha da azgınlaştırıyordu.

Arif oğlu Efraim ve kardeşleri ırmağın bu tarafında otururlardı. Yörenin en verimli yaylaklarıysa ırmağın öte yanında bulunurdu. Her gün ırmağı geçmeye mecburdular; hayvancılıkla geçinirlerdi çünkü, başka geçimleri yoktu.

Ayşafağı yaylası çayır çimenin bol olduğu, türlü çeşit çiçeğin birbiriyle yarıştığı bereketli bir yaylaydı. Ve kanaat oydu ki, oradan otlayan davarın sütü ölüyü bile diriltirdi.

Nisanın son günleriydi. Efraimin büyük ağabeyi Hazık, "bugün buradan geçelim" dedi yanındakilere, "fazla yürümeyelim". Hafiz, Dilaver, Mahmut ve İsfendiyar bir an durup suya baktılar. Geçmeyi düşündükleri yer, Delisu'nun en dar yeriydi ve dar olması nedeniyle de suyun akış hızının en yoğun olduğu yerdi. Büyük çocuklar, önce hayvanları geçirdiler karşıya, sonra yaşça küçük olan çocukları. Efraim, en küçükleri olduğu için en sona kalmıştı. Hazık, korkmamasını söyleyerek elinden tuttu Efraim'in. Yarı beli geçen su çok soğuktu. Irmağın ortasında bir yere gelmişlerdi ki, Efraim'in korktuğu başına geldi. Bulanık akan suyun gizlediği bir taşa takılan Hazık dengesini kaybetti ve Efraim'in eli kurtuldu Hazığın ellerinden. Efraim, bir anda kendini sularda sürüklenirken buldu. Doğrulmaya çalıştı, ama akıntı çok kuvvetliydi. Deli-

su'ya boşuna deli su dememişlerdi. Suyun içinde adeta alabora oldu Efraim, şayak paltosu kapaklanarak önünü kapattı. Nereye gittiğini bilmiyordu, tek bildiği ilerde bir çağlayanın olduğuydu. Topladıkları çam sakızının tadı yuttuğu suların etkisiyle iyice yavanlaşmıştı. Kısacık hayatı bir film şeridi gibi geçti Efraim'in gözü önünden. *Kakut* babasını düşündü, tereyağına katık ettiği annesinin pişilerini, annesini, onun saçlarını okşayan ellerini; ağabeylerini sonra; Kıldızeretten taşlı tarlaya uzanan ağaçlıklı yolu; Raif amcanın kangal köpeğini, Sinkot'un kayalıklarında uçuşan kartalları..

Derken şiddetli bir acıyla sarsıldı Efraim. Sol kolu bir yere takılmıştı ve Efraim, bütün zorlamasına rağmen kolunu kurtaramıyordu ve iyi ki de kurtaramıyordu; çünkü, aşağısı uçurumdu. Sular, ırmağın çağlayana dönüştüğü yerde kayalıkları oymuş, Efraim'in kolu da bu oyuklardan birine takılmıştı. İşin vehametini işte o zaman anladı Efraim. Bir tarafı ölüme, bir tarafı hayata bakıyordu. Boşlukta sallanan ayakları ölümün bir an meselesi olduğunu söylüyordu, kayalıktan kopmamakta ısrar eden kollarıysa hayattan umutvar olmak gerektiğini. Suların uğultusuna abilerinin ve çoban köpeklerinin sesi karışıyordu. Tuhaf bir durumdu. Hiç kimse kendisini kurtarmak için çağlayanın başına gelmeye cesaret edemiyordu.

Deli Behzat işte tam bu sırada ortaya çıktı.

Her sabah, çocuklarla Behzat arasında adı konmamış gizli bir oyun oynanırdı. Çocuklar, Behzat'ın daha gün doğmadan kalktığını, köyün meydanında toplaştıklarında kendilerini uzaktan izlediğini bilirler, ama yanlarına gelmesi için kendisine seslenmezlerdi. Yol boyunca Behzat sanki duyabilirmiş gibi -hiç konuşmazlar, yalnızca ekip başının adımlarını izlerlerdi. Irmağın kenarına geldiklerinde ekipbaşı "tamam" derdi, "bugün buradan geçeceğiz". Geçilen yer her gün değiştirilirdi, ama her seferinde Behzat, kendilerinden önce karşıya geçmiş olurdu. Bir ağacın ya da bir kayanın dibine oturmuş halde gördükleri Behzat, çocuklara bir an bile dönüp bakmaz; göze görünmeyen birileriyle çocukların anlamadıkları dilden bir şeyler konuşurdu. Behzat'ın bu hali Efraim'e çok dokunurdu. Bir koşu yanına gider, "bak ben burdayım, gerçek olan benim" demek istercesine gözlerinin içine bakardı. Konuşmazdı Behzat; Efraim, yalvar yakar olur, ama Behzat, yine de konuşmazdı. Yıllardır hiç kimse, Behzat'ın insanoğluyla konuştu-

ğuna tanık olmamıştı. Yalnızca bir keresinde ayın şavkının geceyi tuttuğu bir Temmuz akşamında, Efraim Beyazla oynaşırken yanlarına sokulmuş; Behzat, Beyaz ve Efraim tek kelime etmeden gece boyu oynamışlardı. Sonra, Efraim'in evine gitmesinden hemen sonra Behzat, yanık bir türkü tutturmuştu; nasıl da buram buram hasret kokuyordu türkü ve ne çok insansızdı Behzat, ne çok yalnız.

O gecenin sabahında ve ondan sonraki her sabah Efraimden önce kalktı Behzat; Efraim nereye Behzat oraya, dağ tepe bayır demeden ve Efraim'e hissettirmeden kendisine kol kanat gerdi.

Behzat. Deli Behzat. Oydu. Yine çocuklardan önce karşıya geçmiş ve onları bir kayanın arkasından izlemişti; Efraim'in sularda sürüklendiğini görünce de hiç düşünmeden kendini ırmağa bırakmıştı.

Çocukların şaşkın bakışları arasında sudan çıktı Behzat. Efraim'in abileri, Dilaver, İsfendiyar ne kadar çocuk varsa hepsi oldukları yerde kalakalmışlardı. İşte ne olduysa o sırada oldu; Kucağındaki Efraim'i yere bırakan Behzat'ın şöyle dediği işitildi: Üşümüştür yavrucak, hem de korkmuştur; bir kaya dibinde ateş yakın, kurutun bir iyice elbiselerini ki hasta olmasın.

Sonra.. sonra sanki hiç bir şey olmamış gibi yürüyüp gitti Behzat. Köyde günlerce iki şey konuşuldu: Behzat'ın cesareti ve yıllar sonra dile gelmesi.

"Tamam" diyorlardı, "tamam artık, bu olaydan sonra Behzat'ın lal olmuşluğu biter, insan içine çıkar artık!"

Ertesi gün yine çocuklardan önce kalktı Behzat, ertesi gün ve daha ertesi gün.. Ama Efraim ortada yoktu. Hazık, İsfendiyar, Dilaver, hepsi ordaydı, ama Efraim yoktu; çünkü babası ırmak yasağı koymuştu Efraim'e.

Ayşafağı yaylasına giden yolu her gün çocuklarla birlikte yürüdü Behzat. Ve her seferinde, ırmağı geçtikten sonra suya bakarak aynı şeyleri söyledi. Bakındı, seslendi, ağladı. Sonra bir gün, çocukların gülüşmelerine çanların eşlik ettiği bir akşamüstünde duyuldu Behzat'ın sesi; çok eski, her dilde bilinen bir Gürcü masalını anlatıyordu. Bir alageyiğin peşine düşmüştü avcı, bir perinin; ırmağı geçerken ceylana dönüşmüştü geyik, uçurumun kenarında bir dağ keçisine; boynuzları çatal çataldı, avdı, avcıydı, sevgilisini vurmuşlardı; hem ölümdü hem de hayat. Düşle gerçek arasında gidip geliyordu masal, Behzat, bir uçurum vakti yalnızlığını anlatıyordu.

Saatler, saatler sonra sustu Behzat. Bütün köy çıt çıkarmadan kendisini dinlemiş, bu dokunaklı ses, köyün yaşlıları-

.ıa yıllar önceki o talihsiz geceyi anımsatmıştı.

Harman zamanıydı. Behzat'ın evi köyün biraz uzağında, dağın yamacındaydı. Eve bir kaç kilometre uzaklıktaki tarlasına çalışmaya gitmişti Behzat. Ay vardı; akşama kadar çalışmasına rağmen işi bitirememişti; biraz daha çalışayım demişti, ay ışığı var nasılsa, ekini derler öyle giderim. Çalışırken evdekileri düşünmüştü, karısını, oğlu İbrahimi. Dönerken yoldan biraz armut toplamıştı Behzat, biraz da elma. İşini bitirmiş insanların rahatlığı vardı yüzünde. Kendisini gölgesiyle oynadığı oyuna kaptırmıştı Behzat; kah ters yürüyüp gölgesini önüne alıyor, kah düz yürüyüp gölgesini peşinden koşturuyordu.Yol ayrımına geldiğinde gölgesi önündeydi Behzat'ın. Durdu ve yüzünü eve döndü Behzat. Durdu ve öylece kaldı yerinde. Sanki kıyamet zamanıydı; köpeği Koçi, az ötede boğazlanmış bir halde yatıyordu. Karısı Meryem'in cesedi, sundurmanın hemen önüne atılmıştı. Oğlu, oğlu İbrahim yoktu ortada.Bir umut içeriye koştu Behzat, dolap içlerine, yatak altlarına, bakılacak her yere baktı ; ama İbrahim yoktu. Tavanarası dedi, içinden ,belki tavanarasındadır. Lüks lambasını kaptığı gibi tavanarasına çıktı. Orda da yoktu İbrahim. Bahçeyi aradı, sonra odunluğu, ahırı. Gölet geldi aklına, içinde kağıttan kayıkları yüzdürdükleri küçük gölet. Ordaydı; görüntüsü korkunçtu İbrahim'in: gözleri yuvalarından fırlamıştı, dili dışardaydı ve bütün vücudu mosmordu. Yavrusunu, okşamaya kıyamadığı oğlunu boğmuşlardı. Saçlarına dokundu Behzat, yüzüne, ellerine. Elleri sımsıkı yumuluydu İbrahim'in. Açmaya çalıştı , olmadı; ya kırılırsa dedi, ya kırılırsa yavrumun parmakları..

Felaketi duyup gelenler, Behzat'ı İbrahim'in başında otururken buldular. Hep aynı şeyleri söylüyordu: Kıyamet vakti bu, kıyamet vakti bu..

Amcası kanırtarak da olsa açtı İbrahim'in parmaklarını; bir avucunda küpe çiçeği vardı İbrahim'in, diğer avucundaysa yarısı yenmiş bir ekmek parçası..

Masal bittikten sonra, indi ağaçtan Behzat. Köşede bekleşen çocukların yanına doğru yürüdü. Çocuklara yaklaştıkça değişti yüzü, yaklaştıkça beyazlaştı. Sanki bir hayalet vardı karşısında. Bir taraftan elleriyle yüzünü kapatmaya çalışıyor, bir taraftan da çaresiz bir ses tonuyla konuşuyordu: Kıyamet vakti bu; sulara çocukları boğduğu vakit bu, küpe çiçeklerinin öldüğü vakit..

Efraim ordaydı, ama Behzat Efraim'i görmüyordu; Behzat, hiç kimseyi görmüyordu. İşte tam o sırada beklenmedik bir şey oldu. Sarıların Mehmet, kalabalığın içinde öne çıkarak bağırmaya başladı: Deli deli kulakları küpeli, deli deli kulakları küpeli..

Bu, Arişet köyünün Behzat'ı son görüşü oldu. Son sığınağı olan çocukların da onu yaralamasına dayanamayan Behzat alıp başını gitmişti. Nereye? İşte bu belli değildi. Çocuklar her sabah dağa doğru yürümeye başlamadan önce "Behzat" diye seslendiler. Belki buluruz umuduyla her ağaç arkasına her kaya kovuğuna baktılar. Ama yoktu. Kimi onu on günlük yolda rüzgâra karşı yürürken görmüştü, kimi kış ortasında su akar deli bakar bir ırmakta yıkanırken.

Bunların hepsi boş çıkmıştı fakat. Behzat sırra kadem basmış, adeta kuş olup uçmuştu.

Rivayet: Yıllar, çok yıllar sonra, Efraim büyük kente göçtüğünde, kentin ana caddelerinden birinde bir adam gördü; kendisi bir arabanın içindeydi, adamsa yolun kenarında. Anlık bir görüntü, anlık bir duyumsama: adam, büyük bir ciddiyetle, trafiğin akış yönünün tam tersi bir doğrultuda el arabası sürmekteydi ve arabanın içinde bir saksı çiçek vardı, bir saksı küpe çiçeği.. ▲

Mart '97 Kadıköy-İstanbul

Yüreğim Rehin
Naşide Göktürk

Dinleyicileri vardı bugüne değin; biz onu hep şarkılarında sevdik. Bundan sonra kocaman bir yürek büyüten dizeleriyle de yanıbaşımızda olacak. Bazen aşk, bazen ayrılık, bir de hüzün dolu olan yüreğiyle... Kendi deyimiyle, bundan sonra kimse ona "kitapsız" diyemeyecek! *Yüreğim Rehin*, Naşide Göktürk'ün ilk kitabı... Düzyazı ve şiirlerini biraraya getirdiği bu çalışmasında Naşide Göktürk, yüreğinizden tutup sizi kendi yolculuğuna ortak ediyor:

"Bir çift yalnızlık dizilir kurşuna
bir lavanta kokusu kaplar sokağı
bir evde açık unutulmuş radyo sesi
kadının elinde bavul
içinde şiirleri..."

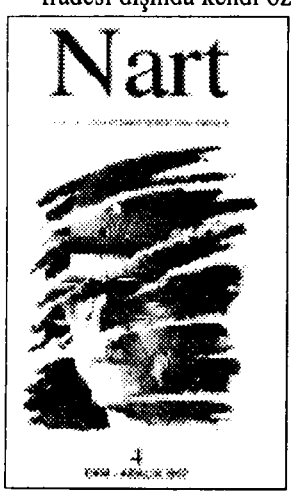
Çiviyazıları

Kafkasya İle İlgili Gazete, Kitap, Dergi ve Kasetler

İki Aylık Düşün ve Sanat Dergisi; Nart... Tızeğus... Lazuri Birabape Heyamo Kasetçilerde... Gazosmanpaşa KKKD Gençlik Bülteni... Batum Kafdağı'ndan Ezgiler Kasetçilerde... Ketenciler Köyü KKKD Haber, Kültür, Sanat Bülteni... Mamuli... İçimdeki Köyün Delisi... Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği 30. Yılını Kutluyor. Radyoda Lazca Yayın...

Nart

İki Aylık Düşün ve Sanat Dergisi

İradesi dışında kendi öz vatanından "Kuzey Kafkasya'dan" göç ettirilen bir halkın; Çerkeslerin tarihini, kültürünü, geleneklerini gün ışığına çıkartmak ve dünyayı Çerkeslere daha yaşanılır bir hale getirme çabası içinde bir dergi. Bu yayın organında, Çerkes kültürünün dünü, bugünü ve yarınını tartışmak, bu alanda yapılan çalışmaları farkettirmek, ve Kafkas kültürünü yaşayarak yaşatmak temel amaçlardan başlıcalarıdır. İki aylık periyodlar halinde yayınlanan Nart Dergisi, 4. sayısında okuyucularıyla buluşmanın heyecanını yaşıyor.

Adres: Şenyuva Meriç Sok. No: 44 Beştepe/Ankara Tel: 0312. 222 85 90

Tızeğus

Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği Aylık Kültür Sanat ve Haber Bülteni

Düzce Kuzey Kafkas Kültür Derneği tarafından yayın hayatımıza kazandırılan, Tızeğus dergisi ilk yılında 4. sayısını çıkartmış bulunuyor. Birilerinin birşeyler okuyabilmesi için, okumuş olanların yazması gerektiği önermesinden hareket e-

den bir grup aydının ortaya koyduğu önemli bir yayın organı.

Adres: İstanbul Cad. Seyfi Seyhan İşhanı Kat: 5 Tel: 347. 514 49 54 DÜZCE

Lazuri Birabape Heyamo
Birol Topaloğlu

Albüm, Lazca türkü ve ezgilerin yanısıra destan ve düğün şarkısı olarak bilinen - Helesa Yalesa- bazı eserler yörede doğal ortamda kayıt edilmiştir.

Bu özgün çalışmayı bizlere kazandıran, Birol Topaloğlu, 1965 yılında Rize/Pazar-Apso köyünde dünyaya geldi. Türkçeyi sonradan öğrendi. Müziğe ilgi duyduğu tarihi hatırlamıyor. ODTÜ (Gazi-

antep) Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. Müzikle ilgili hiç bir akademik eğitim almadı. Albümü hazırlarken her zaman yüreğinin sesine kulak verdi. Yüreği olan insanlar çok sevdi. Yüreğiyle yaşamaya devam ediyor.

Albüm (Kaset ve CD) şu parçalardan oluşuyor.

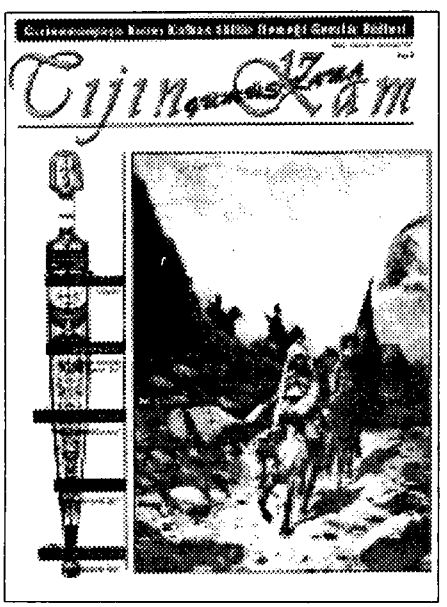
1- Arsima Şeni (Arsima İçin)
2- Heyamo (İmece Şarkısı)
3- Oropa (Aşk)
4- Didou Nana
5- Nana Bgara (Ana Ağıtı)

6- Ma Bulur (Ben Gidiyorum)
7- Çuta Nusa (Küçük Gelin)
8- Nanaşi Memgaru-Beremuşi seni
9- Gzaşi Kaide (Yol Havası)
10- Metkoni Birapa (Atışmalı Türkü)
11- Destani (Destan)
12- Helesa Yalesa

Tıjin Kam (Gümüş Kama)

Gazosmanpaşa KKKD Gençlik Bülteni

Çerkeslerin zengin kültür dünyasına kat-

kı sunmayı amaçlamış özenli bir çabanın ortaya konduğu zengin bir dergi. Üç ayda bir yayınlanan derginin bu sayısında, Çerkes Ethem'den, sürgün şiirlerine, Çerkes aydınlarıyla röportajdan Çerkes masallarına Kafkasya'da kalan Çerkeslerin birlik kurma çabalarına kadar geniş bir yelpazenin renklerini sayfalarına taşıma becerisini göstermişler.

Adres: Hürriyet Mah. Rumeli Cad. No: 4
Tel: 0212. 563 20 41

Kafdağı Müzik Topluluğu / Batum

Gürcüce, Lazca, Abhaz (Abaza)ca, Çeçence vs. dillerindeki şarkıları, ezgileri, otantik çok sesliliği özgün çalgıları ve zengin repertuarı ile Türkiye'de ilk kez oluşturulmuş bir müzik topluluğu. Haziran 1987'de Bursa'da kurulan Batum ve Havalisi Göçmenleri Yardımlaşma Derneğinin bağrından çıkan ve 1988'de çalışmalarına başlayan toplulukta kullanılan çalgılar, (özgün adları ile), tuşlu olarak Akordiyon,

El Armonikası, Kafkas Akordiyonu, "Garmoni" nefesli olarak Ağız Armonikası, Tulum, Mey'e benzer "Duduki" ve Gürcü Kavalı "Deli" ele vurulan "Akapkap" üç telli "Çenguri" olmak üzere dört grupta toplanabilir.

Kaset şu parçalardan oluşuyor:

1- Cilvelo Nanayda (Gürcüce / Lazca)
2- a. Manana
   b. Netavi Gogo
   c. Simğera Sakarveloze (Gürcüce)
3- Anadolu'dan Endülüsya'ya
4- Mohevis Kalo (Gürcüce)
5- Suliko (Gürcüce)
6- Karkuçit Tzamoikvanes (Gürcüce)
7- Patara Gogo (Gürcüce)

1- Garmon, Akordiyon ve Doli Soloları
2- Arja Bargış (Çeçence)
3- a. Tarnanani
   b. Tirinni Horirama
   c. Vaha Hey
   d. Riraşi
   e. Voyda Varayda
   f. Lalebi (Gürcüce)
4- Azamat (Abhazca)
5- Sakartvelo (Gürcüce)
6- Dida Voy Nana (Lazca)

Ketenciler Köyü K. Kafkas Kültür Dern. Haber, Kültür, Sanat

Ketenciler, Kafkas Kültür ve Güzelleştir-

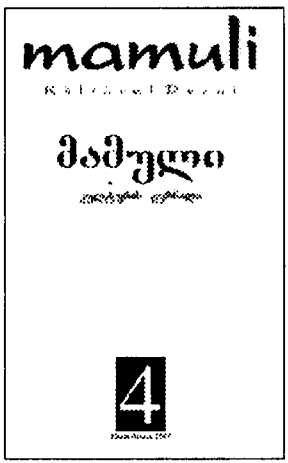

me derneği tarafından hazırlanan haber, kültür, sanat bülteni az sayıdaki sayfasına rağmen ele aldığı konularla felsefe, sanat ve kültür hayatına önemli katkılar sunmaya aday.

Adres: Ketenciler Köyü 41320 İzmit/Kocaeli
Tel: 0262. 375 26 75

Mamuli

Mamuli, Türkiye'de Gürcü kültürünü tanıtma konusunda mütevazi bir adım olarak kendini anlatan ancak üçer aylık periyodlarla 1. yılında dördüncü sayısını çıkartan dergi daha şimdiden Gürcü kültürü konusunda ciddi atılımlar yapmış, daha çok okurla buluşma şansını yaratmıştır. 4. sayısında çağdaş Gürcü şair Eka Bakradze ile bir söyleşi yapılırken önde gelen Gürcü edebiyatçılarına geniş yer

ayrılmış, öte yandan Türkiye'de yaşayan Gürcülerin tarihi büyüteç altına alınırken ABD'li antropolog Paul J. Magnarella'nın İnegöl İlçesindeki Gürcü Köyü Hayriye üzerine yıllar önce yazdıkları Türkiyeli Gürcüleri oldukça şaşırtacağa benziyor.

Adres: Misakı Milli Sok. Uzun İş Merkezi No: 47 Kat: 1/1
81300 Kadıköy/İstanbul
Tel: 0216. 345 09 91
Fax: 0216. 348 65 71

İçimdeki Köyün Delisi
Thatsı Tamer

Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği'nin Kuruluşunun 30. yıl etkinlikleri çerçevesinde yayınlanan, İçimdeki Köyün Delisi (Ya da Başka Bir Susuş) adlı şiir kitabında Thatsı Tamer zengin bir anlatım gücüne ve duyarlılığa sahip. Sözcüklerin o inanılmaz gizemli dünyasını keşfeden, sözcüklerle kendi düş alemini kuran bir ozan için ana dili ile okuyup yazamamaktan daha acı ne olabilir? Tamer, bakın bu konuda nasıl duyarlı: " Hani çok değil / bir kaç satır yazabilseydim / anadilimle / -Çocuk şiiri olabilir mesela- / bitecekti şu iç çekişmelerim". "Anadilinle yaz güzelim / anadilinle yaz.

Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği 30. Yılını Kutluyor.

Eskişehir Kuzey Kafkas Kültür ve Dayanışma Derneği 1967 yılından beri çalışmalarını kesintisiz olarak sürdürmektedir.

Derneğimiz; türkiye'deki çok kültürlü mozayiğin vazgeçilmez bir parçasını oluşturan Kuzey Kafkasyalı yurttaşların Eskişehir özelindeki bir sivil toplum örgütü olup, Kuzey Kafkasya Kültürü'nün yurt ve dünya gerçeklerini gözardı etmeden, korunması, yaşatılması ve geliştiril-

mesinde bir temel faktör olduğu bilincini daima taşımıştır.

1997 yılı derneğimizin kuruluşunun 30. yılı idi. Bu bağlamda oluşturulan "30. Yıl Kutlama Komitesi", Yönetim Kurulu ve tüm dernek tabanı, tüm bir yıl süresince; gerek Eskişehir bölge bazında ve gerekse yurt çapında yapılan bölgesel, ulusal ve uluslar arası etkinliklere katılmakla kalmayıp mensubu olduğu Kuzey Kafkasya Kültürü'nün tanıtılmasında ve geliştirilmesinde olanakları ölçüsünde görevlerini yerine getirmeyi sürdürmüştür.

Ayrıca süreç içerisinde, anayurt Kuzey Kafkasya ile ilişkilerini hemen her alanda geliştirmeye çalışmış ve anayurt Kuzey kafkas insanının hem sevincinde hemde tasasında onunlu birlikte olmayı bilmiştir.

Aylık periyodlarla 4 yıldır kesintisiz olarak yayınlanan Eskişehir Kuzey Kafkasya Kültür ve Dayanışma Derneği Kültür Sanat ve Haber Bülteni'nin dışında, derneğimiz yayınlarının ilkini, genç şairlerimizden Thatsı Tamer (Tamer Adıgüzel)'in İçimdeki Köyün Delisi (Ya da Başka Bir Susuş) -Şiir kitabı- ile başlatmıştır.

Bundan sonrada derneğimiz, ilkeleri çerçevesinde yaşamsal önemi olduğuna inandığı yayınlarına, sanatsal, kültürel ve akademik çalışmaları kitaplaştırarak devam etmeyi hedeflemektedir.

Lazca Konuşulan Bir Radyo Programı

Türkçe dışındaki dillerin konuşulması, yazılması yasaktır derken, şiddetli bir rüzgar esti ve bizde de bazı şeyler değişti.

93 Kasım'ında Ogni Laz Kültür Dergisi'nin, Lazların asimile olmasına dur demesinden sonra bu alanda başka çalışmalarda ortaya çıkmaya başladı.

24 Kasım 1995'de Tanura adlı Laz dili ve kültürünün tanıtıldığı radyo programı yayına girdi. Genelde konuşmaların Lazca olarak yapıldığı programda; Laz dili, Laz müziği, Lazların tarihi, Laz edebiyatı, Laz masalları, Laz alfabesi, Lazlar üzerine yapılan akademik çalışmalar, Lazca kişi isimleri, yer isimleri gibi konular işleniyor, Laz kültürü üzerinde çalışmaları olan kişiler programa konuk olarak katılıyor ve telefonda Lazca diyaloglar kuruluyor.

İsmail Avcı Bucaklişi ve Esat Sarı tarafından hazırlanıp sunulan Tanura programı 105.7 Çevre Radyo'dan Cuma akşamları 20:30, 22:30 saatleri arasında yayınlanıyor.

Çevre Radyo Tel: 0212. 241 04 62
0212. 241 05 02

Şaguç Köyü'nde Bir Kütüphane Çalışması Başladı

Düzce'ye bağlı Şaguç (Aydınpınar) Köyü, kitap gönüllülerini, kitap severleri dayanışmaya çağırıyor:

"Bizler Şaguç Köyü gençleri olarak köyümüze zengin bir kütüphane kazandırmak amacıyla bir çalışma başlattık."

Bizde bu çalışmaya omuz vermek için tüm okurlarımızı ve kurumları dayanışmaya davet ediyoruz...

Şaguç Köyü Kütüphanesi'ne kitap ve dergi bağışı yapmak isteyen herkesin bu dayanışmaya katılmasını bekliyoruz.

Adres: Kenan Macit
Aydınpınar (Şaguç) Köyü Bolu / Düzce

Şeyhülislam Fetvalarında Kadın ve Cinsellik

Gökçen Art

Çiviyazıları

"İslam Hukuku söze, sözlü tanıklığa dayalı bir hukuk sistemi. İslam hukuk sisteminin geçerli olduğu 17. yüzyıl Osmanlı toplumunda insanlar okuma-yazma, günlük tutma, sözleşmeleri yazıyla teyid etme gibi edimlerden çok uzaklar. Okuma-yazma, kayıt tutma, ilim, bilgi vb. devletin tekeli veya imkanları dahilinde. Hal böyle olunca tüm toplumsal ilişkiler sözün üzerinde dönüyor. Erkeğin boşanması için, şahitli veya şahitsiz bir çift sözü yetiyor. Yani her şey iki dudak arasında. Sözlü tanıklığa dayanarak insanların birbirini koğuşturması veya cezaya uğratması mümkün."
17. yüzyılda kadınlar...
Şeyhülislam fetvalarında kadınlar...
Fetva mecmualarındaki sorularda kalan kadınlar...

Bir Köyün Serüveni

Türkiye'deki Gürcüler Arasında Gelenek Göç ve Değişim

Paul J. Magnarella

Türkçesi Nürettin Elhüseyni

Antorpolog Paul J. Magnarella Bir Köyün Serüveni adlı kitabında Türkiye'de zenginlik rüyalarının çekiciliğine kapılarak Avrupa'nın yolunu tutan köylülere ilişkin araştırmasını aktarıyor. Magnarella bizi artan dünya nüfusu ve doğal kaynakların küresel düzeydeki tükenişi konusunda uyarıyor. Bir Köyün Serüveni, özel olarak da Türkiye'deki Müslüman topluluklardan biri olan Gürc köylülerin devlet ve kültür sınırlarını aşan ve sanayileşmiş Avrupa'ya yönelen göçünü ele alıyor.

Sinatle Yayınları

Seyrantepe, Çınarlı Sok. No: 8/2 4. Levent - İstanbul

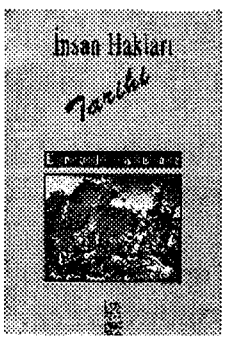
Tel: 0212. 278 62 41 Faks: 0212. 279 92 73

Şark Çıbanı

Tomris Özden

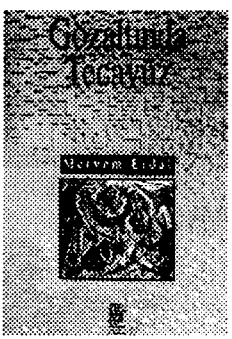
"Yamaçtan minicik kartopu yuvarlanıyor, büyüyor. Beni de beraberinde sürüklüyor. Gözkapaklarım ağırlaşıyor, yaşam--ölüm sürecinde gidip geliyorum... "Şizofren! Katil! Frengi! Tahkikat!", "Barış-Savaş" çığlıklarıyla uykuya dalıyorum. Çığ büyüyor, içinde yok oluyorum. Morg... Pamuklarla gizlenmiş bir yüz. Sır dolu, sımsıkı kapanmış bir ağız. Pamukları açıyorum. Nöbetçi ikaz ediyor. Açtıkça üşüyorum. Ellerim tanıdık yüzünde dolaşıyor. Soğumuş yanaklarını öpüyorum. Beni ondan koparamıyorlar. Peşisıra yolculuklara gitmeye söz veriyorum. Ölüme ya da inançları(m) ile yaşamaya..." *Şark Çıbanı*, eşi Albay Rıdvan Özden'in trajik ölümü sonrasında geliştirdiği tepki nedeniyle düzeysiz saldırılara maruz kalmış Tomris Özden'in anılarını biraraya getiriyor. Savaş yanlılarının barış yanlılarına karşı yürüttüğü şiddetin nesnesi haline gelmiş acılı bir eşin gözünden, son yıllarda yaşadığımız toplumsal acıların kaynağına yöneltilmiş, "derin devlet"in öngördüğü çerçeveyi sorgulayan yargılayıcı bir bakış.

İnsan Hakları Tarihi

Erol Anar

Çıktı...
3 gün sonra toplatıldı.
1Yıl 3 Ay yasaklı kaldı.
Şimdi okumak serbest!
İnsan hakları mücadelesi, tarihi sınıfların, dolayısıyla devletin ortaya çıktığı dönemlere kadar geriye gidiyor. Cumhuriyetin devraldığı "kutsal devlet" geleneğinin insan hakları alanındaki genişlemeyi engellemiş olduğunu ayrıntılarıyla belgeleyen İnsan Hakları Tarihi'nde yazar Erol Anar, dünya ve Türkiye tarihinin insan hakları açısından kilometre taşlarını oluşturan devrim dönemlerini açımlayarak yapıtına temel bir başvuru kitabı özelliği kazandırıyor. "Bu kitap insan hakları savunucularının yalnız olmadıklarını bildiriyor. Dünyanın 150 ülkesinde 4500 grubuyla çalışan 1 mılyondan fazla Uluslararası Af Örgütü üyesinin düşünceleri onlarla birliktedir." *Uluslararası Af Örgütü Türkiye Masası Şefi Johathan Sugden.*

Gözaltında Tecavüz

Meryem Erdal

Türkiye kamuoyu "gözaltında tecavüz" gerçeğiyle uzun yıllar önce tanışmıştı. Ama toplumsal muhalefeti pasifize etmeye yönelik bir siyasal şiddet biçimi olarak en çok 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında gündeme geldi. Bu dönemde tecavüz, 150 güne ulaşan gözaltı süreleri içinde tutukluların direncini çökertecek en etkin işkence yöntemlerinden biri olarak, kadın-erkek ayrımı gözetmeden, yaygın ve sistematik olarak uygulandı. Gözaltında tecavüz tehdidi, insan hakları ihlallerinin eksilmeksizin sürdüğü Türkiye'de bugün de bir "sorgu yöntemi" olarak kullanılmaya devam ediyor. Yazar, kitabında, tecavüzün insan onuruna ve insanlığa yöneltilmiş en ağır saldırı olan işkence içindeki özel konumunu toplumsal, siyasal ve psikolojik boyutlarıyla irdeliyor ve bu konudaki toplumsal sorumluluklarımızın her geçen gün arttığını vurguluyor.

Çiviyazıları

Sakız Sk. Berket Ap. No. 6/9 Bahariye-Kadıköy/İstanbul Tel&Fax: 0216. 349 98 05/41 - 347 05 62 - 347 34 64

Tamamı Kuşe 31x21.5 Eb.

Che
Bir Fotoğraf Albümü
2. Baskı

"Guevara'nın hangi koşullarda öldüğünü bilmiyoruz. Ama ölümünden sonra cesedine yaptıklarına bakarak, eline düştüğü insanların kafa yapısı hakkında bir fikir edinebiliriz. Önce sakladılar cesedi. Sonra sergilediler. Sonra, bilinmeyen bir yere adsız bir mezara gömdüler. Sonra kazıp yeniden çıkardılar. Sonra yaktılar. Ama yakmadan önce, teşhis edilebilsin diye, parmaklarını kestiler. Bu bize onların, öldürdükleri kişinin gerçekten Guevara olduğundan kuşkulandıklarını düşündürebilir. Aynı biçimde bundan hiç kuşku duymadıklarını ama cesetten korktuklarını da düşündürebilir. (...) 10 Ekim'de yayınlanan fotoğraftan amaç, bir efsaneye son vermekti." *John Berger*

Hiçbir yerde yayınlanmamış yüzlerce fotoğrafların yanısıra biyografı, Che hakkında yazılmış yazılar ve Che'nin Castro'ya Veda Mektubundan oluşuyor.

Latinoamericana
Bir Motosiklet Gezisi Günlüğü 1951/52
Che Guevara

Latin Amerika ve dünya devriminin efsaneleşmiş figürü Che bize "kahramanlar zamanında ölmeli" der gibidir. Bütün kahramanlar gibi Che'de, onu sevenler tarafından, "mistik öteki" konumuna yükseltilmiştir. Bunun sonucu olarak, Che'nin hayatının kahraman olmadığı bölümleri ile çok ilgilenilmemiştir. İşte "Motosiklet Günlüğü", kahramanın sıradan olduğu zamanları ele alan bir kitap olarak, kahramanı sıradanlaştırıyor. Ne ki, işte tam da bu noktada sıradan olan kahramanlaşıyor. Kızılderili dilinde Che'nin, "İnsan" anlamına da geldiği söylenir. Günlük, "İnsan Che"yi anlatan bir hatıralar kesiti olarak bize kchraman Che'ye ilişkin ipuçları veriyor. Okur bu ip uçlarının izini sürerek efsane Che'ye ulaşıyor. Öyle ya Che, bir yolculuk imgesi değil de nedir?

2. Baskı

Beyaz Ölümün Güncesi
Özcan Sapan

12 Eylül 1980'in üzerinden on sekiz yıl geçti. Bir siyasal sistem olarak demokrasi, Cumhuriyet tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar söze döküldü; ancak, eşitlikçi ve katılımcı bir demokrasinin gerçekleştirilmesine yönelik her girişim de hiçbir dönemde olmadığı kadar kısıtlama ve baskılarla karşılaştı. Tıpkı Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de "gözaltında ölüm", "yargısız infaz" ve "kayıp" olayları giderek çoğaldı.

Güncede, ülkemiz tarihinin en karanlık dönemlerinden birini oluşturan bu dönemin kurbanlarını anlatıyor. Sapan'ın kitabında bu kurbanlar, ölüm kayıtlarında ya da kayıp listelerinde yer alan silik birer rakam olmaktan çıkartılarak, birer insan hayatı, içimizden birilerinin hayatı olarak betimleniyor. Beyaz Ölümün Güncesi, belleksiz bırakılmak istenen toplumumuza yönelik bir "Unutma" çağrısıdır da aynı zamanda.

Çiviyazıları

Sakız Sk. Berkel Ap. No. 6/9 Bahariye-Kadıköy/İstanbul Tel&Fax: 0216. 349 98 05/41 - 347 05 62 - 347 34 64

ABONE FORMU

YILDA DÖRT SAYI YAYINLANAN KAFKASYA YAZILARI DERGİSİNE ABONE OLMAK İSTİYORUM

ADI, SOYADI: ..... YAŞ: .....

ADRES: .....

POSTA KODU: ..... ŞEHİR: ..... TEL&FAX: .....

ÖĞRENİM DURUMU: ..... MESLEK: .....

..... Nolu Sayıdan Başlamak İstiyorum.

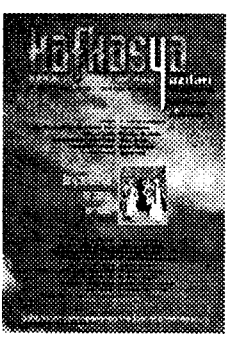
4 sayı için abonelik ücreti; 1.800.000 TL. Yurtdışı, 65 DM veya 70 Hollanda Florini

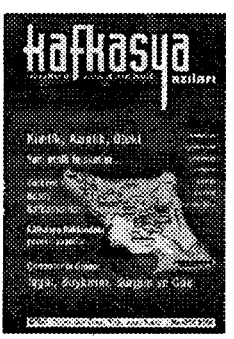
- TL için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 0031877-4
- TL için Posta Çeki; Özcan Sapan, Hes. No, 1052470
- Hollanda Florini için; Ziraat Bankası, Menkul Kıymetler Şb. Hes. No, 30100/507-5
- DM için; Yapı Kredi Bankası, Çarşı, Kadıköy Şb. Kafkasya Yazıları, Hes. No, 3000987-8

Nolu hesaplardan birine yatırıp dekont fotokopisi ile birlikte adresimize yollayın veya faxlayınız.

Adresimiz; Caferağa Mah. Sakız Sok. No: 6/9 Bahariye / Kadıköy - İstanbul
Fax Numaralarımız; 0216. 39 98 41 - 349 98 05 - 347 05 62 - 347 34 64

Lütfen fotokopi çekiniz

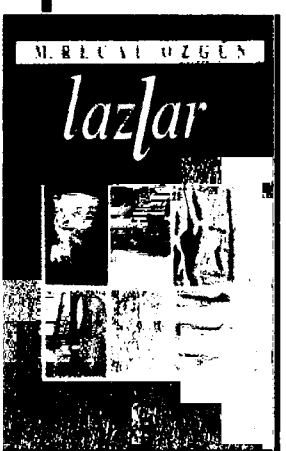

1. ve 2. Sayıları Bulamayanlar Adresimizden Temin Edebilirler.

"Tarihe baktığımızda görürüz ki bin yıl önceleri, Anadolu bir Bizans ülkesiydi. Türkler Orta Asya'da, Çerkesler Kafkasya'da yaşıyorlardı. Ne Hıristiyandılar, ne de Müslüman. Ama dinsiz de değildiler. Kendilerine özgü gelenekleri, dilleri, dinleri ve Tanrı anlayışları vardı. Sonradan nasıl Müslüman oldular, anayurtlarını bırakıp Anadolu'ya neden geldiler, nasıl aynı ülkeyi, dini ve kaderi paylaşan bir toplumun parçaları oldular.?"

Yaşar Bağ, din ve yurt değişikliğinde gönüllü ve zorlayıcı nedenlerin paylarını aradığı kitabında, günümüzün toplumunun "birarada yaşama" ile ilgili en temel sorunlarına nesnel açıklıklar getirmeyi deniyor.

Lazlar, Türkiye etnik mozayiğinin en renkli parçalarından birini oluşturan Lazların dil, kültür ve tarihlerine açıklıklar getirmeyi amaçlayan bir başvuru kitabı. Laz göçleri ve nüfus hareketleri, Lazların yaşadığı yörelerin eski ve yeni isimleri, İmeceler, edebiyat, törenler, şenlikler, çevre ve yapı tekniği, atmaca, çocuk oyunları ve geleneksel yemekleri de içeren bu çalışma, bir çok açıdan Lazları anlatmaktadır.

M. Recai Özgün, Lazların çok çeşitli yön ve özelliklerini hem kendilerine, hem de çok geniş bir coğrafyada içiçe yaşadıkları diğer halklara anlatma çabası güdüyor.

"Tuhaf birşey olmalı/azınlık olmak/diyordu adam. / Çevreme bakındım. / Hiçbir azınlık göremedim. / O zaman dedim ki Eveeet.../ gerçekten öyle olmalı."

Mitsuye Yamada

Adıge Müziği'nin Dünü ve Bugünü	Lİ'olıuç Anzavur
Ölüm / Şiir	M. Recai Özgün
Her Yol Mahsh mı?	Fahrettin Çiloğlu
Kuytulardan Beri / Şiir	Nuray Gök Aksamaz
Kafkasya Konusunda Yanlışlar ve Yanlışlar	Fahrettin Çiloğlu
Kuzey Batı Kafkasya'da Avcılık Anıları	Clive Philips-Volley
Moskova Nereye Koşuyor?	Ali Çurey
Kafkasya ve Birtanelığı'da Çerkesler	Yaşar Bağ
18. yy. Çeçenya'daki Toplumsal İlişkilere	Orga Dergisi
Endirey Köylü Çeçen Halkı	Hacı Murat
Artvin-Yusufeli'nde Yer Adları Üzerine Bir Deneme	Erdal Sürmeli
Gürcistan, Gürcistan Kimden Bağımsız?	İberya Özkan.
Gürcü Şiirinde Gözlükler	Fahrettin Çiloğlu
Lazca Yer Adları Lazlar Edilmeliydi"	Selma Koçiva
Lazebura" Sizleri Ortak Çalışmaya Çağırıyor	Şükrü Aksoy
Dağıstan Efsane ve Öyküleri	Bulaç Gaciev
Ubıhlarla İlgili Önemli Bir Yayın	J. Jedlička
Çeşmeler	Ludwig Klemens
Bibliyografya/ Eurasia Septentrionalis Antiqua	Gönül Fuat Faug
Kuşe Çeçeji Bekaat ve Ehram	Levent Sergin